

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE AYDIN VİLAYETİ'NDE
GÜVENLİK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Bahar ARSLAN

Danışman

DANIŞMANI: Prof. Dr. Sabri SÜRGEVİL

İZMİR-2008

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ğ¼ne sunduğ¼m “**II. Meşrutiyet D¼nemi’nde Aydın Vilayeti’nde G¼venlik**” adlı y¼ksek lisans/doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Bahar ARSLAN

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun / / tarih ve sayılı kararı ile oluşturulan jüri Tarih anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Bahar ARSLAN'IN “**II. Meşrutiyet Dönemi'nde Aydın Vilayeti'nde Güvenlik**” başlıklı tezini incelemiş ve adayı / / günü saat 'da süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi gerekli olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

BAŞKAN

Başarılı

☐

Başarısız

☐

Düzeltilme (Üç ay süreli)

☐

ÜYE

ÜYE

Başarılı

☐

Başarısız

☐

Düzeltilme (Üç ay süreli)

☐

Başarılı

☐

Başarısız

☐

Düzeltilme (Üç ay süreli)

☐

Not: Yüksek Lisans Tezi savunma süresi asgari 45 dakika - azami 90 dakikadır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	II
ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR.....	VIII
TABLolar, GRAFİKLER, HARİTALAR.....	IX
GİRİŞ	XI

I. BÖLÜM

19. YÜZYIL SONU VE 20. YÜZYIL BAŞLARINDA AYDIN VİLAYETİ'NDE GÜVENLİK SORUNUNU ETKİLEYEN İÇ VE DIŞ SİYASAL GELİŞMELER ÜZERİNE	1
---	----------

II. BÖLÜM

AYDIN VİLAYETİ'NDE GÜVENLİĞİ ETKİLEYEN SORUNLAR	10
2.1. Vilayetin Genel Durumu.....	10
2.2. EŞKIYALIK	13
2.2.1. Yörük- Türkmen EşkİYalar	13
2.2.1.1. Eşkİya, Devlet ve Güvenlik Güçleri.....	21
2.2.2. Rum EşkİYalar.....	36
2.3. AYDIN VİLAYETİ'NDEKİ SUÇ TÜRLERİ.....	41
2.3.1. 1913 Yılına Göre Aydın Vilayeti'nin Suç Bilançosu.....	41
2.3.1.1. Vukuat Cetvellerine Göre Aydın Vilayeti'nde Suç Türlerinin Aylara Göre Dağılımı.....	42
2.3.1.2. Vukuat Cetvellerine Göre Aydın Vilayeti'nde İşlenen Suçların Türü	45
2.3.1.3. Suçların Nasıl Gerçekleştirildiğine İlişkin Veriler.....	48
2.3.1.4. Suçların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	53
2.3.1.5. Suçu İşleyenin Cinsiyeti ile Suçun Türü Arasındaki İlişki Ağı.....	58

2.3.1.6. Vukuat Cetvellerinde Güvenlik Güçlerine İlişkin Veriler.....	62
2.3.1.7. Aydın Vilayeti’nde İşlenen Suçların Kazalara Göre Dağılımı.....	63
2.4. BÜYÜK BİR GÜVENLİK SORUNU OLARAK HIRSIZLIK	65
2.5. SERSERİLER	75
2.6. MEYHANELER VE SARHOŞLAR.....	77
2.7. KAÇAKÇILIK.....	79
2.7.1. Tütün Üzerine.....	79
2.7.2. Tütün Kaçakçılığı ve Güvenlik Sorunu	81
III. BÖLÜM	
AYDIN VİLAYETİ’NDE GÜVENLİK KURUMLARI VE YAPISAL SORUNLARI	91
3.1. POLİS.....	91
3.1.1 Polis Kavramı Üzerine.....	91
3.1.2.Osmanlı Devleti’nde Polis Teşkilatı’nın Tarihsel Gelişimi Üzerine	95
3.1.2.1. Osmanlı İmparatorluğu’nda Yeni Polise doğru.....	95
3.1.2.2. Ordu- Polis İkiliği.....	97
3.1.2.3. 1826-1845 Yılları Arasında Güvenlik Teşkilatında Yapılan Düzenlemeler.....	100
3.1.2.4. Tevhid-i Zabıta Dönemi.....	101
3.1.2.5. Abdülhamit Dönemi’nde Güvenlik Sorunu.....	104
3.1.2.6. II. Meşrutiyet Dönemi, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Güvenlik Sorunu.....	106
3.1.3. Aydın Vilayeti’ndeki Polis Teşkilatı Üzerine	110
3.1.3.1. Aydın Vilayetindeki Polis Teşkilatının Yapısı Üzerine Bazı Gözlemler.....	110

3.1.3.2. Menteşe Polis Teşkilatı'nın Oluşturulması.....	119
3.1.3.3. Aydın Vilayeti'nde Polis Müdüriyeti'ne Yapılan Atamalar....	123
3.1.3.4. Polis Memurlarının Karıştıkları Olaylar	124
3.1.3.5. Polis Jandarma İlişkisi.....	127
3.1.3.6. Kazalarda Bulunan Polis Memurlarının Merkezlere Aktarılmasının Sakıncaları.....	129
3.1.3.7. Polislerin Silahları Hakkında	130
3.1.3.8 Polis Dairesince Alınması Düşünülen Binalar	130
3.2. JANDARMA.....	131
3.2.1. Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma.....	131
3.2.2. Aydın Vilayeti'nde Jandarma Teşkilatının Durumuna Dair Bazı Gözlemler.....	134
3.3. KARAKOLLAR.....	136
3.3.1. İzmir ve Çevresinde Tespit Edilen Polis Karakolları.....	141
3.3.2 İzmir ve Çevresinde Tespit Edilen Jandarma Karakolları.....	142
3.3.2.1. Gülbahçe Karakolu.....	142
3.3.2.2. Hacılar ve Kavakiçi Limanları'ndaki Karakollar.....	143
3.3.2.3. Narlıdere Karakolu.....	143
3.3.2.4.Yoran ve Katrina İskelesi'ndeki Karakollar.....	144
3.3.2.5. Aydın Vilayeti Sahil Şeridinde İnşa Edilecek Olan Karakollar.....	144
3.3.2.6. Urla İskelesi Karakolu.....	145
3.3.2.7. Söke Tavşanburnu Karakolu.....	145
3.3.2.8. İzmir'de Yapılmasına Karar Verilen Altı Baraka.....	146
3.3.2.9. Karşıyaka Karakolu.....	146
3.3.2.10. Kızılçullu Mevkiinde Vezir Köprüsü Yanına Yapılan Karakol.....	146

SONUÇ.....	149
KAYNAKÇA.....	152
ÖZGEÇMİŞ.....	160
ÖZET.....	161
ABSTRACT.....	162

ÖNSÖZ

Dünya kapitalist sistemine tek yönlü bir biçimde eklemlenme sürecinin ağır sonuçlarıyla, geleneksel kurumlarda yaşanan çözülmenin en açık bir biçimde gözlendiği bir dönemde, toplumun katmanları arasında meşruiyetini korumaya çalışan Osmanlı İmparatorluğu'nun bu konuda ne ölçüde başarılı olduğunu, imparatorluğun en zengin ve mühim ancak batılı sermayeyle temasa en açık bölgelerinden biri olan Aydın Vilayeti ölçeğinde değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada, güvenlik problemiği ele alınmıştır.

Aydın Vilayeti'nde toplumsal düzen adına en çok tehdit oluşturan odaklar ve bunların neden olduğu sorunlar listesinin geniş olması nedeniyle seçici olunmuş ve suç olgusuna konu olabilecekler içinde merkezi otoriteyi en çok meşgul eden ve halkın gündelik yaşantısına görece en çok zarar verenler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sorunlar ortaya konulduktan sonra ise, kamu düzenini sağlamakla yükümlü olan devlet aygıtının, güvenlik teşkilatı içerisinde yer alan temsilcilerinin durumu ve aynı aygıtın, zamanla, imkanları doğrultusunda tuğlalarını ördüğü kurumsal yapıların konumu, yeterlilik düzeyleriyle birlikte, ulaşılan kaynaklar doğrultusunda aktarılmaya çalışılmıştır.

Tezin yapım aşamasında daha önce Aydın Vilayeti'yle ilgili yapılmış çalışmalar göz önündeki bulundurulurak güvenlik olgusuna ilişkin daha önce değinilmemiş konuların neler olabileceği noktasından hareket edilmiş ve genel itibarıyla Osmanlı tarihinde çok fazla ele alınmayan suç olgusuna ilişkin yeni gözlemler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla ulaşılan kaynaklar arasında özellikle en zengin verileri sağlayan vukuat cetvelleri üzerinde çalışılmaya değer görülmüş ve mikro tarih anlayışı doğrultusunda ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir. Tüm bunlar yapılırken sahip olunan olanaklar göz önünde bulundurularak olası sakıncalı parametrelerden kaçınılmaya çalışmış ve bilimsel açıdan sağlıklı verilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Öncelikle, tez danışmanım, Prof. Dr. Sabri Sürgevil'e konunun seçiminde, araştırılmasında ve kaynaklara ulaşmamda yol gösterici ve teşvik edici önerileriyle, her zaman yanımda olduğu için çok teşekkür ediyorum.

Çalışmalarım sırasında beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, maddi, manevi her anlamda, desteğini benden esirgemeyen, yaptığım çalışmayı harf harf kontrol ederek emek birliğiyle bitirmeme yardımcı olan hocam, Oktay Gökdemir'e tüm içtenliğimle çok teşekkür ediyorum.

Yine, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki çalışmalar sırasında, yardımını gördüğüm Prof. Dr. Zeki Arıkan'a, kendisine her hangi bir konuda danıştığım, fikirleriyle küçük gibi görünen noktalardan önemli ayrıntılara ulaşmamı sağlayan Dr. Olcay Pullukçoğlu Yapucu'ya, vukuat cetvelleriyle ilgili grafik ve tabloların oluşturulması sırasında, çok yönlü bakış açısıyla yardımını gördüğüm Yrd. Doç Dr. Göknur Bostancı Ege'ye ve Araş. Gör. Elvan Aktürk'e çok teşekkür ediyorum. Ayrıca, süreç içinde Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İzmir Milli Kütüphane ve İBB. Kent Arşivi Müzesi çalışanlarının yoğun desteklerini gördüm, hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Geçirdiğim zorlu süreçte her zaman yanımda olan, bana her koşulda güvenen sevgili aileme gösterdikleri sabır ve özveri için teşekkür ediyorum.

Bornova, 2008

KISALTMALAR

Age.: Adı geçen eser

Agm.: Adı geçen makale

Agt.: Adı geçen tez

Bkz : Bakınız

C: Cilt

ev: Çeviren

s: Sayfa

İTC: İttihat ve Terraki Cemiyeti

İTF: İttihat ve Terakki Fırkası

TABLÖLAR

Tablo 1: 1913 Yılında Aydın Vilayeti'nde meydana gelen suçların aylara göre dağılımı.....	43
Tablo 2: Suç Türlerinin Gruplandırılmadan Önce Ayrıntılı Olarak Dağılımını Gösteren Tablo.....	46
Tablo 3: Suç Türlerinin Gruplandırıldıktan Sonraki Dağılımı	47
Tablo 4: Suçun İşlenme Biçimine Göre Dağılımı (Tek mi / Ortak mı)	49
Çapraz Tablo 0.01: Suçun İşleniş Durumu ile Suçun Türü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	51
Çapraz Tablo 0.001: Suçun İşleniş Durumu ile Suçun Türü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tabloya Ait Ki Kare Testi.....	51
Tablo 5: Suçu İşleyenin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	52
Tablo 6: Suça Maruz Kalanın Cinsiyete Göre Dağılımı.....	53
Çapraz Tablo 0.02: Suçu İşleyenin Cinsiyeti ile Suça Maruz Kalanın Cinsiyeti Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	55
Çapraz Tablo 0.02: Suçu İşleyenin Cinsiyeti ile Suça Maruz Kalanın Cinsiyeti Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tabloya Ait Ki – Kare Testi.....	56
Çapraz Tablo 0.03: Suçu İşleyenin Cinsiyeti ile Suçun İleniş Durumu (Tek mi / Ortak mı) Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	56
Çapraz Tablo 0.003: Suçu İşleyenin Cinsiyeti ile Suçun İleniş Durumu (Tek mi / Ortak mı) Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tabloya Ait Ki – Kare Testi.....	57
Çapraz Tablo 0.04: Suçu İşleyenin Cinsiyeti ile Suçun Türü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	59
Çapraz Tablo 0.004: Suçu İşleyenin Cinsiyeti ile Suçun Türü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tabloya Ait Ki – Kare Testi.....	59
Çapraz Tablo 0.05: Suça Maruz Kalanın Cinsiyeti ile Suçun Türü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	60
Çapraz Tablo 0.005: Suça Maruz Kalanın Cinsiyeti ile Suçun Türü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tabloya Ait Ki – Kare Testi.....	60

Tablo 7: Suçluların Hangi Gün Yakalandıklarını Dair.....	61
Tablo 8: Aydın Vilayeti'nde İşlenen Suçların Kazalara Göre Dağılımını Gösteren Tablo.....	63

GRAFİKLER

Grafik 1: 1913 Yılında Aydın Vilayeti'nde meydana gelen suçların aylara göre dağılımı.....	43
Grafik 2: 1913 Yılında Meydana Gelen Suçların Türlerine Göre Dağılımı.....	47
Grafik 3: Suçun İşlenme Biçimine Göre Dağılımı(Tek mi / Ortak mı).....	49
Grafik 4: Suçu İşleyen Cinsiyete Göre Dağılımı.....	52
Grafik 5: Suça Maruz Kalanın Cinsiyete Göre Dağılımı.....	53
Grafik 6: Suçluların Hangi Gün Yakalandıklarına Dair.....	62

HARİTALAR

Harita 1: XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başlarında Aydın Vilayeti'ndeki tabur, bölük ve takım merkezleri.....	147
--	-----

GİRİŞ

19. Yüzyılda iki İngiliz gurubunun sermayesiyle Batı Anadolu coğrafyasının bakir topraklarında yapımı finanse edilen ve iki küçük hat halinde inşa edilen İzmir-Aydın (1867), İzmir- Kasaba (1866) demiryolları ile uzantılarının bölge için anlamı oldukça büyüktü. Bu demiryolları, geçtikleri güzergahlarda küçük çiftçi aileleri için yeni yerleşim alanları yaratmış, aynı zamanda hatların inşası sürecinde ve daha sonrasında gişe memurluğu, makasçılık, istasyon şefliği ve koruculuk gibi sunduğu yeni iş imkanlarıyla Osmanlı tebaasından binlerce aile için geçim kapısı olmuş, güvenliği tehdit eden bir durum ve olay karşısında yönetim aygıtına güvenlik güçlerinin daha seri biçimde istenilen bölgelere sevkini sağlaması açısından bir katalizör görevi görmüş; ancak diğer taraftan Batı'nın manifaktür ürünlerinin aynı coğrafyanın pazarlarına girişini sağlayarak küçük atölyelerinde el işçiliği ile zanaatlarını icra eden Osmanlı esnaf ve zanaatkarlarının önce müşterilerini, sonra da işlerini kaybetmelerine yol açmış, demiryollarının geçtiği yollarda daha önce ulaşımı sağlayan kervancılar işsiz kalmış, giderek daha fazla Osmanlı çiftçisi uzak pazarlarda satılmak üzere üretim yapar olmuştur. ¹ Peki bölgede yabancı sermaye eliyle kuruluşu gerçekleştirilen tek yatırım demiryolları mıydı?

19. yüzyılda İzmir kıyılarına mamül mallarını satmak üzere gelen Avrupalı tüccarların gemileri, büyük bir Marsilya şirketi'nin sahibi olan Dussaud kardeşler tarafından 1867'de İzmir rıhtımının inşasının tamamlanmasının ardından Fransa'nın bölgedeki iktisadi alanlarından birini temsil eden İzmir Rıhtım Şirketi'nin sağladığı olanaklardan faydalanıyorlardı. Batı Anadolu'daki köylüler, 1883 yılında Duyun-ı Umumiye İdaresi'nin yanında Anadolu'nun en önemli ticari metalarından biri olan tütünü işlemek üzere kurulan Reji Şirketi'nin piyasaya sunduğu tütünleri tüketiyorlardı. İzmir halkı Belçika sermayesinin bölgedeki payını teşkil eden Banque de Brabant

¹ Donald, Quataert, "19. yy.'da Osmanlı İmparatorluğu'nda Demiryolları", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, C: 6, İstanbul, 1985, s. 1630-1635, Jacques Thobie, "Osmanlı Devleti'nde Yabancı Sermaye", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, C: 3, İstanbul, 1985, s.727.

gurubunun elindeki İzmir Sular İdaresi'nin sağladığı imkanlardan yararlanıyorlardı. Körfezde yürütülen gemi hizmetleri ile İzmir Tramvay Şirketi'nin işletilmesi yine aynı sermaye grubuna dahil olan Josse Alard şirketi tarafından sürdürülüyordu. İzmir'deki evlerde, karakollarda hükümet binalarında kullanılan hava gazı İngiltere'nin başkent dışındaki son şirketi olan İzmir Hava Gazı Şirketince sağlanıyordu.² Bütün bunlar Batılı sermayenin, bölgede kurumsallaşmış nüvelerini oluşturmaktaydı. Ancak; bölgede varlığı bilinen diğer yabancı sermaye yatırımları düşünüldüğünde, daha geniş bir yelpazenin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Köylünün ürettiği pamuğu temizleme konusunda zorluk çektiğinin fark edilmesi üzerine, İzmir'in ünlü Levanten ailesi Reesler tarafından açılan Pamuk fabrikası ile Osmanlı tebaasından Ermeni Şahinoğlu Artin'in ilaç yapımında kullanılan ve titizlikle aranan bir bitki olan; meyan kökünü işleyen Söke'deki ilaç fabrikası gibi sanayi üniteleri, bölgenin verimli topraklarında üretilen ve ticari anlamda değeri olan metallerini işleyen; yabancı sermayenin başka bir alandaki yatırımlarına örnek teşkil etmekteydi.

İmparatorluğun kendi kaynaklarını değerlendirecek gerekli donanım ve sermayeden yoksun olduğunu gören Batılılar, değerli gördükleri her meta üzerinde söz sahibi olmak için buldukları açıklardan yararlanmaya kalktıkları gibi gerektiğinde mevcut hukuki sistemi bile ihlal ederek rekabet rüzgarını kendi sermayeleri lehine çevirmeye çalışmışlardır. Buhar gücüyle işleyen, meyan kökü fabrikalarını çalıştırmak için kullanılmasına izin verilen linyit kömürünü, devletin onayı olmaksızın dışarıya satan İzmir'in ünlü Levanten ailelerinden Forbesler'e ait Şirketi'n başka karlar peşinde koşarak başvurduğu kanunsuz işler, bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir.³

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, ticaret kapitalizminden sanayi kapitalizmine doğru hızla evrim gösteren dünya kapitalist sistemi, bu dönemde meta ihracından sermaye ihracına doğru yönelmeye başladı. Bu sermayenin akış yönü ise, merkez

² Jacques Thobie, agm., s.728-737

³ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, Aydın Sancağı, 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari, Kültürel Durum), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İzmir 2006, s. 93-115

ülkelerden çevre ülkelere doğuydu. Üretimin yoğunlaştığı ve sermayenin giderek merkezileştiği bu süreçte, siyasal birliğini 1871’de sağlayan Alman sermayesinin banker sanayici birliklerinde gösterdikleri başarı örneğinde görüldüğü gibi Batılı sermaye gurupları çevre ülkelerdeki sınai yatırımlarını kurdukları bankaların sermayeleriyle destekleyerek çevre ülkelerde konumlarını güçlendirmeye çalışmışlardır. Nitekim Osmanlı Bankası ve onun rakibi olan Credit Lyonnais, Banque d’Orient, Banque d’Athenes, Banque de Salonique, Wiener Bank Verein gibi Avrupa bankalarının şubeleri bu amaçla kurulmuşlardı.⁴

Yüzyılın sonuna doğru makinesiz, fabrikasız, demiryolsuz, Osmanlı İmparatorluğu’nun bu bölgesi, sağlam kazanç peşindeki batılı devletlerin ellerindeki sermayelerini akıttıkları bir alan haline gelmişti. Öte yandan batılı devletler; sadece iktisadi alanda değil, açtıkları okullarla kültürel alanda, konsoloslukları aracılığıyla diplomasi alanında ve Megali İdea gibi ayrılıkçı düşünce akımları ile siyasal alanda bölgedeki etkinliklerini arttırmaya çalışmışlardır. Tüm bunlar Osmanlı Devleti’nin bölgedeki hakimiyetini zayıflatırken çözülmeye doğru giden yolda kilometre taşları olmuştur. Peki Osmanlı Devleti’nin merkezi otoritesini çözülmeye doğru götüren gelişmeler nelerdi? Bu soruya yanıt verebilmek için, Osmanlı Devleti’nin klasik düzenindeki çözülmenin başladığı 16. yüzyıl ve sonrasındaki gelişmelere bir göz atmak yerinde olur.

Klasik Osmanlı düzeninde, Osmanlı Devleti’nin toprağını ekip biçen köylüden vergisini aynı olarak talep etmesi, köylünün bu ürünlerin tümünü ya da büyük çoğunluğunu nakite çevirmek üzere pazarlara götürmesine sevk etmekteydi. Köylünün vergisini ödemek üzere piyasaya sürdüğü ürün, aynı zamanda pazar ekonomisinin dönmesini sağlayan artı değerın çoğunluğunu oluşturmaktaydı. Bu noktada, köylünün vergisini ödemek üzere piyasaya sürdüğü artı değerın, imparatorluktaki ticari faaliyeti birinci derecede etkilediği söylenebilir. Piyasadaki ürünü satın alan tüccar, bunları;

⁴ Jacques Thobie, agm., s.738, Burada sadece Batı Anadolu’da kurulan bankaların isimlerine yer verilmiş olmakla birlikte, 1914 yılında Ortadoğu’da kurulmuş olan Osmanlı Bankası ile onun rakibi olan diğer Avrupa bankalarının tüm şubelerini bir haritada görmek için bkz., Jaques Thobie, “Osmanlı Bankası”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı Tarihi, C: 3, İstanbul 1985, s. 779.

ihhtiyacı olan esnaf ve zanaatkarlara sattığı gibi onların işlediğı ürünleri aynı pazara sevk ederek aracı bir rol üstlenmekteydi. Ancak tüccarın aracı konumu bununla sınırlı kalmıyordu. Tüccar, aynı zamanda toplumla devlet arasında da bir ara bağlantıyı sağlamaktaydı.

Köylü ve tüccar tarafından piyasadaki artı değer bu şekilde değerlendirilmeye çalışılırken, devlet gerek büyük pazarlar oluşturarak gerek piyasada dönen malların üretilmediğı alanlara sevkini sağlayarak gerekse hem köylü hem tüccar hem de esnaf gurupları arasındaki ilişkiler üzerinde bir denetim oluşturarak kırsal ve kentsel ekonomi arasında denge sağlamaya çalışmıştır. Bu anlamda; devletin müdahalesinin, köylü-esnaf ve tüccar arasındaki alışveriş döngüsü üzerinde sadece vergi toplamaktan ibaret olmadığı söylenebilir. Devlet bu döngü üzerindeki müdahalesiyle aynı zamanda halkın ihtiyaçlarına yönelik düzenlemeler yaparak sistemin devamını sağlamaya çalışmaktaydı.⁵

Bu döngünün işlemlerini sağlayan artı değer, tımar sistemi üzerinden temin edilirken, devlet; bir yandan köylünün vergilendirilmesini sağlamakta diğer yandan “bağımsız” köylülerin “geçimlik” ekonomisini korumaya çalışmaktaydı. Çünkü; Osmanlı ekonomisinin en küçük ama, en temel birimini hane işletmeciliğinin oluşturduğu düşünüldüğünde, bağımsız köylülüğün yalnızca devletin gelir kaynağı anlamına gelmediğı, aynı zamanda onun siyasi meşruiyetinin temel dayanaklarından birini oluşturduğu anlaşılır. Bu nedenle; vergi toplayanlar, bu işlerini köylünün konumuna zarar vermediğı sürece sürdürebiliyor, içte ve dışta tarım ürünlerine artan ticari talepten yararlanırken köylü topraklarına el koyarak büyük işletmeler oluşturma yoluna gidemiyor; ancak topladıkları aynı vergileri elverişli fiyatlardan satarak ticari büyümeden nasiplerini alabiliyorlardı.⁶

Köylülerin, loncaların, tüccarların belirli yerleri ve kesimler arasında belirli dengelerin olduğu Osmanlı klasik düzeninde; devlet, tüccarların, lonca üyelerinin veya

⁵ Huricihan İslamoğlu İnan, Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Köylü, İstanbul, 1991, s. 26-27

⁶ Şevket Pamuk, Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1514), 1. Baskı, İstanbul, 2005, s. 40, Huricihan İslamoğlu İnan, age., s. 32-35

başkalarının hızla zenginleşmelerini, düzeni bozacağı endişesiyle olumlu karşılamıyor, tüccarların kar amacıyla giriştikleri faaliyetlere temel malların dağılımında darlıklara meydan vermedikleri sürece izin veriyordu. Piyasa üzerindeki denetimi elinde tutan devletin bu müdahalesi, İstanbul'un ve ordunun temel ihtiyaçlarının sağlanmasında ve darlıkların bunalım boyutlarına ulaştığı olağanüstü dönemlerde kendini gösteriyordu. Bu anlamda; devletin, sistem üzerinde müdahalede bulunurken kapsamlı değil, seçici olmaya özen gösterdiği söylenebilir.⁷

Peki bu döngü ne zamana kadar devam etmiştir? Kırsal ve kentsel ekonomiler arasındaki bütünlüğü sağlamaya yönelik olan bu denetim politikasında, Osmanlı Devleti, başarılı olabilmüş midir? 16. yüzyıldan sonra meydana gelen gelişmeler, bunun pek de öyle olmadığını göstermektedir.

Öncelikle, 16. yüzyıl sonunda değişen koşulların askeri yapıda yeni düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılması, ateşli silah kullanmasını bilen sekban ve sarıcalardan yararlanmayı ve yeniçeri sayısının arttırılmasını gerektirmiştir. Bu durum, gelirleri üzerindeki haklarını kaybetme tehlikesi ile karşı kaşıya kalan tımarlı sipahiler ve diğer yöneticileri askerleri ile birlikte köylünün topraklarını yağmalayarak yasal olarak el koyamadıkları ürünü zorla almaya sevk etmiştir.⁸

Diğer taraftan bölgenin zengin hammadde kaynaklarını satın almak üzere Osmanlı kıyılarına gelen Avrupalı tüccarların; bölgeye akıttığı altın ve gümüşün yol açtığı fiyat artışları, mevcut sistemin dönüşümünde önemli bir etki yaratmıştır. Osmanlı ekonomisini sarsan fiyat hareketlerinin ardından, ticaret iç merkezlerden kıyılara kaymış, yabancı tüccarlarla işbirliği halinde olmalarından dolayı ticari güçleri artan gayr-ı Müslim tüccarların aksine yerli tüccar sınıfı büyük bir darbe almış, kırsal ekonomi durgunlaşmış, zanaata dayalı sanayi yapısı çökmüş, en nihayetinde bölge; Avrupalı devletlerin hammadde satın aldığı bir antrepoya dönüşmüştür.

⁷ Şevket Pamuk, age., s. 89-91

⁸ Mehmet Öz, Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları, İstanbul, Mart 1997, s. 122, Huricihan İslamoğlu İnan, age., s. 240-241

Tüm bunlar, Osmanlı Devleti'nin piyasa üzerindeki bütünleştirici yapısını çözerken, aynı yüzyılın başlarından itibaren varlığı gözlenen nüfus artışı, ticaret yol ve dengelerindeki değişimler, ekonomiyi giderek etkisi altına almaya başlayan enflasyon olayı devleti sistemin devamı için yeni yöntemlere başvurmaya zorlamıştır.⁹ Yönetimin devamını sağlamak adına devletin başvurduğu ilk kaynak ise, toprak gelirleri olmuştur. Toprak gelirlerinin Osmanlı ekonomisinin temelini oluşturduğu düşünüldüğünde, devletin içinde bulunduğu duruma çözüm olarak bunu uygun görmesi kısa vadede hazineyi rahatlatırsa da uzun vadede devletin çaresiz kalması anlamına geleceği açıktır.

Devletin tımar gelirlerine nasıl el koyduğuna bakıldığında ise, öncelikle iltizam sistemiyle karşılaşılır. Devletin tımar gelirlerine el koyma süreci, belli bir bedel karşılığında tımar gelirlerinin mültezim denen kişilere bırakılması anlamına gelen iltizam ya da emanet sistemi ile başlatılmış, mukataa gelirlerine kayd-ı hayat koşuluyla el konulması esasına dayanan malikane ya da esham denilen alternatif uygulamalarla genişletilmiştir.¹⁰ Merkezi yönetimin mali darlığa çözüm olsun diye düzenlediği bu uygulamalar; zamanla mukataa gelirlerinin devletin elinden çıkmasına neden olmuştur.

Öte yandan, tımar gelirlerinin bu tür uygulamalarla sipahinin elinden çıkması; tımarlı sipahiyi köylüleştirilmiş, merkezi otoritenin müdahalesiyle kapıkulları tımarlı sipahinin yerini almaya başlamış, kanun kırsal alanda köylüyle sipahi arasında hiçbir kategorinin bulunmasına izin vermezken ulemayla zanaatkarlar bir yolunu bulup köylere yerleşmeye başlamışlardır. Çıkarların ve ekonomilerin birbirine girdiği bu ortamda, sistem çözülüş sürecine girmiştir.¹¹

Köylünün bağımsız ve geçimlik ekonomisini temel alan klasik Osmanlı düzenin bu şekilde çözülmesi zamanla artı değerden nemalanarak güçlenen; ayan, derebeyi, ağa gibi yerel unsurların merkezi otorite karşısında ayrı bir konum kazanmalarına neden

⁹ Huricihan İslamoğlu İnan, age., s.29, Yavuz Cezar, "Tanzimat'a Doğru Osmanlı Maliyesi", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı Tarihi, C: 4, İstanbul 1985, s. 926, Özlem Özgür, 100 Soruda Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi, İstanbul, Ekim 1972, s. 66

¹⁰ Özlem Özgür, age., s. 73

¹¹ Stefanos Yaresimos, Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Bizans'tan Tanzimat'a, C: 1, İstanbul, Aralık 2000, s. 347

olmuştur. Diğer taraftan söz konusu unsurların kendi yerel güçlerini köylünün geçim kaynaklarını ağırlaştıracak biçimde kullanmaları sistemin varlığını tehdit eden isyan hareketlerinin baş göstermesine neden olmuştur.

Merkezi yönetimin, imparatorluğun içinde bulunduğu ekonomik dar boğaza çözüm olsun diye vergileri arttırma yoluna gitmesi; işi avarız adı verilen olağanüstü hallerde toplanan bir vergiyi, sık sık toplanmasından dolayı sıradan bir vergi konumuna getirmeye kadar vardırırmış, devletin bekasını sağlamak adına gerçekleştirilen reform paketleri, halkın üzerindeki vergi yükümlülüğünü daha da arttırmış, söz konusu reform paketlerini batılılaşma adı altında gerçekleştiren bürokrasinin kendi çıkarlarını korumak adına liberal bir politika takip etmesi; gümrük duvarlarının batılıların istediği seviyeye getirilmesiyle sonuçlanmış, aynı liberal politika; 1838 ticaret antlaşmasıyla taçlandırılırken sanayileşmiş Avrupa devletlerinin mamul ürünleri karşısında Osmanlı ekonomisi neredeyse savunmasız hale getirilmiş, vergiler dışında iç borçlanma yoluna giderek toprak bütünlüğünü korumaya çalışan devlet, 1854 yılından itibaren iç borçlanma dışında ilk kez dışardan borç alma sürecine girmiş, bu durum Osmanlı Devleti'nin tüm mali kaynaklarının ipotek altına alınması anlamına gelen Duyun-u Umumiye İdaresi'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

Bütün bu gelişmelerin sonucunda Osmanlı İmparatorluğu, dünya kapitalist sistemiyle tek yönlü bir bütünleşme süreci içerisine girmiş ve çevre ülkelerin yaşadığı ekonomik, siyasal ve kültürel bağımlılık ilişkilerini yaşamaya başlamıştır. Bu süreç sonunda, Osmanlı pazarlarında sermaye mallarından çok tüketim mallarında bir ithalat patlaması yaşanmış, ithalatın artış hızına oranla tüketim mallarıyla rekabet eden iç sektörler, çöküş süreci içerisine girmiştir.

Anılan dönemde, Aydın Vilayeti; kapitalist dünya ile Osmanlı ekonomisi arasında yaşanan bu ilişki sürecine en güzel örneklerden birini teşkil etmiştir. Zira, değişik tarım ürünlerinden oluşan çok yönlü hinterlandı ile kapitalist dünyanın gözü, daha 18. yüzyıl başlarından itibaren bu bölgeye çevrilmişti. 19. yüzyılda yapılan reform hareketleri, verilen imtiyazlar ve gümrük sistemindeki düzenlemelerle adeta batıya açık

bir pazar haline getirilen bölge ve bölge insanı, yaşanan ekonomik sorunlar karşısında, meşru olmayan bir takım çözümler peşinde koşmaya başlamış ve sonuçta Aydın Vilayeti, güvenlik açısından imparatorluğun en sorunlu bölgelerinden biri haline gelmiştir.

Merkezi hükümetin denetiminin ve yasal meşruiyetinin neredeyse yok denecek kadar azaldığı bölgede insanlar haksızlıklara karşı kendi adalet mekanizmalarını işletmeye soyunmuşlar, işsizlik ve ekonomik durgunluk nedeniyle vilayette hırsızlık, yankesicilik, fuhuş, ırza geçme gibi adi suçlar artmış ve devletin bu suçlar ve suçlular karşısındaki denetimi giderek zayıflamıştır. Bir eşkıyalık türü olarak, dağa çıkan ve uğradıkları haksızlıkları baskı ve silah gücüyle engellemeye çalışan efe ve zeybeklerin sayısındaki artış ve devletin bunlar karşısında düştüğü olumsuz durum, vilayetteki güvenlik sorununu giderek tetikleyen önemli unsurlardır.

1908-1914 yılları arasında, Aydın Vilayeti'ndeki güvenlik meselelerini ele almaya çalıştığımız tezimizin birinci bölümünde bu sorunları etkileyen, iç ve dış siyasal gelişmeler üzerinde durduk. Gerçekten de imparatorluğun bu dönemde içine girmiş bulunduğu iç ve dış dinamikler, iç huzursuzlukların artmasına neden olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Meşrutiyet'in ilk yıllarında oluşturmaya çalıştığı görece özgürlük ortamı giderek bir parti diktatörlüğüne doğru dönüşmeye başlamış ve sık sık değişen hükümetler, yönetim mekanizmasında istikrarsızlığın artmasına neden olmuştur. İttihat ve Terakki'nin milli bir burjuva sınıfı yaratmak amacıyla uygulama alanına koyduğu 'Milli İktisat' politikaları, imparatorlukta hakim olan gayr-i Müslim sermaye grupları ve yabancı sermaye grupları arasında uzlaşmaz bir çelişkiye neden olmuştur. İmparatorluğu dağılmaktan kurtarmak amacıyla uygulama alanına konulan Osmanlılık ideolojisinin İttihat-ı Anasır yaklaşımı, Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik ideolojisiyle uyuşmuyor ve imparatorluk Balkanlar başta olmak üzere önemli toprak kayıplarına uğramaya devam ediyordu. Balkanlardan, Kırım ve Kuzey Kafkasya'dan Anadolu içlerine doğru yoğunlaşan göç dalgaları beraberinde önemli sosyolojik sorunları da getiriyordu. Komitacılık, çetecilik, eşkıyalık anılan dönemde imparatorluğu en fazla uğraştıran sorunlardandı. Bütün bunların üzerine, Balkanlar başta olmak üzere,

Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan ayrılıkçı hareketler ve bunlara karşı alınan askeri önlemlerin başarısızlığı kaos ortamının daha da yoğunlaşmasına neden oluyordu. Anılan süreçte girilen Trablusgarb, I. ve II. Balkan Savaşları ve bu savaşlar sonunda imzalanan anlaşmalarla toprak kayıpları giderek fazlalaşıyordu. Üretken insan gücünün büyük bir bölümünü uzun süren savaşlarda yitiren ve özellikle Aydın Vilayeti gibi imparatorluğun Batı sermayesiyle en fazla surette bütünleştiği bölgelerde iç güvenlik sorunu, daha da içinde çıkılmaz bir hal alıyordu.

Tezimizin ikinci bölümünde, vilayet bünyesinde güvenlik sorunu olarak ortaya çıkan olgular üzerinde durmaya çalıştık. Bu olgular ana başlıklarıyla; eşkıyalık, adi suçlar, çok yoğun olarak yaşanan hırsızlık olayları ve kaçakçılıktır.

Devletin bu sorunlar karşısında, oluşturduğu kurumsal yapıları ve güvenlik önlemlerini ise; tezimizin üçüncü bölümünde incelemeyi uygun gördük. Polis ve Polis karakolları, Jandarma ve Jandarma karakolları alt başlıkları içinde incelediğimiz bu bölümde sadece bu kurumsal yapıların oluşturulması sorununu değil, aynı zamanda bu yapıların iç işleyişlerindeki sorunlar üzerinde de durmaya gayret ettik. Zira, bu kurumsal yapılar devletin genel çöküş süreci içinde kurumsal kimlik açısından önemli zaafiyetler içinde bulunuyorlardı ve bu durumda güvenlik sorunundan kaynaklanan olaylarda bu kurumların etkisiz kalmasına neden oluyordu.

Sonuç olarak, 1908-1914 tarihsel aralığı gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun en sorunlu bir döneminin ve bu dönemin içinde Aydın Vilayeti'nin karşılaştığı güvenlik sorunlarını, bilimsel düşüncenin geçerlilik ilkeleri çerçevesinde ele almaya çalıştık. Dönemin arşiv malzemeleri, gazeteler, süreli yayınlar ulaşabildiğimiz önemli kaynaklar oldu. Aynı dönemde, Aydın Vilayeti'nde işlenen suç oranlarını gösteren Vukuat cetvelleri de yararlandığımız önemli arşiv kaynaklarıydı.

I. BÖLÜM

19. YÜZYIL SONU VE 20. YÜZYIL BAŞLARINDA AYDIN VİLAYETİ'NDE GÜVENLİK SORUNUNU ETKİLEYEN İÇ VE DIŞ SİYASAL GELİŞMELER ÜZERİNE

19. yüzyıla gelinceye kadar, düşünsel alanda Rönesans ve Reform hareketleriyle büyük bir dönüşüm yaşayan, bilimsel açıdan büyük atılımlar gerçekleştiren, sanayi devrimiyle mekanik üretime geçen, buharlı gemiler ve tren yollarıyla insanlar, toplumlar, ülkeler ve kıtalar arasında mal, sermaye, insan ve fikir mübadelesinde bulunarak sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan değişen ve zenginleşen Batı, modernleşme sürecini doğaya, başka kıtalara ve toplumlara hakim olacak biçimde işletmiştir.

Bu sürecin Osmanlı Devleti'ndeki yansıması, 1838 ticaret anlaşmasıyla ekonomik ilişkilerin batılı tüccarların çıkarları doğrultusunda yoğunlaşmasıyla belirmiş, 1854 yılından sonra borçlandırma politikasıyla devam ettirilmiş, 1880 yılında ise daha önce de bahsedildiği üzere; Duyun-u Umumiye İdaresi'nin oluşturulmasıyla Osmanlı ekonomisinin iflasıyla sonuçlanmıştır. 1880 yılından sonra sermaye yatırımlarıyla imparatorluk topraklarında hakimiyet alanları oluşturmaya çalışan Batılı Devletler, Müslüman tebaa ve Gayr-ı Müslim tebaayı isyana teşvik ederek siyasi alanda da etkinliklerini gösterme yoluna gitmiştir. Aynı Batılı devletler; Osmanlı'yı sömürmekle yetinmemiş, Fransa'nın; 1830'da Cezayir'i, 1882'de Tunus'u, İngiltere'nin; 1878'de Kıbrıs'ı, 1882'de Mısır'ı, 1890'lı yıllarda ise Kuveyt'i işgal etme örneklerinde de görüleceği üzere, imparatorluktan toprak koparma yoluna gitmişlerdir. İçerde Gayr-ı Müslimlerin isyanları ve baskıları, dışarıda Avrupa'nın sömürüsü, müdahalesi ve kontrolü altında bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nun bu durumuna İttihat Terakki Cemiyeti'nin bulduğu çözüm ise; Abdülhamit'i düşürmek ve Meşrutiyet rejimini geri getirmektir.

II. Abdülhamit'in istibdat dönemine son vermek, imparatorluk topraklarının bütünlüğünü korumak, dış müdahaleyi önlemek, Osmanlı coğrafyasında yaşayan tüm toplulukların Osmanlılık üst kimliğiyle bir aradalıklarını sağlamak isteyen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik ve Paris şubelerini 1907 yılında bir araya gelerek harekete geçmelerini sağlayan, İngiltere ve Rusya'nın Reval'de buluşmaları olmuştur.

Reval görüşmeleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasına yönelik planların yapıldığı ve Rumeli'de Osmanlı'nın sonunun geldiği şeklinde yorumların oluşmasına neden olduğu gibi İngiliz-Rus rekabeti eksenine dayandırılan Abdülhamit'in dış politikasının da iflası anlamına geliyordu. İşte bu tehlikeli ve çözümsüz durum, Makedonya'daki Türk subaylarının isyan bayrağını çekerek dağa çıkmasına yol açarken, II. Abdülhamit'i Meşrutiyet idaresini yeniden yürürlüğe koymaya mecbur bırakmıştır.

Meşrutiyetin ilanı; Batılı devletler ve Balkan devletleri tarafından olumlu karşılanırsa da bu durum, Osmanlı Devleti'ne karşı takip edilen siyaseti değiştirmemiş, Üçlü İtilaf ve İttifak bloklarının teşkiliyle Osmanlı Devleti yalnız kalmıştır. Nitekim bu durum, İngiltere ve Fransa'nın, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı güttüğü eski politikayı tasvip etmesinden, Almanya'nın müttefiki İtalya'yı Trablusgarb'da, Avusturya Macaristan'ı ise Bosna- Hersek'te serbest bırakmasından anlaşılmakta idi.¹

Bu politikaların uzantısı, Meşrutiyet'in ilanından sonra seçimlerin yapıldığı sırada yeni rejimin Bosna-Hersek'i Osmanlı Devleti'ne yaklaştıracığından endişelenen Avusturya-Macaristan'ın, 5 Ekim 1908 tarihinde Bosna-Hersek'i işgal etmesi ile aynı gün Girit Adası'nın Yunanistan'a katıldığını ilan etmesi şeklinde belirdi.² Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgal etmesinden fırsat bulan Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ise; Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki nüfuzunu sarsan bir

¹ Bayram Kodaman, "II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)", Türkler Ansiklopedisi, C: 13, Ankara, 2002, s. 165-167, Ahmet Hallaçoğlu, Balkan Savaşları (1912-1913), Türkler Ansiklopedisi, C: 13, Ankara, 2002, s. 296-297, A. L. MacLiffe, Osmanlı'nın Son Yılları, 1908-1923, İstanbul, Haziran 2003, s. 27

² Ahmet Hallaçoğlu, agm., s. 296-297

diğer gelişme olmuş ve bunları korku ve endişe ile karşılayan Osmanlı kamuoyu, İmparatorluğun sonunun geldiğini düşünmeye başlamıştı.³

Osmanlı Devleti'nin bu tür dış tehditlere maruz kaldığı bir sırada, içeride güdülen bazı yanlış politikalar, II. Meşrutiyet rejiminin daha yerleşmeden 31 Mart Vakası denilen önemli bir tehlikeyle karşılaşmasına neden olmuştur.

Meşrutiyetin ilanından sonra İTC'nin sergilediği tutum ve davranışlar da kendisine karşı bir muhalif grubun oluşmasına neden olmuştu. İTC'nin Meşrutiyeti ilan etmesine rağmen Abdülhamit'i indirip iktidarı kendi eline alma cesaretini gösterememesi, Bab-ı Ali ve Sarayı kontrol altında tutarak siyaseti yönlendirmeyi tercih etmesi, aşırı merkezîyetçi ve Türkçülüğü ağır basan Osmanlıcılık anlayışı, muhaliflerine hayat hakkı tanımayan siyasal tekelliliği, devletin büyük küçük memuriyetlerine kendi emniyet ettiği kişileri getirmesine dayanan tensikat siyaseti, laik, pozitif, metaryalist imajı ve mason teşkilatı ile olan münasebetinin dini çevrelerde iyi karşılanmaması gibi sebeplerin bunda etkili olduğu söylenebilir. Bunların dışında, ordu içinde alaylı mektepli ayrımının yapılması, gazetelerin İTC'den yana olan ve olmayan diye iki kutuplu neşriyatta bulunması, İTC ve Meşrutiyet karşıtı olarak bilinen Sadrazam Kamil Paşa'nın muhalif politikası, Giritli Yüzbaşı Bahaettin ve Serbesti Gazetesi'nin baş muharriri Hasan Fehmi gibi kişilerin ard arda siyasi cinayetlere maruz kalması, vb. tüm bu gelişmeler olurken, Abdülhamit'in İttihatçılar aleyhine yapılan faaliyetler ve olaylar karşısında seyirci kalmayı tercih etmesi, 31 Mart Olayı'nın meydana gelmesini tetikleyen gelişmelerdi.⁴

Nihayet 31 Mart 1909 Salı günü, "biz şariat isteriz" söylemiyle Arnavut Hamdi Çavuş'un liderliğinde, Üçüncü Ordudan getirilip Taşkışla'ya yerleştirilen Avcı Taburlarının başlattığı isyan kısa sürede büyümüş ve İstanbul'a hakim olmuştu. Muhalefetin, Saray ve Babıali ile birlikte sessizce karşıladığı isyan, Meşrutiyetin tehlikede olduğuna kanaat getiren İTC'nin Selanik'ten İstanbul üzerine asker yollama

³ Bayram Kodaman, agm., s. 165

⁴ Bayram Kodaman, agm., s. 175-177, Ali Birinci, "31 Mart Va'kası'nın Bir Yorumu", Türkler Ansiklopedisi, C: 13, Ankara, 2002, s. 193-197

kararını alması üzerine, Mahmut Şevket Paşa'nın komutasındaki Hareket Ordusu'nun 24 Nisan'da İstanbul'a girmesinden bir gün sonra bastırılabilirdi. Tehlike böylece önlenmiş oldu.

31 Mart Vakası'nın bastırılmasından sonra örfi idare ilan edilmiş, idamlar, tevkifler, sürgünlerle rejim muhaliflerinin baskıyla tasfiye edilmesi yoluna gidilmiş, 30 sene boyunca kendisini devletin odak noktası haline getirerek Osmanlı Devleti'nin zaaflarını Yıldız Sarayıyla özdeşleşen bir yönetim anlayışıyla kapatmaya çalışan II. Abdülhamit'in siyasi yaşamına son verilmişti. Böylece, muhalefetin ve Abdülhamit'in pasifize edilmesiyle İTC'nin iktidarı güçlenmişti.⁵

31 Mart Olayı'nın galibi birinci derecede ordu, ikinci derecede İttihat - Terakki gibi görünse de ordunun gelecekteki olayların yönlendiricisi, İttihat ve Terakki'nin ise iktidarın hudutsuz sahibi olduğunu söylemek güçtür. Muhalefetin yine ayakta kalması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun hızla çöküşe doğru yol alması, bu kanaati doğrular niteliktedir. O halde 31 Mart Olayı'nda kaybeden, Osmanlı Devleti ve Osmanlılık idealidir. Kazanan taraf ise Osmanlı Devleti'nin zayıf düşmesini, kaosa sürüklenmesini ve imparatorluğun parçalanmasını isteyenler olmuştur.⁶

31 Mart Vakası'ndan sonra İmparatorluğun gücünü sarsan bir diğer olay; 1910 yılının Nisan ayında ortaya çıkan Arnavut İsyanıdır. Bu olay, aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne yönelik planları olan bir takım odakların harekete geçmelerini sağlayan cesaret verici bir gelişme olmuştu. Ancak, kendisinden sonra meydana gelen büyük felaketlerle imparatorluğun yazgısında yıkılışa doğru giden yolda mihenk taşlarından biri olarak önemli olduğu söylenebilecek olan olaylardan biri Trablusgarb Savaşı'dır.⁷

19. yüzyılda Avrupalı devletler, işleyen fabrikalarının hammadde açlığını giderebilmek ve böylece pazar ekonomisinin büyük nimetlerinden yararlanmaya devam

⁵ Bayram Kodaman, age., s. 207

⁶ Ali Birinci, agm., s. 205-207, Bayram Kodaman, agm., s. 179

⁷ Hale Şılgin, "Trablusgarb Savaşı", Türkler Ansiklopedisi, C: 13, Ankara, 2002, s. 274, Ahmet Halaçoğlu, agm., s. 296-297

edebilmek için siyasal ve ekonomik açıdan zayıf ama; doğal kaynaklar açısından zengin bölgeler üzerinde hakimiyet kurarak sömürü mekanizmasını işletme yoluna gittiler. Bu noktada, 19. yüzyılda henüz birliğini tamamlayan ve hayatta kalma mücadelesini sürdürmek adına yavaş yavaş bu sömürü mekanizmasına hakim unsur olarak dahil olma ihtiyacı duyan İtalya, önce Tunus üzerinde gelecek planları yapmış ancak; Alsace Loraine bölgesinin kendisinden koparılmış olmasının ezikliğini Fransa'nın kolay kolay unutmayacağını düşünen Bismark'ın, Fransa'yı Tunus topraklarına yönlendirerek buranın işgali için teşvikte bulunması, küçük İtalya'nın Akdeniz'de kendine ait bir üs oluşturma hayallerinin suya düşmesine ya da daha doğru bir ifadeyle bir süreliğine ertelenmesine neden olmuştu. İngiltere'nin bu arada Osmanlı Devleti'yle olan iletişiminin kesilmesi pahasına Kıbrıs'tan sonra Mısır'ı işgal etmesi, İtalya'ya Akdeniz'de tek bire seçenek bırakıyordu: bir zamanlar Turgut Reis'in İspanyol şövalyelerinin elinden aldığı Tablusgarb.

Öte yandan, 1911 Haziran'ında Karadağ isyanının bastırılmış olmasına rağmen, Abdülhamit'in coğrafyadaki hakimiyeti elinde tutmak adına, Balkan uluslarını birbirine düşürmek amacıyla güttüğü ayrılıkçı politikanın yerini alan İTC'nin ters istikametteki politikası, Babıali yönetimine karşı vefası kalmayan Balkan uluslarını birbirine yaklaştırmıştı. Bölgede yaşananlar, coğrafyanın paylaşılmasına yönelik planların yapılacağını sinyallerini veriyordu. İstanbul'un yakınındaki Balkanların durumu bu merkezdeyken, kutsal alanların koruyuculuğunu yaparken, çölün zorlayıcı şartlarıyla mücadele eden Osmanlı Devleti'nin Müslüman tebaasından olan Araplar arasında da benzer olayların filizlendiğini gösteren örnekler yaşanmaktaydı. İmam Yahya'nın Yemen'deki ayaklanması; 1911 Mayıs'ında yatışmıştı ancak; Asir'deki Seyit İdris ayaklanması Osmanlı Devleti'ni daha uzun bir süre meşgul etmişti. Seyit İdris Trablusgarb savaşı sırasında İtalyanlara yardımcı olacaktı. Bütün bunlar, Meclis-i Mebusan'da "Osmanlı Bankası ne kadar Osmanlı ise, ben de o kadar Osmanlıyım" diyen Rum Mebusan Boşa Efendi'nin sözlerinin ne kadar yerinde olduğunu gösteriyordu.

Bu arada Fransa Kongosu'ndaki bir miktar araziyi Almanya'ya bırakmasına karşılık Fas'ta serbest hareket etme olasılığı bulan Fransa'nın 24 Nisan 1911'de Fas'a girmesi, İtalyan birliğinin kuruluşunun 50. yılında, Büyük Roma İmparatorluğu'nun torunları olan İtalyan halkının, Akdeniz'de İtalya'nın atalarına yakışır bir biçimde siyaset güdülmesini şiddetle arzu etmesiyle birleşince bir süredir Trablusgarb'ı ele geçirmeyi tasarlayan İtalyan hükümeti harekete geçti.

Aslında İtalya; bölgeyi okulları, bankaları, iktisadi kuruluşlarıyla daha önce sermayesiyle fiilen işgal etmişti. Banco di Roma bu sermayenin en büyük temsilcisiydi. Öte yandan daha önce Roma Büyükelçiliği yapmış olan Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'nın İtalyan'ın düşmanlık hissini telkin etmemek maksadıyla bölgede Osmanlı menfaatlerini koruyan Vali İbrahim Paşa'yı görevden alıp yerine Bekir Sami Bey'i atarken, yeni valinin vazifesinin başına geçmek için hemen hareket etmemesi ve bölgedeki askeri kuvvetlerin önemli bir kısmının Yemen'e İmam Yahya ayaklanmasını bastırmak üzere gönderilmesi, bölgeyi savunmasız hale getirmişti. Yine Kuloğulları'nın lüzumu halinde silahlandırılması için bulunan askeri depolardaki silahların yeni sistemle değiştirilmek üzere bir vapurla yüklenerek İstanbul'a gönderilmesi ve yerine yenilerinin gönderilmemesi valisiz, askersiz ve savunmasız kalan Trablusgarb'ın işgalini kolaylaştırdı.

Trablusgarb Savaşı'nın Osmanlı Devleti'ni sarstığı bir dönemde, Balkan ulusları Osmanlı'nın bu zaafından faydalanmak adına ittifaklar yaparak bir aradalıklarını güçlendirmek istemişler ve savaş hazırlıklarına soyunmuşlardı. Oysa Haziran 1911'de Rumeli gezisinde bulunan padişahın gördüğü ilgiyi birlik ve beraberliğin olduğu şeklinde yorumlaması, perde arkasındaki gelişmeleri anlayamadığını gösteriyordu.

Osmanlı toprak bütünlüğüne karşı periferide beliren dış tehditler bu çerçevedeyken, İmparatorluğun idaresini sağlayan ipleri elinde tutan İstanbul'un güçlü ve istikrarlı olması beklenirdi. Ancak, gelişmeler bunun pek de öyle olmadığına işaret ediyordu. Trablusgarb'ta Osmanlı Devleti'nin güçsüz elini daha da zayıflatan ve bölgeyi yanlış uygulamalarıyla adeta İtalyan işgaline sunan, İTC yönetimi, olasılığı yüksek

yenilginin sorumlusu olarak görülüyordu. Bu durum, Meşrutî rejimin gelmesiyle Osmanlı Devleti'nin güçleneceği savıyla iktidarı eline geçiren İTC'nin inanırlılığını minimize ettiği gibi mevcut yönetime karşı giderek güçlenen bir muhalefetin haklı varlığını doğuruyordu. Nitekim muhalefetin temsilcisi olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın 11 Aralık 1911'de yapılan İstanbul ara seçimlerini tek oyla kazanmasını, İTC'ye yönelik tepkilerin bir dışa vurumu olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Ancak, yenilgiyi kabul etmeyen İTC, Meclisin fesh edilmesi için anayasada yapılması gerekli olan değişikliği sağladığı gibi aynı değişikliği 18 Ocak 1912'de meclisin feshi için kullandı ve yönetimi yeniden ele geçirmek adına baskı mekanizmasını kullandığı için "Sopalı Seçimler" olarak da anılan Şubat ve Mart ayı seçimlerinden galibiyetle çıktı.

Osmanlı yönetiminin zirvesinde durum bu çerçevedeyken, Trablusgarb'ı sessiz sedasız İtalyan yönetimine bırakmak istemeyen gönüllü subayların tüm mukavemetlerine rağmen 1 yıl 16 ay süren savaş; Bingazi ve Trablusgarb dışında 400 yıldan beri Osmanlı egemenliğinde bulunan Rodos ve 12 adanın da elden çıkmasıyla sonuçlandı.⁸

Öte yandan, İtalya'nın Trablusgarb'ta yavaş yavaş etkinliğini gösteren direnişi kırabilmek için Arnavutluk'ta bir isyan çıkarması üzerine, orduda İTC'nin başarısız yönetimine karşı beliren muhalefet, Halaskar Zabitan Grubu tarafından dışa vurulunca rengini belli etti. Gurubun Arnavut isyanına destek veren ayaklanmasıyla İTC yönetimine baskıda bulunması, Said Paşa kabinesinin istifa ederek yerine 22 Temmuz 1912'de Gazi Ahmet Muhtar Paşa tarafından Büyük Kabine veya baba - oğul kabinesi adı verilen hükümetin kurulmasıyla sonuçlanmıştı.

Bu arada, Osmanlı Devleti'nin İtalya'yla Trablusgarb'ta savaştığı sırada gelişmeleri dışardan gözleyen Balkan uluslarının Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğüne kanaat getirerek bundan faydalanmak istemeleri, Osmanlı Devleti'nin yeni bir savaşa dahil edilmesine neden oldu. Savaşa çok büyük imkansızlıklar içinde giren Osmanlı

⁸ Hale Şingın, agm., s. 275-288, Zafer Koylu, "Trablusgarb Savaşı Sırasında 12 Ada'nın İşgali", Türkler Ansiklopedisi, C: 13, Ankara, 2002, s.291-294

Devleti, Çatalca hattına kadar çekilmek zorunda kalırken, Sırbistan'ın Arnavutluk'u işgal ederek Adriyatik'e inmesi, Avusturya - Macaristan ve İtalya'yı rahatsız etmiş ve Sırbistan'ın güdümündeki bir Arnavutluk yerine bağımsız olması tercih edildiğinden bu toprakların da Osmanlı egemenliğinden çıkması sağlanmıştı.

İmparatorluğun başkenti olan İstanbul'un yanı başındaki coğrafyada kısa sürede bu kadar büyük toprak kayıpları verilmesinin iç siyasetteki yansımalarının sessizlik olması beklenemezdi. Nitekim, Ahmet Muhtar Paşa'nın sadarettten çekilmesi üzerine; 1912 yılının Ekim ayında Kamil Paşa hükümeti kurdu. Ancak; savaşın sonuna gelindiği noktada alınan yenilgilerden ve yapılacak olan barış anlaşmasının koşullarından memnun olmayan İttihat ve Terakki mensupları 23 Ocak 1913'te "Bab-ı Ali Baskını" adı verilen hükümet darbesiyle tekrar iktidara gelerek yıkılışa kadar İmparatorluğun yazgısında rol oynayan tek merci oldu. İktidara gelen İTF, Balkan Devletleri'yle imzaladığı 30 Mayıs 1913 Londra Anlaşması'yla Midye-Enez çizgisinin batısındaki bütün toprakları kaybetmenin yanı sıra; Ege Denizi üzerindeki egemenliğini dolaylı da olsa yitiriyordu. Ancak; Balkan uluslarının Osmanlı'nın bıraktığı toprakları paylaşma konusunda anlaşmazlığa düşmesi, İTF'ye kaybettiği toprakları yeniden kazanma ümidi verirken, Meriç nehrine kadar Doğu Trakya'yı geri almak üzere harekete geçen Osmanlı ordusu, Edirne'yi 23 Temmuz 1913'te Bulgarlardan geri alarak Londra barışının yeni koşullar doğrultusunda yeniden düzenlenmesini sağladı.

Balkan Savaşları sonucunda; Balkanların siyasi haritası büyük ölçüde değişirken, bu değişiklikten az ya da çok kazançlı çıkan Balkan ulusları oldu. Avrupa'daki topraklarının %83'ünü, nüfusunun %69'unu ve bunlara ek olarak gelirlerinin önemli bir kısmı ile büyük bir ziraat potansiyelini kaybeden Osmanlı Devleti ise; zarar gören tek devlet oldu. Osmanlı Devleti'ne toprak kaybının yanında prestij kaybı getiren savaş, Ulusçuluk düşüncesinin güçlenmesinde katalizör görevi gördü. Balkan Savaşları'nın Osmanlı Devleti'ne olan bir diğer etkisi, bölgeden Anadolu'ya akan göç dalgasıdır. Nitekim, savaşlardan sonra Anadolu'ya tahminen 413.922 Müslüman'ın sığındığı anlaşıyor. Bu durum savaş ekonomisinden çıkmış olan Osmanlı hazinesini zorlayan bir faktör olduğu gibi güvenlik sorununu da beraberinde

getirdi. Yine, Balkanlar'da yüzyıllardan beri hakim unsur olan Osmanlı Devleti'nin bölgeden elini eteğini çekmesi, Doğu Avrupa'nın karışmasında etkili oldu. Öte yandan, Balkan topraklarının paylaşılmış olması gözlerin Anadolu'ya çevrilmesine neden oldu. Gelecek günler Balkanlarda uygulanan senaryonun Anadolu üzerinde tatbik edilmeye çalışılacağını gösterecekti.⁹

⁹Ahmet Halaçoğlu, agm., s. 298-303, Ahmet Akgündüz, "Osmanlı İmparatorluğu ve Dış Göçler, 1783-1922", Doğu Asya ve Modernite, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı: 80, 1999, s. 147

II. BÖLÜM

AYDIN VİLAYETİ'NDE GÜVENLİĞİ ETKİLEYEN SORUNLAR

2. 1 Vilayetin Genel Durumu

7 Kasım 1864 tarihli vilayet nizamnamesine göre; Vilayet merkezi İzmir olan Aydın Vilayeti Saruhan, Aydın ve Menteşe Sancaklarından oluşmaktaydı. ¹⁰ 1890 yılında Denizli Sancağı'nın da eklenmesiyle Aydın Vilayeti'ndeki sancak sayısı tamamlanmış oldu ve 1889 - 90 yılları arasında, yüzölçümü 53.789 kilometrekare olan vilayetin bu dönemdeki nüfuzu ise, 1.408.387 kişiydi. ¹¹

1895 ve 1896 yıllarında Aydın Vilayeti'nin toplam nüfusunun 1.561.968'e çıktığını görmekteyiz. ¹² 1889 - 90 yılları içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu yapısının Vilayet bünyesinde de aynen devam ettiğini kaynaklar bize aktarmaktadır. Örneğin; 1307 salnamesine göre, vilayette yaşayan toplam nüfusun değişik milletlere göre ayrımı şöyledir:

İslam: 1.118.496

Protestan:153

Katolik: 876

Ermeni: 13.940

Tebaa-yı Ecnebiye: 55.742

Bulgar:326

Rum:195.431

Latin:1.050

Yahudi:22.273¹³

¹⁰ Bkz. Salname-i Devleti Aliye-yi Osmaniye 1287 s. 218 Ayrıca bkz. Salname-i Vilayet-i Aydın 1298 s. 113

¹¹ Salname-i Vilayet-i Aydın 1307, C: 3, s. 623-625

¹² Salname-i Vilayet-i Aydın 1314, s. 533

¹³ Salname-i Vilayet-i Aydın 1307, C: 3, s. 626-628

Vilayetin coğrafi yapısı, güvenlik sorunlarının çözümünde engel teşkil edecek boyuttaydı. Batı Anadolu Bölgesi jeolojik olarak, rölyef bir yapı oluşturuyor, Doğu ve Batı ekseninde uzanan dik dağlar ve görece yumuşak vadileriyle bu vadileri çevreleyen ırmaklar, bölgenin coğrafi yapısını çeşitlendiriyordu. Doğu ve Batı ekseninde uzanan dağlar arasında kalan Büyük ve Küçük Menderes nehirleri ve bu nehirlerin açtığı vadilerde oluk şekilli çukur ovalar ile bu çukur ovalar üzerinde yükselen dik dağlar, bölgede eşkıyalığın önemli yatak alanlarından birini oluşturuyordu. Vilayetin doğusunda, 2380 metre yükseklikteki Babadağı vardır. Yine Aydın ilinin sınırları içerisinde Büyük Menderes nehrinin kuzeyinde yer alan Çamlık, Oyuk, Karluk, Malgaç ve Cevizli dağları bulunmaktadır. Bu dağların içinde 1730 metre yükseklikte olan Çamlık ile 1535 metre yükseklikteki Karadağ, Oyuk, Karluk ve Malgaç tepelerini içerirken Büyük Menderes nehrinin güneyini; Menteşe Dağlık kütlesi oluşturmaktadır. Bunlar; içinde yüksekliği 1700 metreyi geçen Karıncalı, Madran, Beşparmak ve Çubuk önemli dağ sıralarıdır. Küçük Menderes Nehrinin kuzeyinde ise; vilayetin en büyük sıradağı olan Bozdağ yer almaktadır. Kuzeyde Bozdağ'dan başka; Geyikli, Kartal, Mahmut ve Çalı Baba Dağları vardır. Bu dağlar, yüksekliği fazla olmamakla birlikte sarp ve dik özellikleri nedeniyle inip çıkmanın çok zor olduğu ve düzenli birliklerle eşkıya ve çete takibi gibi bir takım işlerin yapılmasına olanak vermeyen dağlardı. Menteşe ve Bozdağlar; karaçam ve kayın ağaçlarından oluşan sık ormanlık alanlarıyla takip işlerini daha da zorlaştırmaktaydı. Anılan dağlar, bu özelliklerinden dolayı eşkıya çetelerine yataklık yapan önemli yerler olduğu gibi göçebe Türkmen aşiretlerine de hayvancılık ve tahtacılık işlerinde yurt görevi görüyordu. Buralarda konuşlanan Yörük-Alevi Türkmen aşiretleri eşkıyalar için önemli barınma noktalarından da birini oluşturuyordu.

Bölgenin iklimi; tipik Akdeniz iklimi özelliklerini yansıtır. Kışlar; ılık ve yağışlı, yazlar; sıcak ve kuraktır. Bununla birlikte, yüksekliğin 1500 metreyi geçtiği dağ sıralarında yıllık ortalama sıcaklığın 7 derecenin altında olduğunu söylemek olasıdır.

İmparatorlukta Tanzimat'la birlikte başlayan merkezileşme çabalarına paralel olarak imparatorluk merkezinin taşra ile olan iletişim ve ulaşım ağının güçlendirilmesine yönelik çabaların 19. yüzyıl boyunca yoğunluk göstermesinin ilk

örneklerinden birisi; 1841’de Posta nezaretinin kurulmuş olmasıdır. Buna paralel olarak İzmir’deki posta idaresinin kuruluşu, 1845 yılında gerçekleşmiştir. Geleneksel posta sistemi olan ve genellikle kara yoluyla hayvan sırtında taşınan posta, 1865 yılına kadar bu özelliğini devam ettirmiştir. İstanbul’dan haftada bir kez genellikle Çarşamba akşamları yola çıkan posta yaklaşık 87 saat sonra İzmir’e ulaşabiliyordu. Vilayetteki idari görevlilerin aldıkları her önlemleri İstanbul’a bildirmeleri zorunlu olduğundan bu kadar uzun süren haberleşme sistemi bu önlemlerin yetersiz kalmasına neden oluyordu. Mithat Paşa’nın 1880 ile 1881 tarihleri arasında yaklaşık 10 ay süre ile Aydın Valiliği yaptığı dönemde, vilayet çapında bulunan 33 kaza merkezinin 20’sinde telgraf merkezi ve hattı olmadığını bildirmesinin üzerinden ancak, 10 yıl geçtikten sonra 1891 yılında vilayetteki kaza merkezlerinin tümünde telgraf hattı oluşturulabilmişti. Vilayetin kaza merkezleriyle iletişimi bu şekilde sağlanmış olmasına rağmen; yaklaşık 2988 köy ile olan iletişim bağlantısı bir türlü kurulamıyordu. Özellikle, dağ köyleriyle olan iletişim yok denecek kadar azdı ve süreç içerisinde bu köyler birer eşkıya yatağı haline gelmişti. Telgraf hattının döşenmiş olmasına rağmen, kaza merkezleri arasında sağlıklı iletişimin kurulamamış olması, 1907 yılında eşkıyalık olaylarını vilayet çapında doruğa ulaştırmıştı. Dönemin iletişim teknolojisinin en önemli ürünü olan telefon ise; sadece İzmir merkezde işlevselliğini koruyabiliyor, İzmir dışında vilayetin bütün kazalarında bir yaygınlık alanı bulamıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu, bu dönemde asayişin sağlanabilmesi amacıyla şose yol yapımına önem vermeye çalışıyor ancak; elde yeterli miktarda bütçe olmadığından yol yapımı ile ilgili angaryalar halka yükleniyor, bu durum da başka bir asayişsizliğin nedeni olabiliyordu. 1894 yılı verileriyle 789.27 kilometre şose yola sahip olan vilayette bu yolun dağılımı sancak merkezlerinden kazalara doğru uzanan 25-30 kilometrelik yollar şeklindeydi. Kara yolu ulaşımının yetersizliği eşkıya takibine çıkan müfrezeleri olumsuz bir şekilde etkiliyor, bir olayın çıktığı yere zamanında ulaşılmasını ve müdahale edilmesini önlüyordu.

Vilayet bünyesinde Anadolu’daki en eski demiryolu olan, 1866’da İngiliz sermayesinin katkısıyla açılan, 130 kilometre uzunluğundaki İzmir - Aydın

demiryoluydu. Devlet demiryolunun yapım ve işletilmesinde İngilizlere özellikle yardımcı oluyordu. Zira, yukarıda sıralamaya çalıştığımız nedenlerden dolayı, asayişsizlik olaylarına anında müdahale etmek için çağdaş ve gelişmiş ulaşım araçlarına gereksinim vardı. Demiryolu da bu dönemde dünyanın en gelişmiş ulaşım araçlarından birisiydi. İngilizler, demiryolu inşasıyla İzmir ve hinterlandında kalan tarım ürünlerini İzmir limanına rahat ve güvenli bir şekilde ulaştırabilecek bir ulaşım aracının işletmesini elde ederken, Osmanlı Devleti de iç güvenliği sağlayabilmek için önemli bir araca sahip oluyordu. Bu demiryolunu, Fransız sermayesiyle kurulan ve 93 kilometre uzunluğundaki İzmir - Kasaba demiryolu izledi. Böylelikle iki hat üzerinden demiryolu ulaşımıyla bölgedeki güvenlik sorunlarını daha çabuk çözebilecek bir dönem başlıyordu. Ancak; ilerleyen süreçte demiryolu yapımı da iç güvenlik meselesinin çözümünde yeterli desteği sağlayamadı.¹⁴

2.2. EŞKIYALIK

2.2.1. Yörük - Türkmen Eşkılar

Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal yapısında 16. yüzyıldan itibaren tohumları atılan çözölme ve buna bağılı olarak ortaya çıktığı gözlenen “isyan”, “başkaldırı” ya da merkezi otoriteye karşı yapılmasından ötürü aynı payda içine alınabilecek olan diğler tüm eylemlerin, imparatorluğun çöküşüne kadar farklı zaman ve mekanlarda farklı kimlikler tarafından yapılsa da ortak ya da benzer amaçlar, istekler ve duyguların etrafında hayat bulduğu söylenebilir.

Ordusu için gerekli yemini sağlamak amacıyla köyleri yağmalarken kullandığı “*her sakaldan bir kıl almak*” sözüyle tanınan, Tarsus - Silifke bölgesindeki softa takımını yatıştırmakla görevlendirildiği sırada, görevinden alındığını öğrenmesi üzerine, çevresine topladığı Celalilerle¹⁵ birlikte, Anadolu'nun asi ama, deneyimli sekbanlarının

¹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sabri Yetkin, Ege'de Eşkılar, İstanbul, Ağustos 2003, s. 40-44

¹⁵ Celali İsyanları, 16. ve 17. yüzyıllarda, Osmanlı yönetimindeki Anadolu'da toplumsal ve ekonomik yapının bozulmasından kaynaklanan ayaklanmaların tümüne denilmektedir. Bu ayaklanmaların adı, bu kapsamdaki ayaklanmaların ilkinin önderi olan Şeyh Celal'den gelir. Alevi Türkmenler, göçebe yaşayan

olağanüstü bir ordu düzeni içinde nasıl örgütlenebileceğini gösteren Karayazıcı¹⁶; Osmanlı'ya karşı başlattığı direniş serüvenini kendisine Bosna Beylerbeyliği'nin verilmesi üzerine noktalasa da kendisi hakkında verilen idam kararından kurtulamayan Deli Hasan; Bursa'da Osmanlı kuvvetlerini yenilgiye uğratarak İstanbul için tehdit oluşturabilecek bir konuma gelmesinden dolayı, Bağdat Beylerbeyliği'nin kendisine verilmesiyle teskin edilebilen Tavi Halil gibi bir çok kişinin hüviyetinde anlam kazanan başkaldırı örneklerini çoğaltmak mümkündür.

Aynı eylemlerin Osmanlı Devleti'nin *"Vilayet-i Osmaniye'nin en mamur, en zengin ve kalabalık kısmı"*, *"İstanbul'dan sonra en meşhur ve mühim vilayet"*, *"Muazzam Anadolu'nun yegane mahreci"* olarak tanımlanan Aydın Vilayeti'ndeki yansımasının, bölgenin özel konumuyla uyuşmayacak boyutta Osmanlı Devleti'ni meşgul ettiği ve İmparatorluğun yıkılışına kadar kronik bir sorun olarak kendisinden söz ettirdiği görülmektedir.

"Adaletten sapıp zulüm yoluna giden Osmanlı hanedanının yıkılması gerektiğini" dile getirerek¹⁷, sırtlarına ağır vergiler yükleyen devlete karşı tepkili bütün levant ve sekbanları etrafında toplayarak Teke bölgesinde isyan eden Davutoğlu;¹⁸ Saruhan'ı ele geçirdikten sonra burada adete ayrı bir iktidar odağı haline gelen Kalenderoğlu; 1624 yılında "reayayı ve berayayı korumak ve kollamak" amacıyla Aydın, Karesi, Saruhan ve Tire sancaklarında isyan eden Cennetoğlu; yoksulluk, baskı, horlanma ve çaresizlik nedeniyle "Osmanlı tavşanı araba ile avlar" diyerek oğlunu isyandan vazgeçirmeye çalışan anasını dinlemeyerek dağa çıkan Ger Ali; bozuk düzenin habercisi olan baskı, şiddet ve soygun gibi eylemlere tepkilerini isyan ederek gösterdiklerinden, daha önce varlığından bahsettiğimiz Anadolu'daki eşkıyaların Batı

boyar arasında destek bulan isyanlar devletin ağır vergi yükü altında ezilen binlerce çiftçinin de katılmasıyla hızla yayılmış ve merkezi otoriteyi uzun süre meşgul etmiştir. Yirmi beş, elli kişilik ya da daha kalabalık topluluklar halinde gezen silahlı haydutlar, Anadolu'da yaşamın güvesizliğini daha da arttırmışlardır. Celali ayaklanmalarının en önemlileri, Tavi Ahmet, Canbolatoğlu, Kalenderoğlu ve Deli Hasan'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. William, J. Griswold, Anadolu'da Büyük İsyan (1591-1611), İstanbul, Mart 2000, s. 11

¹⁶ William J. Griswold, age., s. 21

¹⁷ Ali Haydar Avcı, Zeybeklik ve Zebeklik Tarihi, İstanbul, 2004, s. 165

¹⁸ Osmanlı Devleti'nin 1596 yılında yapılması planlanan Macar Seferi öncesinde olası ihtiyaçları karşılamak için halktan ağır vergiler alması bu isyanın hazırlayıcısı olan önemli sebeplerden biridir.

Anadolu'daki örnekleriydi. Yine Muğla'nın Buldan kazası'nda kocası ve büyük oğlu Rumeli'de bir çete takibatında şehit düşen ve tek oğluyla yaşayan fakir bir kadının evini basarak ondan vergi isteyen bir tahsildarla zaptiye memurunun elinde avucunda, ocakta kaynayan toprak tencerelerinden başka bir şey olmayan kadına karşı yaptıkları muameleyi gördüğünde, köyün imamı olan Ali Molla'nın müdahalesinden bahsedilebilir. Kadından istenilen vergiyi kendisi ödeyerek tahsildar ve zaptiyenin zulmünden onları korumak isteyen Ali Molla daha sonra tahsildarın kendisinden fazla para alarak onu aldattığını fark edince, bozuk düzenin yüzü kızarmayan memurlarının hesabını görmeye karar verir. Köyün imamı olan Ali Molla evine gider, orada cübbesini ve sarığını çıkararak zeybek elbisesini giyer ve daha sonra tahsildarla zaptiyenin işini görerek pek çok benzeri gibi dağa çıkar. Bundan sonra, dağlarda zeybeklik yapan Ali Molla'nın adı; "Gavur İmam" dır.¹⁹

Öte yandan, bölgede yarattığı geniş çaplı etki bakımından adından söz edilmeye değer olduğu söylenebilecek olan Atçalı Kel Mehmet, kendisinden önce Batı Anadolu'da varlığı bilinen eşkıyaların bir süreğidir. Irgatlık yaparken Atça Köyü'nün muhtarı Hacı Hüseyin, ağanın kızı Fatma'ya sevdalandığı için ağadan ve yakın çevresinden ağır baskı ve eziyet gören, hakaretlere maruz kalan, yoksulluğu ve kimsesizliği yüzüne vurularak kişiliği örselenen, yetim Mehmet'in dağa çıkış sebebi; kısa zamanda başka bir boyut ve içeriğe ulaşmış ve arkasında geniş bir halk desteği yaratmıştır.²⁰ Atçalı Kel Mehmet liderliğinde bu bölgede ortaya çıkan hareket, Osmanlı sistemini sarsan etkisi nedeniyle de "*Aydın İhtilali*" adıyla anılır, olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin en gözde vilayetlerinden biri olan Aydın Vilayeti'ndeki eşkıyalık olaylarının hangi merkezde olduğunu anlatmaya geçmeden önce eşkıya kelimesine ve onunla anlam kazanan diğer kavramalara açıklık getirmek yerinde olur. Şaki, sözcüğünün çoğulu olan eşkıya kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında "dağda,

¹⁹ Ali Haydar Avcı, age., s. 209-210

²⁰ Ali Haydar Avcı, Atçalı Kel Mehmet İsyanı, Aydın İhtilali (1829-1830), İstanbul, 2004, s. 36-37

kırda yol kesen, insan soyan, cana mala saldıran²¹, kötü işlere karışmış, haylaz, alçak, soysuz, haydut, serkeşlik vadisine sapmış adam²²,” ifadeleriyle karşılaşılır.

Eşkıyalık eylemi içinde yer alan aktörlerin kimler olduğuna bakıldığında ise; efe, zeybek, kızan, muavin, yardımcı çete, yatak gibi kelimelere açıklık getirmek gerekir. Eşkıyalığı, içinde çözülmeye başlayan sistemin baskı, adaletsizlik, haksızlık, dizginsiz sömürü ve zorbalık şeklindeki uzantılarına karşı bir tepki olarak ortaya çıkan, öfke, itilmişlik, acı, horlanma, ezilmişlik, dışlanmışlık, yiğitlik, mertlik, başkaldırı gibi kavramların hakim olduğu bir olgu olarak kabul edersek, bu olgunun içindeki baş aktörün efeler olduğunu söyleyebiliriz.

Efe; çeteyi çekip çeviren yönlendiren ve yöneten, kızanlarının her türlü ihtiyacını karşılayan gerektiğinde onları evlendirendir. Efe’nin kurduğu çetede yer alan zeybek ya da kızanlardan her birinin kendileri için belirlenmiş olan gözetleme, keşif ve çetenin iase işiyle ilgilenme gibi görevleri vardır. Yardımcı ya da muavin çetelerini ise, asıl çeteye çeşitli konularda destek olup onun varlığını sürdürmesine olanak sağlayan yapılar olarak tanımlamak mümkündür. ²³ Meskeni dağlar olan çetenin şehirle olan bağlantısını sağlayan yataklar ise; yeme, içme, mühimmat gibi gereksinimlerin giderildiği, çetenin barındığı alternatif yerlerdir. Öte yandan efeye yataklığı sadece ezilen köylüler yapmaz, efelerin yatakları arasında mücadelenin boyutuna göre, ağalar, beyler, ileri gelenler, yerel yöneticiler, muhtarlar, zenginler, mülki amirler, hatta baskınları önceden haber aldıkları düşünüldüğünde güvenlik güçleri içinden birileri olabilir. ²⁴ Çetenin varlığı için bütün bu kesimlerin kendilerine verilen rolleri en küçük bir açık vermeden yerine getirmeleri gerekmektedir.

Genç kızların el emeği göz nuruyla renk renk, kır çiçeği şeklinde, işledikleri oyalarla süslenen fes ya da börtükleriyle, “kartal kanadı” denilen sırmalı cepkenleriyle, kefiye, ten gömleği, işlik, camadan, şalvar gibi parçalardan oluşan, en iyi ustalara en

²¹ Kemal Demiray, Temel Türkçe Sözlük, İstanbul 1982, s. 314

²² Şemseddin Sami, Kamu-sı Türki, s. 781

²³ Ali Haydar Avcı, age., s. 68-72

²⁴ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, agt., s. 145

güzel ve özenli şekilde yaptırılmış kıyafetleriyle, kemik saplı yatağanları, gümüş kabzalı sedef kakmalı tabancaları²⁵ ile insanda çekingencilikle birlikte hayranlık uyandıran bir görünüşe sahip olan eşkıyaların, neden isyan ettikleri açıklanması gereken önemli bir sorudur. Bu insanları, kurulu düzenlerini bırakıp, egemen kesime karşı bedel ödeyeceklerini bile bile dağa çıkmaya sevk eden, ölümün kıyısında bir yaşama iten sebepler nelerdi?

Bu sorunun cevabını “zayıflama”, “kendine yetememe”, “güç kaybı”, “çözülme” gibi anahtar kelimelerde aramak gerekir. Devleti ayakta tutan sistem, yapı ya da unsurlar bozulmaya başladığında, buna yol açan sorunları ortadan kaldırma konusunda gerekli bilgi ve beceri gösterilmez ise, devletin yıkımına kadar gidebilecek bir sonuçla karşılaşılabilir. Bu sürecin işletilmesinden çıkarı olan gruplar, kendilerini besleyen araçları bir kez ele geçirdiklerinde, bunları bırakmak istemeyecekleri gibi daha da güçlenme yoluna gideceklerdir. Bu noktada yönetimi elinde tutan egemen güç, sistemin sürekli bir tarafın çıkarına işletilmesine engel olmazsa; üzerinde baskı kurulan, yaşama hakkına müdahale edilen diğer grup tepkisini er ya da geç ortaya koyar.

Bu anlamda eşkıyalığın bozuk düzenden zarar görenlerin bir dışa vurumu olduğunu söylemek yanlış olmaz.. Bu dışa vurum, Ali Molla örneğinde zorba tahsildar ve zaptiye memuruna karşı belirirken, Atçalı Kel Mehmet’te yanında ırgatlık yaptığı için sevdasına saygı duymayan ve onu aşağılayan ağasına, Çakırcalı Mehmet’te babasını öldüren kolluk görevlisine karşı olmuştur. Sebebi ne olursa olsun, toplumsal çelişkilerin derinleştiği, merkezi otoritenin olmadığı, ya da zayıfladığı yani; yönetim boşluğunun bulunduğu zamanlarda bu tepkinin daha da yoğunlaştığı söylenebilir. Nitekim 19. yüzyılın ilk yarısında, dünya kapitalist sistemine tek yönlü bir biçimde eklemlenen ve bunun sonucunda Duyun-u Umumiye İdaresi ile ekonomisi yabancı sermayenin denetimine giren Osmanlı Devleti’nin aynı yüzyıl boyunca yaşanan savaşlarla sürekli göç alması, köylünün elinde bulunan arazinin “geçimlik” olmaktan çıkmasına neden olmuştur. 1913 yılına gelindiğinde, tarım nüfusunun %87’sini oluşturan köylünün, arazinin ancak, %35’ine sahip olduğu düşünülürse bunun ne

²⁵ Ali Haydar Avcı, age., s. 461-473

anlama geldiği daha iyi anlaşılır. Tanzimat Fermanı ve sonrasında kabul edilen, 1858 tarihli Arazi Kanunu ile özel mülkiyet anlayışının getirilmesinden faydalanmakta bir sakınca görmeyerek miri toprakları yağmalayan gurubun, köylerde sömürünün baş sorumluları olarak uyguladıkları yöntemler, köylünün durumunu daha da ağırlaştırmıştır. İlerleyen süreç, yeni oluşan sınıfların yanı sıra; ayan, eşraf, derebeyi, toprak ağası, kent ya da kır burjuvazisi gibi sermayeyi elinde tutan grupların gelişip palazlanmasına hizmet ederken köylü, esnaf ve zanaatkarların mülksüzleşmesi ya da yoksullaşmasını sağlamıştır.

İmparatorluğun en kötü şartları içinde yaşayan; %70 oranındaki köylü nüfusu, toplam vergilerin %77'lik bölümünü ödemekteydi. Tımar sisteminin çözülmesine koşut olarak ortaya çıkan mütesellim ya da mültezimler, vergileri onların koruyucuları olan jandarma ve diğer işbirlikçileriyle topluyorlardı. Bu işlemi yaparken zora başvurmaları, köylüde büyük tepkilerin oluşmasına neden oluyordu. Bin bir zorlukla ekip biçtiği topraktan kendisini ve ailesini besleyecek kadar verim elde edemeyen, etse bile bunu dilediği gibi tasarruf etme ayrıcalığını kullanamayan köylü; ya göç etmeyi ya genellikle görüldüğü üzere medreselere sığınmayı ya da taşra idarecilerine asker olarak yazılmayı çare olarak görüyordu. Tüm bunların dışında yaşamını sürdürmek için alternatif bir çözüm üretemeyenler ise; tahmin edileceği üzere²⁶ “yiğitler barınağı, düşkünler sığınağı”²⁷ olan dağlara çıkar, çete kurup eşkıya olurdu.

Devletle köylüyü karşı karşıya getiren ikinci durum ise, askerlik meselesi idi. Anılan süreçte Gayr-ı Müslimler, cizye vergisi ile askere gitmemeye devam ederken imparatorluğun Müslüman nüfusu, askerlik yapmanın giderek ağırlaştığı koşullarla uğraşıyordu. Bu dönemde, askerlik süresinin on iki yıla kadar uzaması ve köy imamı, muhtar, kadı ve zaptiye memuru gibi mahalli yöneticilerin askerlik alımı ile ilgili olarak keyfi tutumları olduğu gözlenirken, askerlik görevini ifa etmek üzere genç yaşta askere alınan delikanlılar; daha ne için savaştıklarını bile tam olarak bilmezken, sonu belli olmayan askerlik angaryasını tamamlayıp evlerine döndüklerinde, çiftleri - çubukları

²⁶ Sabri Yetkin, age., s. 20-28

²⁷ Ali Haydar Avcı, age., 216

işgal edilmiş, aileleri dağılmış, sevdalıları başka ellere varmış olurdu. Bu durumun yarattığı olumsuz sonuçlar nedeniyle, bu süreçte dağa çıkan zeybeklerin hükümetten yapılmasını istedikleri şeylerin arasında “askerliğin ilgası” meselesinin bulunması boşuna değildi.²⁸

Peki, 19. yüzyılda eşkıyalığın Batı Anadolu bölgesiyle özdeşleşmesi, bölgenin “zeybeklik coğrafyası” haline gelmesinin nedenleri neler olabilir? Bu bir rastlantı mıydı, yoksa bölgenin kendine has özelliklerinin bunda etkili olduğu söylenebilir mi? İmparatorluğun en gelişmiş vilayetlerinden olan bölgede eşkıyalığın bu kadar yaygın olması nasıl açıklanabilir? Osmanlı Devleti’nin batıyla en fazla etkileşim halinde olan diğer bir bölgesi olarak Balkanların aynı yüzyıldaki durumu düşünüldüğünde, Batı Anadolu’nun durumunu nasıl değerlendirmek gerekir? Büyük Menderes’in kuzeyi ve güneyinde 1700 metreyi bulan Yüksek Çamlı, Malgaç, Cevizli, Karıncalı, Madran, Gökbel, Beşparmak ve Çubuk dağlarının varlığı düşünüldüğünde, Batı Anadolu coğrafyasının eşkıyalık işi için ne kadar uygun bir topografyaya sahip olduğu anlaşılır. Öte yandan, 17. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz’de önemli bir ticari merkez olarak sivrilen İzmir kenti ile onun doğal kaynaklar açısından zengin art alanının sahip olduğu olanaklardan yararlanmak isteyen emperyalist güçlerin bölgeye akıttıkları sermaye ve burada tutunmak adına destek verdikleri yatırımların bu konuda etkisi olmuş olabilir mi? Tarım ve ticaretin daha fazla geliştiği bölgelerde toplumsal tabakalar arasındaki eşitsizliğin de görece arttığı düşünüldüğünde, bu soruya olumlu bir yanıt verilebilir. Yine bölgede yaşayan Gayr-ı Müslim nüfusun hiç de azımsanmayacak boyutta olduğu göze önünde bulundurulursa bu faktörlere siyasi hesaplar da eklenebilir. Nitekim özellikle Rum eşkıyaların faaliyetleri bu düşüncüyü destekler niteliktedir.²⁹

Eşkıyalığın çıkış noktası farklı sebeplere dayanabileceği gibi bir kez eşkıya olunduktan sonra sergilenen tavır da değişebilmekteydi. Bu tavır, eşkıyalığın niteliğini belirlerdi. Burada sorulabilecek sorulardan biri, eşkıya olanın sebebi ne olursa olsun isyan ettikten sonra dağların yasasını nasıl işlettiğidir? Dağlarda leurs propres princes

²⁸ Sabri Yetkin, age., s. 29, Ali Haydar Avcı, age., s. 216., Olcay Pullukçuoğlu, agt., s. 151.

²⁹ Edhem Eldem- Daniel Goffman-Bruce Masters, Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti, Halep, İzmir ve İstanbul, İstanbul, Eylül 2003, s. 88, Ali Haydar Avcı, s. 211, Olcay Pullukçuoğlu, agt., s. 148.

(kendi kendilerinin efendisi) olan ³⁰ eşkıya; zeybeklik töresi gereği içinden geldiği halkın sesine kulak verir, onları soyan ağalardan ve tefecilerden aldıklarını ihtiyaç sahiplerine dağıtırdı. Halka eziyet edenlerle mücadele eder, onları korurdu. Aslında bunu sadece halk için değil kendi varlığı için de yapardı. Çünkü; bilirdi ki “Halkın uzağına düşen düşmanın tuzağına düşer.” idi. Bu anlamda eşkıya; “sessizliğin sesi”, “yoksulun yandaşı”, “sorunların çözüm merkezi”, “düşküne el veren”, kısacası “adaletsizliğe hayır diyen” idi. Nitekim yaptığı eylemlerle bunu ispatlamaya çalışırdı. Yetim, yoksul ve kimsesizleri evlendirir; başlık parası veremeyenlerin başlık parasını verir; ev kuramayanların evlerini kurardı. Efe, gelirini muhtaç olanlara dağıttığı gibi köprü, çeşme yaptırıp, yolları ve camileri tamir ettirerek halkın yaşamını kolaylaştırırdı. Yani; bazı tarihçilerin belirttiği gibi “sosyal eşkıya” tanımlamasına uyan eylemlerde bulunurdu. Öte yandan, dağa çıkan sistemi kendisi için işletir, yani çalar, çarpar, hak namus tanımaz ise onun adı zeybek değil, düpedüz çapulcu, hırsız, halkın deyiimiyle “çalıkakıcı” olurdu.³¹ Halkın çalıkakıcılardan zarar gördüğü düşünülüyöğünde efelerin onları da halkın düşmanı olarak görmesi olağan karşılanan bir durumdu.

Eşkıya, dağa çıktıktan sonra kendi yöntemleriyle varlığını sürdürmeye çalışırdı. Aynı zamanda kızanlarını, yataklarını, yardımcılarını, yandaşlarını ve halkı beslemek durumunda olduğı için eylemlerde bulunmak zorundaydı. Bunun için de genellikle halkın karşısında olan bölge eşrafını soyardı. Örneğin; Çakırcalı Mehmet Efe’nin çetesinin adını ilk kez duyurmak için fakir fukaraya zulmü ile bilinen, halkın malını gasb eden, katilleri, çalıkakıcıları destekleyen, babasının eski düşmanı, vilayetin zenginlerinden Mustafa Ağa’yı dağa kaldırdıktan sonra onun parasını gasb etmesi, bu duruma verilebilecek bir kanıttır. Yine, Çakırcalı’nın Yörük obalarını basan, onların hayvan ve paralarını çalan, kadınlara, kızlara sarkıntılık eden dokuz kişilik Arnavut Çetesini imha örneğinde olduğı gibi efeler, bir çok insanı telef ederek toplu kıyımlar yapabiliirdi.³² Efe olan başkasının adına hesap sorabilir, ününü arttırmak için düze inip

³⁰ Ali Haydar avcı, age., s. 43

³¹ Ali Haydar Avcı, age, s. 205, bkz., Eric Hobsbawn, Sosyal İsyancılar, Çev: Necati Doğru, İstanbul, Ağustos 1995.

³² Sabri Yetkin, age., s. 88-89

iş görebilir, bazen de sebepsiz yere adam vurabilirdi. Tüm bunları yapan eşkıya; Osmanlı Devleti'nin gözünde “demleri heder, vücutları gayr-ı münker” olanlardandı.

2. 2. 1. 1. Eşkıya, Devlet ve Güvenlik Güçleri

Osmanlı belgelerine göre, “...*Senelik üç milyon lira vergi ve bir fırkaya yakın asker veren Aydın Vilayeti, hali hazırda asayişten mahrum, halkın hükümetten ümidini kesdiği, her gün her yerde silah atılan, malından, canından, hiç kimsenin emin olmadığı bir vilayet*”³³ idi. Aydın Vilayeti'nin, 19. yüzyılda ne durumda olduğunu çok iyi özetleyen bu sözler, Osmanlı Devleti'nde Erkan-ı Harb Kolağası olarak hizmet veren bir askere aittir. Nazilli'nin kaliteli inciri, ilk yetiştirildiği yer olması nedeniyle oldukça ünlü olan Selçuk'un “Ayaslug tohumun”dan üretilen tütün³⁴, bu ikisine geçimlik olmaktan ziyade ticari meta olmasından dolayı dahil edilebilecek pamuğu, “huda-yı nabit” yani “kendiliğinden yetişen” anlamına gelen ve ilaç yapımında kullanıldığı için yabancı sermaye tarafından bir türlü paylaşılamayan meyan kökü³⁵ gibi daha bir çok ürünün yetiştği bölge; aynı zamanda başkentin bir çok ihtiyaçlarını karşılaması açısından bir iâşe deposuydu. Ege'ye kıyısı olan bölge, denize paralel uzanmış yüksek dağları ve bunların arasında yer alan akarsuların yardığı bereketli ovaları, antik çağlardan beri işleyen kervan yolları ile Osmanlı Devleti'nin en mühim vilayetlerinden biriyken; Erkan-ı Harb Kolağası Tayyar Bey'in dediği gibi söz konusu yüzyıldan itibaren, asayişten mahrum bir bölge haline gelmişti.

Varlığı bilinen bir çok çeteyle birlikte, sadece 1899'dan 1911 yılına kadar 13 yıl dağlarda dolaşmış olan eşkıya Çakırcalı Mehmet'in bu süre içinde bine yakın insan öldürüp, nice hanmanlar(ev) söndürdüğü³⁶ düşünülürse, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hakimiyetinin ne derece olduğu daha iyi anlaşılabilir. Peki Aydın Vilayeti'ni sanki

³³ DH. MUI., 2-4/5, (1325) 1909

³⁴ Oktay Gökdemir, “XIX. Yüzyıl Sonunda İzmir ve Çevresinde Tütün Kaçakçılığı”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C: 1, Sayı: 3 Yıl: 1993, s. 328

³⁵ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, agt., s., 104

³⁶ Halil Dural, Bize Derler Çakırca, 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler, Yayına Hazırlayan: Sabri Yetkin, İstanbul, Mart 2005, s. 56

yurdun bütünlüğünden ayrılmış gibi tehlikeli bir bölge haline getiren eşkıyalık faaliyetlerine karşı Osmanlı'nın aldığı önlemler ne boyuttaydı?

“Vilayetteki asayişsizliğin en müthişi, en kanlısı; şekavet maddesi”yken ³⁷ bunun baş sorumlularından olan Çakırcalı Mehmet Efe'nin vilayette kızılcı kıyamet günleri yaşattığı 13 sene içinde devletin kolluk güçleriyle sadece 3 kez çatışmada bulunmasını³⁸ nasıl açıklamak gerekir? Çakırcalı Mehmet Efe'nin diğer faaliyetlerini gerçekleştirdiği sırada takib kuvvetlerinin zamanında müdahale edememesi, takib işinin layıkıyla yapılamadığını mı göstermekteydi? Devletin güvenlik güçlerinin eşkıya çeteleri karşısında, hep bir adım geride kalması devletin güçsüzlüğüne mi işaret ediyordu? Yapılan takiplerin Çakırcalı'nın hilelerine, entrikalarına karşı hep sonuçsuz kalması, halkın gözünde devletin itibarını nasıl etkiliyordu.? 19. yüzyıla gelindiğinde, vilayetin en önemli sorunlarından birinin hala eşkıyalık olgusunun olması, merkezi hükümetin bu sorunu yaratan ekonomik ve sosyal nedenleri izole etmekten uzak kalmasından kaynaklanıyorken, eşkıyalığı besleyen nedenleri ortadan kaldıramayan devlet, bu sorunun üstesinden gelebilmek için hangi mekanizmaları kullanıyordu?

Eşkıyalığı önlemek için, 1909 yılının Eylül ayında nizamiye taburları dışında toplam beş yüz altmış neferlik bir ihtiyat kuvveti görevlendirilmiş bulunmaktaydı.³⁹ 1910 yılının Mayıs ayında ise Madran dağı civarında dolaşmakta olduğu haber alınan Çakırcalı Çetesinin takibi için Bozdoğan, Nazilli ve Çine kazalarının nizamiye taburları, jandarma ihtiyat müfrezeleri ve halkın katılımıyla toplamda sekiz yüz kişiyi aşan kolluk güçlerinin düzenlenmesiyle oluşturulan birlikler Milas ve Muğla taraflarına sevk edilmişti.⁴⁰ Osmanlı Devleti'nin bu kadar büyük rakamlara ulaşan kolluk güçleriyle çetelerin peşine düşmesi, ele geçirilemeyen çeteler karşısında takibatın şiddetini arttırdığını göstermektedir. Devlet, eşkıya çetelerini ele geçirmek konusunda zaman zaman bu şekilde kararlılığını ortaya koysa da çeteler karşısında istenilen başarının elde edilememesi, devletin güçsüzlüğünü ortaya koymaktaydı.

³⁷ DH. MUİ., 2-7/15, (1326) 1910

³⁸ Ahenk, 31 Mayıs 1911

³⁹ DH.MUİ. 2-3/64, (1325) 1909

⁴⁰ DH. MUİ. 2-7/15, (1328) 1910

Bölgedeki çeteler karşısında yetersiz kalan takib kuvvetlerinin alınan sonuç karşısında sergilediği tavır, çetelerin ele geçirilememesinden sorumlu tutulan halk üzerindeki baskının arttırılması şeklinde belirmektedir. Takib müfrezelerinin, “takip ve tahkikat yapıyoruz” diye köylülere olmadık eziyetlerde bulunmaları, “halkı konuşturacağım” diye köylülerin dövülmesi, bölgede güvenliği sağlamaya çalışan devleti, çeteler karşısında baştan yenik duruma düşüyordu.⁴¹ Eşkîyalığın önlenmesinde tüm sorumluluğu elinde silahı olmayan halka yükleyen devlet, başarısızlık halinde bunun faturasını yine halktan çıkarıyordu. Eşkîya reislerinin başlarına ödüller koyan devlet, ele geçirilen eşkıyaların başlarını ibret-i alem olsun diye halkın arasında dolaştırarak teşhir ediyordu.

Öte yandan, arşiv malzemesi içinde elimize geçen bir belge, “balkanlık” olduğu gerekçesiyle köy halinde bulunmayan tek damların eşkıyaya yataklık ettiği gerekçesiyle yıkılmasına karar verilmesiyle ilgilidir. Devletin aldığı bu karara karşı, Kula Kazası’na bağlı olan Şehidli, Hacı Tufan, Fekurce ve Kariz köylerinde bulunan halkın bir araya gelerek çektikleri telgrafta 32 köylünün imzası bulunmaktadır. Başta Babaoğlu Mehmed ve arkadaşlarının imzalarıyla Kula’dan Bab-ı Ali’ye çekilen bu telgrafta köylerinin, dağlarda hanelerin birbirine çok uzak mesafede bulunmalarından dolayı “balkanlık” diye tabir edilen köyler halinde olmadığı, tam tersine hanelerin birbirine beşer onar dakika bazılarının yarım saat mesafelerde konuşlanmış olmasından dolayı eşkıyanın buralarda barınabilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca sayısı iki bini aşkın bu hanelerin yıkılmasıyla yüz binlerce hayvanın ve yardım alınarak ekilen binlerce dönüm arazinin harab, çoluk çocuğun kış mevsiminde perişan olacağı belirtilmiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı, hazinenin zarar göreceği ifade edilerek devletin bu kararı uygulamaktan vazgeçmesi istenilmiştir. Bu köylerin bekasının ne olduğu konusunda bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak, devletin eşkıyalığı ortadan kaldırmak adına köylerin yıkılmasına kadar giden yöntemlere başvurmasının kalıcı çözümler getirmekten uzak olduğu açıktır.⁴²

⁴¹ Sabri Yetkin, age., s. 111

⁴² DH.MUİ 48/56, (1325) 1911

Eşkîyalık hareketleri karşısında kalıcı çözümler üretmeyen devletin çözüm olarak çeteleri affetmek yoluna gittiği görülmektedir. Af mekanizması, çeteler karşısında devletin aciziyetini ortaya koysa da aynı zamanda uzlaşma anlamına gelmekteydi. Devlet affettiği eşkıyaları, sancak beyliği verilen Kalenderoğlu, kır serdarlığı verilen Çakırcalı Mehmet Efe örneklerinde olduğu gibi düzenin içine almaya çalışıyordu. Devletin bu anlayış içerisinde bazı eşkıyaları diğer çetelerin yakalanması adına güvenlik teşkilatı içinde görevlendirdiğine dair örnekler de bulunmaktadır. II. Abdülhamit'in, Osmanlı Rus Savaşı öncesinde Osmanlı ordusu saflarında savaşmaya ikna edilen zeybeklerle, Maslak'taki askeri karargahta bizzat kendisinin görüşmesi, isyanlarının nedenlerini anlamaya çalışması, hatta savaştan sonra sıkıntılarının giderilmesi için ıslahat yapacağı sözünü vermesi yine bu anlayışın bir uzantısıydı.⁴³

Diğer taraftan, devlet karşısında eşkıyaları destekleyen halkın tutumunu nasıl açıklamak gerekir? Eşkıya çetelerini ele geçirmeye çalışan takib kuvvetlerinin eşkıyaların yaptıkları baskınlardan, işledikleri cinayetlerden sonra halka bunların sorumlusunun kim olduğunu sorduklarında “Kimler olduklarını bilmiyoruz, bilasim(isimsiz) zeybekler”, ne tarafa gittiklerini sorulduğunda ise “görmedik ve bilmiyoruz” ifadelerinden başka bir cevap almaları mümkün olmuyordu.⁴⁴

Öte yandan, Aydın Vilayeti'nde Köşk Nahiyesi'nde bulunan Akçaköy halkından olan, daha önce eşkıyadan birini hükümete haber vermiş olmasından dolayı; evi, malı ve mülkü Çakırcalı Mehmet Efe tarafından kundaklanan ve bunu vilayete bildirdiğinde eline yedi, sekiz bin kuruş mecdiye kadar akçe verilen Hacı Süleyman Ahmed'in durumu düşünüldüğünde, halkın eşkıyanın yerini devlete söylemekten çekinmesinin nedeni daha iyi anlaşılır. Devletin eşkıyayı kendisine ihbar eden kişiyi korumaktan aciz kaldığını gören halk, kendini tehlikeye atmak istemiyordu. Diğer taraftan, İzmir rıhtım kumpanyası direktörü Mösyö Kifre'nin Saruhan Sancağı'nda bulunan çiftlik ve bağlarının olduğu bölgeye uğramaması için Çakırcalı'ya senelik yüz lira tahsis ederek

⁴³ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, agt., s. 172

⁴⁴ Ahenk, 9 Kasım 1909

malını ve mülkünü zarardan korumaya çalışmasını nasıl açıklamak gerekir? ⁴⁵ Halkın kendi güvenliğini kendisinin sağlamaya çalışması, devletin bölgedeki varlığının silinmiş olduğunu mu gösteriyordu? Eşkıyanın yerini göstermeyen köylüyü hain olarak nitelendiren ve ona baskı uygulayan kolluk güçlerinin bu tutumu nasıl değerlendirilebilir? Asıl görevleri vilayette güvenliği sağlayarak halkın huzur içinde yaşamasını temin etmek olan takib kuvvetlerinin halka baskı uygulayarak onu karşısını alması eşkıyanın güçlenmesi anlamına gelmez miydi? Yoksa, takib kuvvetleri halka karşı başvurduğu bu yöntemlerle kendi güçsüzlüğünü mi örtmeye çalışmaktaydı? Bu soruların yanıtını verebilmek için Osmanlı Devleti'nin eşkıyayı yakalamakla görevlendirdiği takib kuvvetlerinin ne durumda olduğuna bakmak gerekir.

Anılan süreçte, Aydın Vilayeti'nde valilik yapmış olan Kamil Paşa ile oğlu Sait Paşa'nın vilayetin durumuna ilişkin hazırlamış oldukları beş raporda özellikle iki konuya vurgu dikkati çeker: vilayette giderek tehlikeli bir hal alan eşkıyalık meselesi ve bu tehlike karşısında yetersiz kalan jandarma sorunu. Raporlarda eşkıyaların bir türlü ele geçirilemediğinden dem vurulurken, jandarmanın durumuyla ilgili olarak, sayılarının az, maaşlarının düşük ve düzensiz, tüfeklerinin ise, yetersiz olmasından dolayı eşkıyaya yaklaşamadıkları, bu yüzden de çoğunun telef olduğu belirtilmektedir. Jandarmanın eğitim durumuyla ilgili olarak da son derece cahil, işe yaramaz takımından oldukları tespiti yapılmaktadır. ⁴⁶

Vilayet Takib Kumandanlığı tarafından kaleme alınmış olan bir başka belgede ise, takib kuvvetlerinin belirli bir düzen dahilinde verilen emirleri uygulamaktan çok; kendi başlarına göre hareket ettikleri belirtilmektedir. Bu memurlar arasında, vazifelerini hakkıyla yerine getirenlerin dışında, kahve ve kıraathanelerde vakit geçirdikten sonra bu durumlarını gizlemek adına çıkardıkları söylentilerle takib kollarının olmadık mahallere sevk edilmesine neden olanlar da vardı. Bayındır üzerinden Sarı Mekri, Mahmud Dağı ve çevresinde on gün devam eden takib esnasında, Ödemiş'ten giden Mülazım Mustafa Efendi kumandasındaki müfreze ile Mülazım İsmail Efendi kumandasındaki Sekiköy

⁴⁵ Y.EE.KP.86-32/3115, (1323) 1907

⁴⁶ Sabri Yetkin , age., s. 72

müfrezesi arasında meydana gelen çatışma örneğinde görüldüğü gibi takib kuvvetlerinin aralarında birlik ve beraberliği bozan davranış ve tutumlar sergileyenler de bulunmaktaydı.⁴⁷ Takib kumandanlığı tarafından verilen bu örnekler, kolluk güçlerinin zafiyetleri konusunda bilgi vermekle birlikte, müfrezeler arasında meydana gelen bu tür davranışların birlikler arasında soğukluk yaratıp eşkıya çetelerinin işlerini kolaylaştırdığını söylemek mümkündür.

Öte yandan, bölgeden Babıali'ye giden telgraflar arasında vilayette giderek güçlenen eşkıyalar karşısında özellikle iki konuda talepte bulunulduğu görülmektedir: bölgeye acil olarak jandarma neferi ve silah gönderilmesi. Ancak, genellikle bu taleblere olumsuz cevaplar verildiği anlaşılmaktadır. Nitekim, 1879 yılında Vali Hamdi Paşa'nın bu yöndeki istemine; hazineye para olmadığı gerekçesi ile düzenli müfrezelerin oluşturulamayacağı ancak; maliyenin para bulması halinde daha az paraya mal olan üç dört aylığına görevlendirilecek seyyar müfrezelerin oluşturulabileceği cevabı verilmekteydi. Sonuçta; Jandarmanın azlığından dolayı eşkıya takibine hız verilemiyor, bu da çetelerin cesaretini arttırıyor, hapishaneler korunamıyor, çok zor yakalanabilen eşkıyalar firar edip çetelere katılıyor ve bu gelişmeler, bölgede asayişsizliği sürekli artırıyordu. Diğer taraftan 1889'da eşkıyanın takibi için yüksek maaşlı jandarmaların görevlendirileceği yönünde bir karar alınması, üzerine 470 neferin görevine son verilmesiyle jandarma sayısının 1900 kişiye indirildiği görülmektedir. 1895 yılına gelindiğinde, yasa gereğince her nahiye merkezinde en az bir polis memuru olması gerekirken, Aydın Vilayeti'nde 47 nahiyede polis yoktu. Tüm vilayetteki toplam polis sayısı ise, 125 idi. Yine vilayette 2500 jandarma olması gerekirken, 2035 jandarma vardı. Ayrıca vilayetteki bütün kaçakçılığının araştırılması ve takibi görevi de Reji kolcularının yanında jandarmaya verilmişti. Vilayetteki güvenlik güçleri bu görev yerlerinden başka sancak ve kazalardaki hapishane ve tevkifhanelerin korunmasının dışında mülki ve adli rutin işlere de ayrılınca asayişe ilişkin neredeyse kullanılacak jandarma kalmıyordu.⁴⁸

⁴⁷ DH.İD. 37-1/10, (1326) 1910

⁴⁸ Sabri Yetkin, age., s. 72 -73

Eşkîya çeteleriyle çok zor şartlarda mücadele eden kolluk güçlerinin sayıları yetersiz kaldığı gibi kullandıkları silahlar da onları eşkıyalar karşısında üstün kılacak durumdan çok uzaktı. Devletin kendi güvenlik güçlerinin ellerinde bulunan silahlar eşkıyaların sahip olduklarına kıyasla daha eski ve yetersizdi. Jandarma neferleri “yok hükmünde olan kar kadim silahlarıyla”⁴⁹ eşkıyaların ellerindeki “martini”, “gırır”, “vincester”, “manlaher” ve “mavzer” gibi son derece gelişmiş tüfeklerine karşı mücadele ediyordu.⁵⁰ Eşkîyaların uzun menzilli gelişmiş silahlarına kısa menzilli silahlarla cevap vermeye çalışan jandarma birlikleri şınaydır tüfeklere ulaştığında, eşkıya çeteleri ellerindeki silahı bu defa martiniye çevirmişlerdi. 1904 yılının Mart’ında İstanbul’dan talep edilen silahların İzmir deposuna gelmiş olmasına rağmen, Osmanlı yönetiminden bu konuda bir türlü izin alınamaması nedeniyle, silahların 27 Mart 1905 tarihinde gelen emre kadar İzmir deposunda kullanılmadan bekletilmesi yönetimin bu konudaki ihtiyatsızlığını göstermekteydi.⁵¹

Eşkîya çeteleri karşısında bu koşullarda kendisini savunmaya çalışan jandarma erlerinin devletin içine düştüğü mali kriz nedeniyle hizmetlerinin karşılığını layığıyla aldıklarını söylemek de pek mümkün değildir. Tüm tehlikelerine rağmen jandarma neferlerinin ellerine ayda yedi mecdidiye civarında bir para geçmesi bu mesleği ne kadar katlanılır kılabilirdi? Maaşların yetersizliği dışında çalıştırılan sivil ve askeri personelin ücretleri düzenli olarak alamaması ya da ücretlerin genellikle uzun aralıklarla ve çok gecikmeli olarak ödenmesi geçim sıkıntısı içerisinde bulunan jandarma erlerinin görevlerinden istifa etmelerine neden oluyor, ayrılanların yerine yenileri bulanamadığı için de eksik kalan taburlar eşkıya çeteleriyle yapılan mücadelelerde başarı sağlayamıyordu.

Yine az para kazanmak ve sürekli namlunun ucunda yaşamaktansa, jandarma olabilecek gençler eşkıya çetelerine katılarak kolay yoldan para kazanmayı tercih ediyorlardı. Güvenlik güçlerinin ücretlerini ödeyemeyen devlet, jandarmanın giysi ve çizme gibi temel ihtiyaçlarını da karşılayamıyordu. Kolluk güçlerinin kış günü ince

⁴⁹ Y.EE. 86/31, (1322) 1907

⁵⁰ Olcay Pullukçoğlu, agt., s. 167

⁵¹ Sabri Yetkin, age., s. 77-79

giysilerle takibe çıkamaması, eşkıya çetelerinin boşta kalan önemli geçit ve noktalardan diledikleri gibi geçmelerine yol açıyordu.⁵²

Aydın Vilayeti'ndeki köylülerin günlük hayatlarını felç eden, bağlarına bahçelerine dahi gitmelerini engelleyen, bölgedeki ticaretini baltalayan ve vilayetten dışarıya göç verilemesine neden olan eşkıyalık faaliyetleri karşısında takib kollarının durumu bu merkezdeyken devletin ne tür önlemler alarak otoritesini sağlamaya çalıştığı sorusu önem kazanmaktadır.

1906 yılının Eylül ayında bir kez daha takib kuvvetleri komutanlığına getirilen Sait Paşa; Karadağ silahlarıyla silahlandığı takib kuvvetlerinin gittikleri yerlerde her türlü ihtiyaçlarını kendilerinin karşılamalarını, köylülerden aldıkları her şeyin parasını ödemelerini, ödemede bulunduklarını köy ihtiyar heyetinden aldıkları il muhaber ile belgelendirilmelerini, bu işlemi yerine getirmeyenlerin ise cezalandırılacaklarını bildiriyordu. Demek ki kendi ihtiyaçlarını köylüye yükleyenler vardı. Bu tutum ve davranışların fakir köylüyü devletten soğutarak eşkıyalara yakınlaştıracak açıktı. Bu nedenle, böyle bir önlem alınarak köylünün tepkisine yol açacak davranışların önüne geçilmek istenmiştir. Aynı beyannamenin ikinci bölümünde ise; silah bulundurmalarına tamamen yasak getirilen halk, eşkıyayı yakalamakla sorumlu hale getiriliyordu. Silahsız halkın köyüne çete geldiğinde bunlara yiyecek, içecek vermesi ve onları hemen ihbar etmemesi halinde ahalinin eşkıya yatağı sayılacağı ve cezalandırılacağı belirtiliyordu.⁵³

1907 yılında, merkez vilayette çevreden eşkıyaya dair gelen telgraflar üzerine; polis müdürü, mektubi muavini ve Said Paşa'dan oluşan bir komisyon tarafından, çetenin bulunduğu bölgeye yakın yerde olan takib kollarına haber verilmesi, ihtiyaç görüldüğünde özel trenle kuvvet gönderilmesi, gerekirse halkın yardıma teşvik edilmesi kararlaştırılmıştı. Bu tedbirlerden fayda alındığı anlaşılmaktadır. Zira, Çakırcalı'nın yüze inmeyi kabul etmesi bunun bir göstergesiydi.⁵⁴

⁵² Sabri Yetkin age., s. 74-76

⁵³ Sabri Yetkin, age., s. 98-100

⁵⁴ Y.EE.KP. 86-32/3129, (1325) 1907

Vilayette güvenliği sağlayamadığı gerekçesiyle azledilen Kamil Paşa'nın yerine tayin edilen Faik Paşa döneminde ise, çıkartılan af yasasının ardından "Eşkîya Takib Kumandanlığı" oluşturulmuş, çok sayıda çete ele geçirilmiş, Çakırcalı'nın üçüncü kez yüze inmesiyle asayişin sağlanması konusunda olumlu adımlar atılmıştı. Öte yandan, eşkıyalığı istibdat döneminin bir ürünü olarak gören İTC tarafından, II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte 23 Temmuz 1908 tarihinden önce işlenen tüm suçları kapsayan genel bir af yasasının çıkarılmasının ardından vilayette sükunetin bir müddet sağlandığı görülmektedir. Bu yasanın çıkartılmasıyla eşkıyalık işine karışanların topluma yeniden kazandırılmasının gözetildiği anlaşılmaktadır. Sabri Yetkin, Meşrutiyet'in ilanından 13 Ekim 1908 tarihine kadar geçen süre zarfında Ege'de eşkıyalık olaylarına ilişkin her hangi bir belgeye rastlayamadığını belirtmiştir. Ancak; eşkıya çetelerinin bir süre sonra tekrar dağlara çıkıp faaliyetlerde bulunmaları, yasanın çıkartılmasıyla isabetli bir iş yapıp yapılmadığının sorgulanmasına yol açmıştır.⁵⁵

Bölgede, eşkıya çeteleri eylemleriyle kendilerini göstermeye devam ederken, valiliği yaşlı ve yeteneksiz olduğu belirtilerek tartışılmaya başlanan Rauf Bey'in yerine Galip Bey'in getirildiği görülmektedir. Ancak; bu değişikliğin Aydın Vilayeti'nin yönetimiyle ilgili uzun soluklu bir sürecin başlangıcı olmadığı, II. Meşrutiyet'in ilanından Eylül 1909 tarihinde kadar sırasıyla Mehmet Ferit Paşa, Müşir Kazım Paşa ve Mahmut Muhtar Paşa'nın bu göreve getirilerek yaklaşık bir yıl kadar süren zaman zarfında 6 valinin değiştirilmesinden anlaşılmaktadır.⁵⁶ Öte yandan, eşkıyalığın vilayetteki yaşamı felç ettiği bir ortamda, valilik gibi önemli bir makamda, bu kadar kısa sürede böyle değişikliklere gidilmesinin vilayette, devletin otoritesini olumsuz yönde etkileyeceği açıktır.

1909 Mayıs'ına gelindiğinde, Aydın vali vekili tarafından güvenliği sağlamak adına ;martini, mavzer, gırra gibi silahların kullanılması yasaklanıyor, canları ve malları eşkıya tehdidi nedeniyle sürekli tehlikede olan çiftlik sahiplerinin özel bekçi ve deşteban çalıştırmak istediklerinde bunların hiçbir şekilde zanlı, mahkum ya da

⁵⁵ Sabri Yetkin 118-119

⁵⁶ Sabri Yetkin, age., s. 124-127

askerlikle ilişkileri bulunmayan kişilerden resmi evrak ile hükümet-i mahalliyyeye bildirilip tasdik ettirilmesi isteniyordu. Belgede, ayrıca zabıta memurları tarafından fark edilebilmeleri için elbiselerinin yakalarında bir işaret bulunması istenilen köy deştibanlarının da seçiminde aynı özenin gösterilmesine dikkat edilmesi vurgulanıyordu. Köylerine gelen eşkıyaya yiyecek, içecek yardımında bulunanların ya da yataklık edenlerin tesbit edildiği takdirde cezalandırılacaklarına işaret edilirken, eşkıyaların bulunduğu yerleri gizlice haber vererek kolluk güçlerine yardım edenlere elli mecdiyeden iki yüz mecdiyeye kadar, bizzat ölü ya da diri ele geçirenlere ise, yüz mecdiyeden dört yüz mecdiyeye kadar ödül verileceği belirtiliyordu.⁵⁷

1909 yılının Ekim ayında, Erkan-ı Harb Kolağası Tayyar Bey'in Dahiliye Nazırı Talat Bey'e takdim etmek üzere hazırladığı raporunda; üçü İslam, ikisi Hristiyan olmak üzere beş çete karşısında yer alan jandarmaların sayısının azlığına dikkat çekildiği gibi jandarma neferlerinden "iktidarsız, meziyetsiz, kıymetsiz bir sürü müsellaah adam"lar olarak bahsediliyordu. Yine ceketlerini çıkararak görev başında nargilesini tütürerek vakit geçiren polislerin de onlardan pek farkı olmadığı belirtiyordu.⁵⁸ Bu dönemde, Aydın Vilayeti'nde ikisi adalarda, biri İzmir'de diğeri ise, değişik yerlere dağıtılmış dört tabur askerle altı yüze yakın efrad-ı ihtiyatiye vardı. Ancak, bu askerlerin durumu hiç de iyi değildi. Üstlerinde başlarında doğru düzgün bir elbise bulunmayan bu neferlerin köylerine firar etmeleri sık sık görülen bir şeydi. Silah doldurmasını bile bilmeyen asker vardı. Kendilerini korumaktan aciz olan güvenlik güçlerinin bu durumu, hükümetten çok Çakırcalı'dan korkan halkın göç etmesine neden olmaktaydı.

Vilayetin güvenlik güçleriyle ilgili durumuna bu şekilde açıklık getirmeye çalışan Tayyar Bey; daha sonra güvenliğin sağlanması adına bazı önerilerde bulunmuştur. Tayyar Bey; Aydın Vilayeti'nde İzmir, Kasaba, Ödemiş ve Aydın mevkilerinde konuşlandırılmak üzere her biri beş yüz kişiden az olmamak koşuluyla dört taburun tahsis edilmesini, takib işinin sadece askere bırakılmasını, takib görevinden yalnızca onun mesul olduğu bir kumandanlığın oluşturulmasını, takibde "hüsn-ü

⁵⁷ Ahenk, 1 Mayıs 1909

⁵⁸ DH. MUİ., 2-4/5, (1325) 1909

hizmette” yani başarılı bulunanların ödüllendirilmesini, köylülere zulüm eden, mallarını yağmalayanların ise; cezalandırılmasını, kılavuz ve muhbir bulabilmek için gerekli tahsisatın yapılmasını, men-i şekavet hakkındaki kanun layihasının uygulanması için divan-ı harblerin teşkil edilmesini, bunların vereceği kararların derhal uygulanabilmesi adına Kasaba, İzmir, Ödemiş, Aydın mevkilerinde birer bölük askerin bulundurulmasını belirtmiştir. Tayyar Bey’in bu önerilerinin büyük bir bölümünün merkezi hükümetçe daha sonra yerine getirildiği görülmektedir.⁵⁹

Alınan önlemlerden bir diğeri ise, 1 Ekim 1909 tarihinde gerçekleşmiştir. Buna göre; eşkıya takibiyle görevli nizamiye, redif ve jandarma kumandanlıklarının daha düzenli bir şekilde iş görebilmeleri için hazırlanan talimat, İzmir ve çevresini dört mıntıkaya ayırıyordu. Birinci mıntıka; merkezi Kasaba olmak üzere Alaşehir, Salihli, Ahmetli, Manisa, Nif, Parsa mevkilerinden, ikinci mıntıka; Ödemiş başta olmak üzere Tire, Bayındır, Torbalı mevkileri ve bunlara bağlı olan nahiyeler ile köylerinden oluşurken üçüncü mıntıka; Aydın başta olmak üzere Nazilli, Bozdoğan, Söke, Kiremitçik mevkilerini kapsıyordu. Son olarak, merkezi Muğla olan dördüncü mıntıka; Milas, Muğla ve Köyceğiz mevkilerini içine alan bir bölge olarak sınırlandırılıyordu.⁶⁰

Oluşturulan bu mıntikalarda görevlendirilen kumandanlar ile görevlendirildikleri bölgeler şöyleydi:⁶¹

Oluşturulan Mıntıkalar	Mıntikalarda Görevlendirilenler
Birinci Mıntıka Kumandanlığı	Manisa Redif binbaşısı Sami Efendi
İkinci Mıntıka Kumandanlığı	Ödeniş redif Kol Ağası Hamdi Efendi
Üçüncü Mıntıka Kumandanlığı	Aydın Redif Alayı Miralay Osman Bey
Dördüncü Mıntıka Kumandanlığı	Redif Alay Binbaşısı Hasan Fehmi Efendi
Umum Mıntıkalar Kumandanlığı	Miralay Arif Bey

⁵⁹ DH. MUI., 2-4/5, (1325) 1909

⁶⁰ DH.MU. 2-3/64, (1325) 1909

⁶¹ DH.MU. 2-3/64, (1325) 1909

Talimatta, müfreze kumandanlarının bulundukları mıntıkaya en az iki saat (?) mesafedeki köylerin, yolların ve arazinin ne durumda olduklarını gezip görerek öğrenmeleri belirtiliyordu. Coğrafyayı çok iyi tanıyan eşkıyaların avantajlı konumları düşünüldüğünde, bu durumun gerekliliği kendiliğinden ortaya çıkar. Ayrıca, bu bölgelerdeki köylülerle temasa geçilerek onlara gerekirse oluşturulan haritalarla eşkıyanın eylemleri hakkında bilgiler verilmesinin önemi üzerinde duruluyordu. Keşif kollarının üç dört nefer halinde gündüzleyin merkezden 10 kilometreye kadar uzak alanlarda araştırma yapacakları belirtilirken, bu mesafenin geceleyin 5 kilometrelik bir alanla sınırlandırılması, eşkıyanın daha çok geceleyin hareket halinde olmasından kaynaklanabilir. Öte yandan, bu görevlilerden gittikleri son köyün imam ya da muhtarından bölgeye ne zaman ulaştıklarını; saati ve dakikasıyla birlikte belirten bir varaka talep edilmesi, keşif kollarının görevlerini hakkıyla yapıp yapmadıklarını denetlemek içindi. Bunun dışında, müfrezelerin hareket halindeyken en az yirmi dört saatte bir haber vermeleri gerekiyordu. Her müfreze, kendi mıntıkası dahilinde bulunan diğer müfrezelerle sürekli iletişim halinde olacaktı. Müfrezeler, bulundukları yerlerde tedarik ettikleri gözcü ve kılavuzlarla kimliklerini gizli tutmaya özen göstererek, sıkı bir haberleşme ağı içinde işbirliği yapacaklardı. Eşkıyanın bulunduğu yer, tam olarak öğrenilmeden müfrezeler hiçbir yere hareket etmeyeceklerdi. Takib işlerinin geceleyin yapılması yanında, nerde oldukları konusunda haber alınan eşkıyanın bulunduğu noktaya hızla yetişebilmek için gündüz de hareket edilebilecekti. Eşkıyanın başlıca yardımcıları yörükler olduğundan yapılan tahkikatların onlardan gizlenmesi gerekiyordu. Öte yandan, yörüklerin köylere indirilmesi yönündeki vilayet emrinin şiddetle ve süratle uygulanması isteniyordu.⁶²

Söz konusu düzenlemeyle İzmir ve çevresinin mıntıkalara ayrılması, müfrezelerin bölgedeki etkinliğini arttırmak içindi. Diğer taraftan, takib güçlerinin birbirleriyle olan iletişimi sağlamaları yönündeki önlemlerin, hem eşkıya karşısında daha hızlı hareket ederek olası bir hareketi önlemeye hem de güvenlik güçlerinin kendi güvenliklerini sağlamalarına yönelik olduğu söylenebilir.

⁶² DH.MU. 2-3/64,(1325) 1909

Devlet, bu şekilde önlemler alarak vilayette asayiş sağlamaya çalışsa da başta Çakırcalı Mehmet Efe olmak üzere, bir çok eşkıya ve çete bölgenin zengin adamlarını dağa kaldırıyor, düşmanlarından intikam almak için bir gecede 20-40 kişiyi öldürerek toplu kıyımlar gerçekleştiriyor, bazen de yok yere adam öldürerek eşkıyalık töresine aykırı eylemlerde bulunuyorlardı. Devlet, bu nedenle eşkıyalığın önlenmesi için büyük bir adım olarak değerlendirilebilecek olan *Men-i Şekavet Kanunu*'nun Aydın Vilayeti'nde uygulanmasına karar vermişti. Yasanın içeriğine bakıldığında, eşkıyalığın önlenmesi işinde tüm sorumluluğun, elinde silahı bulunmayan halka yüklendiği başarısız olunması halinde ise, en ağır cezalandırma yollarının önünün açıldığđı görölmektedir. II. Abdülhamit'in istibdadı ve eşkıyalık olaylarının sıkıntısı altında ezilmiş insanların hayatını daha da zorlaştıran kanunun 27. maddesinde kurulması öngörölen Divan-ı Örfilerin ilki 14 Ekim 1909'da Aydın'da, ikincisi 14 Kasım 1909'da İzmir'de kurulmuştur.⁶³ İzmir'de oluşturulan Divan-ı Harb Heyeti'nin başkanlığına Miralay Arif Bey, azalığına istinaf azasından Eşref ve bidayet mahkemesi aza mülazımlarından Hulisi Efendi getirilmiştir.⁶⁴

Buraya kadar olan kısımda bölgede sürekli varlığı gözlenen eşkıyalık faaliyetleri karşısında devletin aldığđ önemli tedbirlere bakıldığında; ihtiyat neferlerinin yeterli derecede silah altına alınarak önemli kasabaların güvenlik altına alınması, vilayetin eşkıya takibi mıntıkalarına bölünmesi ve hemen eşkıya takibi talimatnamesinin kaleme alınarak bütün redif merkezlerine ve bağlı yerlere gönderilmesi, muhbirlerin tedarik edilmesi, zaptiyenin eksik olduğu bölgelere yardımcı kuvvetlerin gönderilmesi, zabıta memurlarının bazılarının değiştirilmesi, tecrübe sahibi, yetenekli, eğitilmiş emirlerin ve zabıta memurlarının sayısının artırılmasıyla takip işinin ehliyetli ellere bırakılması, Çeteler Nizamnamesi'nin uygulanarak Aydın ve İzmir'de birer Divan-ı Harb teşkil edilmesi gibi girişimlerden bahsetmek mümkündür.⁶⁵

Devlet, eşkıya takibinde reji kolcularından da yararlanmak istemiş, hatta bazı reji görevlileri, Marko Kilyeriz örneğinde olduğu gibi kendisi ve adamlarından oluşan

⁶³ Sabri Yetkin 130-134

⁶⁴ Ahenk, 14 Kasım 1909

⁶⁵ Ahenk, 6 Ocak 1910

bir hafiye kolu kurmak için, Aydın Vilayeti'ne başvurmuştur. Ancak, bu tekliften kısa bir süre sonra Dahiliye Nezareti ile Reji İdaresi arasında 18 Temmuz 1910 tarihinde bir sözleşme imzalanmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti, eşkıya ile baş edebilmek için bütün kaçakçıları takibinde kullanılan ve Reji İdaresi'ne bağlı olan Reji kolcularından yararlanmak istemiştir.⁶⁶

Alınan bu önlemlere rağmen, İmparatorluğun en gözde vilayetinde asayişin bir türlü sağlanamaması, Tire'de binlerce halkın katılımıyla gerçekleştirilen bir mitingin oluşmasına yol açmıştır.

Sonuç olarak, 1909 yılında Aydın Vilayeti'nde uygulamaya konulan Men-i Şekavet Kanunu'nu son derece ağır hükümler içermesine rağmen, vilayette eşkıyalığın önü alınamamıştır. Bunun üzerine, mevcut kanuna yeni maddeler ilave edilerek, 21 Eylül 1910 tarihinde, Aydın Vilayeti'nde örfi idare ilan edilmiştir. Sıkıyönetim Kanunu, Men-i Şekavet Kanunu'ndan pek farklı olmamakla beraber, eşkıyalıktan yılan halkın yaşantısını biraz daha zorlaştırmıştır. Merkezi hükümet, kanun yapmak ve idare-i örfiye ilan etmekle vilayetin huzurunun sağlanacağına inanmaktadır. Gerçekte ise kanun ne kadar iyi niyetle çıkartılırsa çıkartılsın, kanunu uygulayacak nitelikli kişiler olmadığı ve eşkıyalık olgusunu yaratan, sosyal ve ekonomik nedenler giderilmediği müddetçe sorunun çözülemeyeceği açıktır.⁶⁷

Bu süreçte, eşkıyalığın nedenleri üzerine bir rapor hazırlayan eşkıya takibi kumandan yardımcısı ve Vilayet İstilaat Komisyonu başkanı Nasuhi Paşa, raporunda eşkıyalığın otuz bin kilometrelik bir alanda yayıldığını, bu alanın içerisinde dört yüzden fazla köyün bulunduğunu, bu kadar geniş bir arazinin beş yüz jandarmayla denetlenemeyeceğini belirtiyordu. Nasuhi Paşa, devletin eşkıya ihbarında bulunan köylüleri yeterince koruyamaması nedeniyle, bu yöntemin de oldukça etkisiz olduğunu belirtiyordu. Bu ayrıntılı raporda Nasuhi Paşa, eşkıyayla aynı koşullar içerisinde mücadele edebilecek takib çeteleri ile köy koruculuğunun özendirilmesini öneriyordu.

⁶⁶ Ahenk, 6 Ocak 1910, DH.MUI. 2-7/13, (1326) 1910, Sabri Yetkin, age., s. 144

⁶⁷ Sabri Yetkin age., s. 148-149

Hemen belirtmek gerekir ki, Nasuhi Paşa'nın bu raporu doğrultusunda, Sivas'tan getirilmiş Çerkezlerden oluşturulmuş bir takip çetesi, görevlendirilse de bu takip çetesinin üyelerinin diğer takip müfrezelerine göre ayrıcalıklı bir şekilde ücretlendirilmeleri, güvenlik görevlileri arasında huzursuzluğa neden olmuş, söz konusu takip çetesinin varlığına bir süre sonra son verilmiştir.

Diğer taraftan, jandarma sayısının azlığından dolayı takibin eksik kalacağını sezen yöneticiler bunu gidermek için, daha uygun ücretle ve dayanıklı kişilerden oluşan bir çok çete kurarak, eşkıya çetelerini özellikle Çakırcalı çetesini takip etmek için görevlendirmişlerdir. Bu arada, çetelere ilişkin bilgi toplayabilmek amacıyla güvenilir kişilerden oluşturulan hafiyeler de istihdam edilmiştir. Bunların yanı sıra, asayişin sağlanabilmesi için dağlardaki on dört önemli gediğe karakol binası yapılması kararlaştırılmış ve bu binaların eşkıyalık mevsiminin başlangıcına kadar bitirilmesi için de Maliye Nezareti'nden iki bin lira ödenek istenmiştir⁶⁸

Vilayet Jandarma alay kumandanının 7 Şubat 1911'de vilayete sunduğu raporla jandarma alayında 2305 nefer bulunması gerekirken, 1906 nefer bulunduğu ve eldeki jandarmaların son derece niteliksiz olduğu belirtilmiş ve 28 Mart 1911'de Aydın Vilayeti jandarma alayı yeniden yapılandırılmıştır.

Yeni teşkilat gereğince, Aydın Vilayeti jandarma alayı; İzmir merkez, Ödemiş, Aydın, Manisa, Muğla ve Denizli'de olmak üzere toplam altı taburdan oluşacaktı. Bu yapılanmayla 2530 piyade, 305 süvari olmak üzere 2835 jandarma görev yapacaktı. Vilayetteki jandarma alayının yapılanmasıyla birlikte jandarma memurlarının görevlerine ilişkin altı maddelik geçici bir nizamname de hazırlanmıştı. Nizamnamede, temel görevi asayiş sağlamaya olan jandarmaların özellikle eşkıya takibinde düzenli çalışmaları hususu üzerinde durulmuş, görev başındayken şikayete konu olacak eylemlerden sakınmaları ve asayiş ihlal eden suçları işlemeleri halinde divan-ı harbte yargılanacakları belirtilmişti. Konuyla ilgili İstanbul'dan gönderilen bir başka talimatnamede ise, jandarmaların devir ve teftişe çıktıklarında yiyecek ve içeceklerini

⁶⁸ Sabri Yetkin age., s. 154-156

para ile tedarik etmeleri ve kesinlikle halktan ücretsiz bir şey almamaları vurgulandıktan sonra, müfrezelerin karakollarda konaklamaları istenmişti. Şayet, gidilen yerde karakol yok ise; müfrezelerin yanında çadır götürmeleri gerektiği belirtilip hiçbir şekilde halkın hanesine inilmemesi emredilmişti.⁶⁹

Alınan tüm bu önlemlere rağmen, II. Meşrutiyet döneminde Aydın Vilayeti'nde kargaşa ve iç huzursuzluk devam etmiş, 1914 yılında imparatorluğun girdiği I. Dünya Savaşı ile bölgedeki karmaşa 1918'e kadar süreklilik göstermiştir.

2. 2. 2. Rum Eşkîyalar

Osmanlı Devleti'nde belli bir uyum içinde bazı kurallara bağlı kalarak ya da bu kuralları zaman zaman ihlal ederek, ama hep birbirleriyle yakın ilişkiler içinde yaşayan Müslüman ve Müslüman olmayan topluluklar aynı arastada dükkan komşusu oldular, ticari ilişkiler içinde birbirlerine kefalet ve vekalet ettiler, zaman zaman çarşının Müslim ve Gayr-ı Müslim güçlü esnafı aleyhine gelişen bazı durumları veya çevredeki eşkıyalardan şikayetlerini anlatan istidalar yazarak altlarına birlikte imza attılar, çıkarlarını birlikte korudular.⁷⁰

Peki aynı Gayr-ı Müslim tebaadan Rumları, Müslüman ve Hristiyan ayrımı gözetmeksizin Batı Anadolu'da bütün ahaliye yönelik eşkıyalık eylemlerine sevk eden, sebepler neydi? Bu konuda yüzyılın sonuna doğru ekonomisi ipotek altına alınan imparatorlukta halkın yaşam koşullarının giderek ağırlaşmasının mı, Çakırcalı gibi başka eşkıyaların faaliyetleri nedeniyle gündelik yaşantılarının büyük ölçüde zarar görmesinin mi, yoksa öteden beri güttükleri siyasetle bölgeyi parçalamak isteyen başka odakların mı etkili olduğu sorusunun açıklanması gerekir.

⁶⁹ Sabri Yetkin age., s. 158-159

⁷⁰ Olcay Pullukçuoğlu, agt, s. 44

Yüzyılın sonuna kadar adi suçlar işleyen Rumların yüzyılın sonunda eylemlerinin siyasi boyut kazanmasının arkasında diğer bazı faktörlerin dışında, Megali İdea ile bu düşüncenin savunuculuğunu üstlenmiş olan Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin bulunduğunu söylemek mümkündür. İstanbul merkez olmak üzere Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmayı amaçlayan ve nüvesi 1814 yılında Odesa'da oluşturulan Etnik-i Eterya Cemiyeti, devlet hizmetleri Gayr-ı Müslimlere kapalı olduğu halde divan-ı hümayun tercümanlığı, Londra Büyükelçiliği, Eflak ve Boğdan beylikleri gibi yüksek ve gizliliği fazla olan görevler alma, bağımsız ve bütün Ortodokslar üzerinde yönetim hakkına haiz bir kiliseye sahip olma gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda esasında diğer Gayr-ı Müslim tebaaya göre daha ayrıcalıklı bir konuma sahip oldukları söylenebilecek olan ve belki de bu sebeplerden dolayı kendilerini bir anlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun ana unsuru sayan Rumları etkilemeye çalıştı.⁷¹

Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin bu politikasının, bölgede yerli ve yabancı büyük şirketler arasında aracılık yaparak, iç bölgelerde ithal malları dağıtarak, yerli üretimin komisyoncusu olarak, imparatorluğun dış ticaret tekeline adeta ellerine geçiren; küçük-büyük sanayi girişimlerinde bulunan; daha önce devletten herhangi bir toprak talebinde bulunmayı akıllarına bile getirmezken imparatorluğun en güzel yerlerini ele geçirmeye başlayan, kısacası bölgede akıp giden ekonomik ağ içinde önemli bir konum elde ettikleri söylenebilecek olan Rumlar üzerindeki etkisi, 19. yüzyıl sonlarından itibaren daha belirgin bir biçimde gözlenmektedir.⁷²

Öte yandan daha 1907 yılının Mart ayında, Jandarma Takib Kuvvetleri Komutanlığı'na getirilen Mirliya Arnavud Said Paşa'nın ihtiyatsızlığı nedeniyle aftaki Çakırcalı ve kızanları üzerlerine gönderilen takib kuvvetleriyle çatışmış, 4 neferi katl

⁷¹ Zekeriya Türkmen, "Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler(1821 – 1869)", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, 2002, s. 859, İlber Ortaylı, "Balkanlarda Milliyetçilik", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C: 4, İstanbul, 1985, s. 1030, Taha Toros, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Azınlıklar", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C: 4, İstanbul, 1985, s. 1008

⁷² Olcay Pullukçuoğlu, agt, s. 138, Cevdet Küçük, "Osmanlılarda "Millet Sistemi" ve Tanzimat, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C: 4, İstanbul, 1985, s. 1011

ettikten sonra tekrar dağa çıkmıştı. Said Paşa'nın bu hatasını telafi etmeye çalışmak yerine Çakırcalı'nın ailesini Çorum'a sürmesi ve özellikle bunlardan yeni zevcesiyle yeni doğmuş çocuğunun İzmir hapishanesinde ölmesi Çakırcalı'nın eşkıyalık faaliyetlerini arttırmasına neden olmuştu.

Bu gelişmelerden sonra, Çakırcalı'dan “vekilleri aracılığıyla içerde ticaretle meşgul olan İzmir'deki tüccar-ı ecnebiyenin güvenlikleri kalmamıştır. Bu durum, müdahale-yi ecnebiyeye neden olabileceğinden bölgede güvenliğin sağlanması gerekmektedir, şeklinde bahsedilmesinden de anlaşılacağı üzere bölgedeki asayişsizliğin dış müdahaleye neden olmasından çekinilmekteydi.⁷³ Ancak, bölgedeki eşkıyalık örgüsü içinde dış müdahaleye sebep olabilecek tek kaynak Çakırcalı ve kızanları değildi.

Bölgede bir takım gelişmeleri kendi emelleri doğrultusunda kullanmak için hazır bekleyen Rum eşkıyalar da vardı. Bunlar arasında, Anadolu'da kanundışı bir takım suçlara karıştıktan sonra adalara ya da Yunanistan'a kaçanlar olduğu gibi Bergama Kazası'nın Ayazmend Nahiyesi'nde Bayezid Oğlu Tepesi'nde meydana gelen çatışmadan sonra jandarmalar tarafından ölü olarak ele geçirilen iki Rum eşkıyasının ellerinde bulunan ve üzerinde “Vasilikoz Elenikos İstratos” yazılı tüfeklerden de anlaşılacağı üzere, Yunanistan firarilerinden olanlar da vardı.⁷⁴

İzmir'in Develiköy yakınlarında bulunan Oğlananası Çiftliği'nin sahibi Flemenk tebaasından Baron Von Hemster'i dağa kaldırarak adından söz ettiren Kaptan Anderya ve Çetesi⁷⁵ ile birçok benzerinin gerçekleştirdiği faaliyetlerde gözlendiği üzere, Rum eşkıyaların İzmir ve çevresinde yaşayan yabancıları eylemlerinin öznesi haline getirmelerinin nedeni, Batı kamuoyunun dikkatini çekerek bölgeye müdahaleyi hızlandırmaktı.

⁷³ YPRK.ASK. 247/170, (1323) 1907

⁷⁴ Ahenk, 10 Kasım 1909

⁷⁵ DH.MUI 26-2/10, (1325) 1909

Kırkkilise'nin Karaca İbrahim Mahallesi'ndeki Ayayani Rum Mektebi'nin teftişi sırasında, Osmanlı Devleti'ne ait tüm adaları Yunanistan'a ait bir şekilde gösteren, 1913 senesinde Atina'da Papa Hrisandos Litoğrafya Matbaası'nda basılmış bir kıta Rumeli haritasının bulunmasından da anlaşılacağı gibi emellerine ulaşmak için propaganda yolunu da kullandıkları bilinen Rumların⁷⁶ faaliyetlerinin, Trablusgarb Savaşı'ndan sonra siyasi bir boyut kazandığı görülmektedir. Bu durumda, savaş halinde bulunması nedeniyle devletin gücünün sarsılmasının yanında, güvenliği sağlamakla görevli olanların savaş alanına sevk edilmesinin de etkili olabileceğinden söz edilebilir. Öte yandan aynı yıl faaliyetlerine izin vermediği için bölgede Rum eşkıyalara karşı adeta bir "denge unsuru" olduğu söylenebilecek olan Çakırcalı'nın öldürülmesi hususu da bu gelişmelere eklenebilir.⁷⁷

Yunanistan'ın, Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti'ne dahil olan ve Anadolu'nun savunulmasında ileri karakol sayılabilecek olan Midilli, Sakız ve Sisam gibi adaları Balkan Savaşları çıktıktan sonraki altı ay içinde ele geçirip Anadolu'ya geçmek için sıçrama taşı olarak kullanması ise, Rumların bölgedeki faaliyetlerinde, 1913 Temmuz'unda Çeşme'nin Ildırı Köyü'nde aralarında mahkum ve asker firarilerinin bulunduğu bir gurup Yunanlı'nın Ildırı Karakolu'nu yaktıktan sonra jandarma ve ahaliden bazılarını katl edip Goni Adası'na firar etmeyi planlayacak kadar işi tırmandırma noktasına getirmelerine neden olmuştur.⁷⁸

Edirne Vilayeti'ne bağlı Ergene Kazası'nın Zalef Köyü'nde yaşarken Yunanistan'a göç eden Yorgi, 30 Haziran 1914 tarihinde Selanik'ten yazmış olduğu bir mektupta kendisinin jandarmaya kayıt olarak, Giritli jandarmalarla işbirliği yaptığını, İzmir'e dört yüzü aşkın komitenin hareket ettiğini, Yunan askerlerinden de komiteye yazılanların bu sayıyı her geçen gün arttırdığını ve mektubunu kaleme aldığı o günlerde Girit'ten 15 kaptanın Türkiye'den giden Rumları çete olarak kaydedip, İzmir'e hareket ettiklerini yazıyordu.⁷⁹

⁷⁶ DH.EUM.EMN. 80/37, (1330) 1914

⁷⁷ Engin Berber, Bir İzmir Kabusu: Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar, İzmir, Mart 2002, s. 4

⁷⁸ DH.EUM.EMN. 80/37, (1329) 1913, Engin Berber, age., s. 16

⁷⁹ DH.EUM.3.Şb. 1/10, (1330) 1914

Karabacak, Karayot oğlu Nikola, Hambriko oğlu Panayot, Kaptan Aleko, Kaptan Andreyas, Kaptan Foti gibi Rum Çeteleri⁸⁰, artık içinde olmayı kabul etmedikleri Osmanlı sistemine karşı olduklarını gösterirken, daha organize ve büyük işlerle bölgede boy gösteriyorlardı. Çünkü; etnik ve kültürel bakımdan İstanbul'dan çok Atina'ya bağlı olan Rumların arkasında, Yorgi'nin mektubundan da anlaşılacağı üzere suyun öte yakasında bölgeyi kendi topraklarıyla birleştireceği günleri planlayan, Batılıların Helenseverliği ile hayat bulmuş olan küçük bir devlet vardı.

Gelecek günler, bir zamanlar Batı Anadolu'nun zengin coğrafyasında, onun nimetlerinden faydalanan Osmanlı tebaasının iki ayrı unsurunun, birlikte ürettikleri yeri geldiğinde zorlukların üstesinden birlikte gelmeye çalıştıkları, farklılıklarını aynı ortak paydada hoşgörü zemini içinde erittikleri, zaman zaman çıkan sorunlara rağmen hayatın nabzını birlikte tutmaya çalıştıkları günlerin artık, gerilerde kaldığını gösterecekti.

⁸⁰ Olcay Pullukçuoğlu, agt, s. 44

2. 3. AYDIN VİLAYETİ'NDEKİ SUÇ TÜRLERİ

2. 3. 1. 1913 Yılına Göre Aydın Vilayeti'nin Suç Bilançosu

Bu bölümdeki çalışmada, İmparatorluğun çöküşe doğru giden yolda artık sona yaklaştığı bir dönemde, Aydın Vilayeti'nde asayiş sorunlarının hangi boyutta olduğu sorusuna açıklık getirmek üzere tüm Aydın Vilayeti'ni kapsayan 1913 yılına ait vukuat cetvelleri değerlendirilmiş, bölgenin ve dönemin kendi iç dinamikleri de göz önünde bulundurularak çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır.

Aylık periyotlar halinde düzenlenmiş olan vukuat cetvellerinde; Aydın Vilayeti'nde işlenen suçlar, sancaklara bağlı olan kazalar, köyler hatta bazen mahallelerin isimleri verilerek, ayrıntılı bir biçimde aktarılmış durumdadır. Bin bir emekle ve oldukça titiz bir biçimde hazırlandığı gözlenen vukuat cetvellerinde, suç örgüsünün “kim, ne, nerede, nasıl ve kime” sorularına yanıt verecek bir biçimde ortaya konulduğu söylenebilir. Daha açık bir ifadeyle cetvellerde, hangi suçun ne zaman işlendiği, suç olarak addedilebilecek olayın kime karşı, nasıl ve nerede yapıldığı sistematik bir biçimde verilmiştir. Ayrıca; suçu işleyen kişinin, devletin güvenlik güçleri tarafından yakalanıp yakalanmadığı eğer, yakalanamadıysa bunun sebebinin ne olduğu, bu durumdan sorumlu olan memurların haklarında yapılacak muamele, isimleri ile birlikte belirtilmiştir. Ancak, özellikle bahsedilen son husus hakkında yeterli kadar veri olmadığı için istatistiksel grafiklere ve tablolara, bu bölümlere ilişkin herhangi bir sonuç yansıtılamamıştır.

Vukuat cetvellerinin bu özellikleri göz önüne alınarak, verilerin nasıl değerlendirilebileceği sorusuna yanıt bulmak için çıkılan yolculukta, “anamlı bir bütün oluşturulması” noktasından hareket edilmiş ve öncelikle, Vilayet genelinde meydana gelen suçların “hangi aylarda” yoğunlaştığı tesbit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra, işlenen “suçların neler olduğu”na bakılmış, suç olgusunun “tek başına” mı yoksa “ortak” mı işlediği konusuyla ilgili olarak veriler değerlendirilmiş, “suçu işleyenlerin cinsiyeti” ile “suça maruz kalanların cinsiyetleri” tesbit edilmeye çalışılmış, son olarak suçu işleyenlerin işledikleri suçtan kaç gün sonra yakaladıklarına ilişkin bir

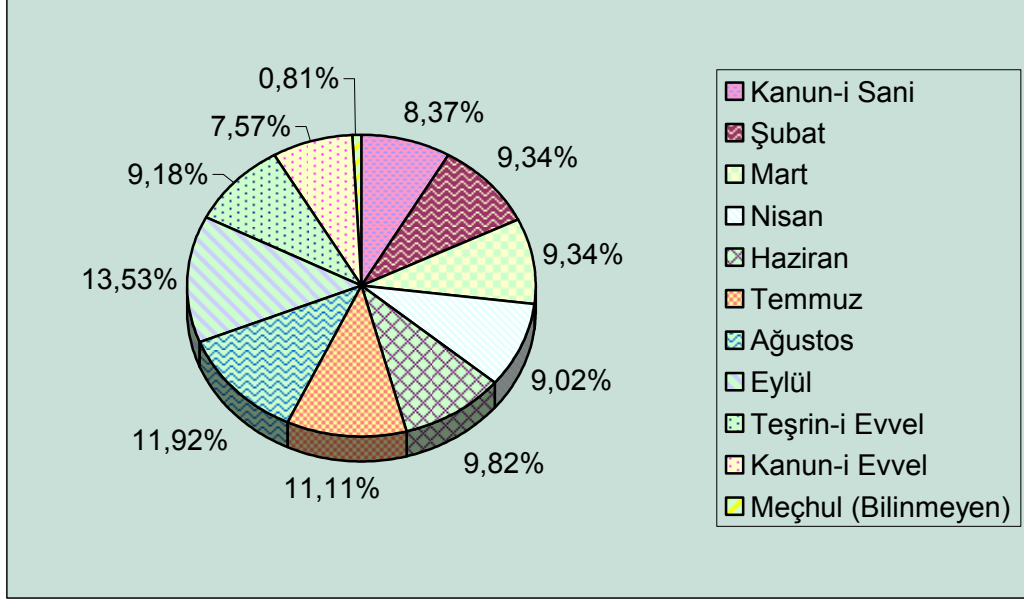
değerlendirme daha yapılmıştır. Tüm bunlar yapılırken, vukuat cetvelleri üzerinde gezinen bir dedektif gibi hareket edilmiş ve olası sakıncalardan kaçınılarak dönemin suç panoramasına ışık tutabilecek sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır.

2.3.1.1. Vukuat Cetvellerine Göre Aydın Vilayeti’nde Suç Türlerinin Aylara Göre Dağılımı

Vukuat cetvelleriyle ilgili yapılan çalışmanın hazırlık aşamasında karşılaştırma yapabilmek için; Aydın Vilayeti’nde meydana gelen suç ağının 2 yıl içerisindeki dağılımının verilmesi planlanmıştı. Ancak; arşiv malzemesi içerisinde, 1913 yılından önceki cetvellerin bir yıllık bir dokümantasyon çıkaracak durumda olmadığı gözlenmiş, 1913 yılı içerisinde de Mayıs ve Kasım aylarına ait cetvellere ulaşamamıştır. Bu nedenle çalışmamız 10 aylık bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Vilayette 1913 yılında meydana gelen suçların aylara göre dağılımına bakıldığında, özellikle Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında, diğer aylara kıyasla bir ağırlık kazandığı gözlenmektedir (bkz. Tablo 1 ve Grafik 1). Ocak ayına kıyasla Şubat ayında meydana gelen küçük bir artıştan sonra, Temmuz ayına kadar görece aynı seviyede kaldığı görülen suç oranının, Temmuz ayından itibaren artış göstermesinin nedeni ne olabilir sorusu sorulduğunda, dönemin iç ve dış dinamiklerini değerlendirmek yerinde olur.

Grafik 1: 1913 Yılında Aydın Vilayeti'nde meydana gelen suçların aylara göre dağılımı



Tablo 1: 1913 Yılında Aydın Vilayeti'nde meydana gelen suçların aylara göre dağılımı:⁸¹

TARİH			
	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Kanun-i Sani	52	8,4	8,4
Şubat	58	9,3	17,7
Mart	58	9,3	27,1
Nisan	56	9,0	36,1
Haziran	61	9,8	45,9
Temmuz	69	11,1	57,0
Ağustos	74	11,9	68,9
Eylül	84	13,5	82,4
Teşrin-i Evvel	57	9,2	91,6
Kanun-i Evvel	47	7,6	99,2
Meçhul (Bilinmeyen)	5	,8	100,0
TOPLAM	621	100,0	

⁸¹ DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913

Daha 1683 yılında, Osmanlı Devleti'nin Viyana önlerinde bozguna uğramasıyla ulusalcı hareketler için uygun bir ortam haline geldiği bilinen Balkan Yarımadası'nda yaşayan uluslar, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nın getirdiği yeni düzenden memnun olamamış, Rusya'nın kışkırtması ve Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgalinden cesaret alarak, 1912 yılının Ekim ayında Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştı. Düşman ordularının İstanbul önlerine kadar ilerlediği II. Balkan Savaşı sırasında, alınan ağır yenilginin sorumlusu olarak görülen Kamil Paşa hükümetini devirmek ve yönetime el koymak isteyen İTC, 23 Ocak 1913'te bir darbe gerçekleştirmişti. “Babıali Baskını” olarak da geçen bu hareketin ardından, Aydın Vilayeti'nde işlenen suç oranında, Şubat ayında ufak çapta da olsa bir artış yaşandığı gözlenmektedir. Bu noktada, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün tehdit edildiği bir dönemde, yönetimin zirvesinde meydana gelen istikrarsızlığın bu artışa etkisi olabileceği düşünülebilir.⁸²

Öte yandan, Osmanlı Devleti'nde Müslüman tebaa için özel bir yeri olan Ramazan ayı, dinsel duyarlılıkların keskinleştiği, bir araya gelmelerin, kalabalıkların, karşılaşmaların zamanı olmasından dolayı kolektif hareketliliğin son derece yoğun olduğu bir ay olarak bilinir. Halkın beslenme ve giyinme gibi ihtiyaçlarını sağlaması açısından devletin kendi meşruiyetini yeniden kurduğu Ramazan ayı, aynı zamanda insanların genel olarak asayişe ve kamu düzenine uyduğu, cemaatler arası şiddet olaylarının oldukça seyrek yaşandığı bir aydı.⁸³ 1913 yılı Ramazan'ın Ağustos ayına denk geldiği anlaşılmıştır. Ancak; Ağustos ayında işlenen suç oranının Ramazan ayının özel durumuyla dikotomi oluşturacak bir biçimde artış göstermesi, söz konusu aylarda II. Balkan Savaşı'nın devam etmesi durumuyla ilişkilendirilebilir. 30 Mayıs 1913'te son bulan I. Balkan Savaşı'nın ardından, Edirne'nin Bulgar işgalinden kurtarılması amacıyla Çatalca'daki Hurşit Paşa ve Süleyman Şefik Paşaların kumandasındaki kolorduların Edirne'ye doğru 20 Temmuz'da harekete geçmesiyle II. Balkan Savaşı başlamıştır.⁸⁴ Ard arda gelen savaş koşullarının ise, halkın yaşam şartlarını ağırlaştırdığı söylenebilir.

⁸² A.L.Maclife, age., s. 84, Donald Quartaert, Osmanlı İmparatorluğu, 1700-1922,4. Baskı, İstanbul 2005, s. 59

⁸³ François Georgeon, “1908 Jön Türk Devrimi Sonrasında İstanbul'da Ortaya Çıkan Bir Kaç Vaka”, Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza, 18.-19. Yüzyıllar, Derleyen: Noemi Levy, Alexandre Toumarkine, Aralık 2007, s. 154

⁸⁴ Ahmet Halaçoğlu, agm., s. 296.

Diğer taraftan, Ekim ayından itibaren suç oranının düştüğü gözlenmektedir. Bu durum, kısa süren II. Balkan Savaşı'nın ardından gelen antlaşmalarla barışın tekrar sağlanmasıyla ilintilendirilebilir. Nitekim, II. Balkan Savaşı'nın ardından Bulgaristan'la ateşkesin 29 Eylül 1913 tarihinde yapıldığı bilinmektedir.

2.3.1.2. Vukuat Cetvellerine Göre Aydın Vilayeti'nde İşlenen Suçların Türü

Vukuat cetvelleri üzerinde gezinirken daha çok hangi suçların işlenmiş olduğuna bakıldığında, suç ağını karmaşık bir hale getirecek kadar suç türüyle karşılaşmıştır. Değişkenlerin fazla olması grafiklerden anlamlı bir kompozisyonun elde edilmesini engelleyebileceğinden, daha ağır bir cezayı yaptırım gerektiren suç türünün baz alınması düşünülmüş ve bu suç türüne benzer ya da yakın olanların onunla birleştirilmesi yoluna gidilerek bir sınıflandırma yapılmaya çalışılmıştır. Örneğin, yaralamayla birlikte gasp suçunu işleyenlerin eylemi, yaralama suçu ile birleştirilmiştir.

Vilayette işlenen suçların türlerine bakıldığında; Nazilli'nin İsa Beyli Köyü'nde, Hamzaların Çakır Ali ile İskender Abdullah oğlu Osman'ın arasında, 18 kuruşluk bir alacak nedeniyle kahvehanede başlayan bir tartışmada⁸⁵, Ödemiş'in Hamidiye Köyü'nde Çoban Musa'nın, Barutçu oğlunun zevcesi Dudu'nun bağının içerisine keçi otlatmak üzere girmesinde ya da Kasaba'nın Cam-i Kebir Mahallesi'nde evine tütün almak için giden Filibeli Kasım'ın oğlu İbrahim'in annesiyle kız kardeşini evde göremeyince nerede olduklarını sorduğunda kerimesi Süheyla'nın "Sana darıldığından kaçtı." diye şakayla söylediği bir söz üzerine yaşanan olayda⁸⁶ görüldüğü üzere çok basit nedenlerden dolayı adam öldürmeye kadar giden suçların işlendiği coğrafyada, Osmanlı Devleti'nin sona doğru yaklaştığı bir dönemde hane basma, gasb, dolandırıcılık, silah, bıçak ya da başka bir şeyle tehdit, rüşvet gibi görece daha hafif suçlardan yaralama, kız kaçırma, katl (adam öldürme) ve tecavüze kadar daha ağır cezayı yaptırım gerektiren pek suçun içinde yer aldığı geniş bir listeden söz etmek mümkün.

⁸⁵ DH.EUM.MTK. 35/8, (1329)1913

⁸⁶ DH.EUM.MTK. 30/2, (1329) 1913

Bu liste içerisinde %54,3 oranla işlenen suçların yarısından fazlasının katl, %15, 5’lik bir oranla tecavüz ve %8,9’luk bir oranla cerh (yaralama) suçunun diğerlerine göre daha fazla bir ağırlığa sahip oldukları gözlenmektedir. Öte yandan, sirkat (hırsızlık) ve kız kaçırma suçlarının %5 oranına ulaşamamakla birlikte, ikincil bir önemde kaldıkları söylenebilir. (bkz. Tablo 3 ve Grafik 2)

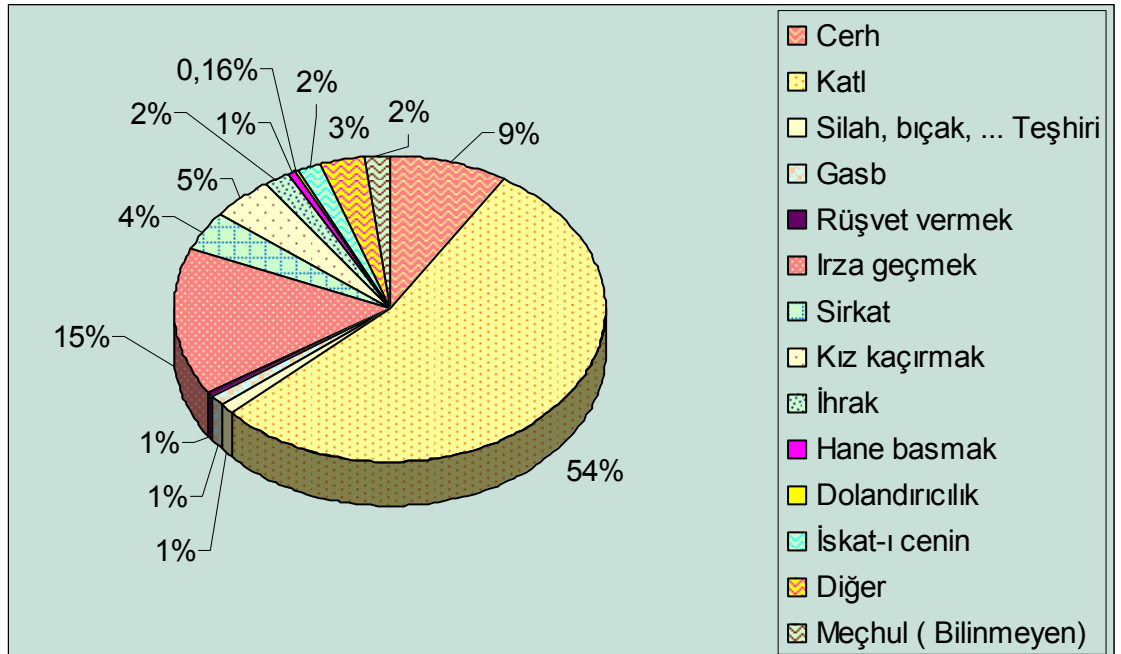
Tablo 2: Suç Türlerinin Gruplandırılmadan Önce Ayrıntılı Olarak Dağılımını Gösteren Tablo

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Cerh	49	7,9	7,9
Cerh ve Katl	65	10,5	18,4
Cerh ve Fiil-i şeni	1	,2	18,5
Cerh ve Kız kaçırma	1	,2	18,7
Cerh ve Gasb	3	,5	19,2
Cerh, Hane basmak, Kız kaçırma	1	,2	19,3
Cerh ve Hane basmak	3	,5	19,8
Cerh, Hane basmak, Fiil-i şeni	1	,2	20,0
Katl	268	43,2	63,1
Katl ve Kız kaçırma	2	,3	63,4
Silah, bıçak, ... Teşhiri	7	1,1	64,6
Katl ve İhrak	1	,2	64,7
Katl ve Sirkat	1	,2	64,9
Gasb	5	,8	65,7
Gasb ve Hane basmak	1	,2	65,9
Rüşvet vermek	4	,6	66,5
Irza geçmek	92	14,8	81,3
Sirkat	26	4,2	85,5
Hane basmak ve Irza geçmek	1	,2	85,7
Kız kaçırma	27	4,3	90,0
Sirkat ve Adam kaçırma	1	,2	90,2
Sirkat ve Irza geçmek	1	,2	90,3
İhrak	12	1,9	92,3
Hane basmak	4	,6	92,9
Dolandırıcılık	1	,2	93,1
Diğer	16	2,6	95,7
İskat-ı cenin	11	1,8	97,4
Eşkiyalık	4	,6	98,1
Meçhul (Bilinmeyen)	12	1,9	100,0
TOPLAM	621	100,0	

Tablo 3: Suç Türlerinin Gruplandırıldıktan Sonraki Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Cerh	55	8,9	8,9
Katl	337	54,3	63,1
Silah, bıçak, ... Teşhiri	7	1,1	64,3
Gasb	6	1,0	65,2
Rüşvet vermek	4	,6	65,9
Irza geçmek	96	15,5	81,3
Sirkat	27	4,3	85,7
Kız kaçırmak	29	4,7	90,3
İhrak	12	1,9	92,3
Hane basmak	4	,6	92,9
Dolandırıcılık	1	,2	93,1
İskat-ı cenin	11	1,8	94,8
Diğer	20	3,2	98,1
Meçhul (Bilinmeyen)	12	1,9	100,0
Total	621	100,0	

Grafik 2: 1913 Yılında Meydana Gelen Suçların Türlerine Göre Dağılımı⁸⁷



⁸⁷ DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

2. 3.1.3. Suçların Nasıl Gerçekleştirildiğine İlişkin Veriler

Vukuat cetvelleri üzerinde yapılan bir diğer tespit, suçların işleniş biçimiyle ilgilidir. Aydın'ın Nazilli kazasında bulunan Hasköy'den Mehmed oğlu Süleyman ve arkadaşı Osman oğlu Mehmet ile kerimesi (eşi) Menekşe'nin bir araya gelerek, Derviş Süleyman Çavuş'un kız kardeşini kaçırma girişimlerinde görüldüğü gibi bazı suçların birden fazla kişiyle bazılarının ise, tek başına yapıldığı fark edilmiştir.⁸⁸

1913 yılının Eylül ayında, Aydın'ın Karacasu Kazası'na bağlı Yamalak Köyü'nden Koca Mustafa oğlu Halil İbrahim, Buyasin Köyü'nden Hacı Ali Beğzade Mehmed Efendi'nin hanesine geceleyin ve silahlı bir şekilde girerek, bütün parasını alma işini 5 arkadaşıyla birlikte yapmıştı.⁸⁹ Aralarındaki eski bir düşmanlık nedeniyle İzmir'in Menemen Kazası'na bağlı Görece Köyü'nden Kuşçuoğlu Mustafa'nın oğlu Haydar'ı katl eden Bakırlı Yusuf bu suçu arkadaşıyla birlikte gerçekleştirmişti.⁹⁰ Kızını istediğinde vermeyen Arnavud Mehmed'i katl eden Hacı Mustafa oğlu Ali ise, bu işi Tatarlar Köyü'nden 8 arkadaşıyla birlikte yapmıştı.⁹¹

Peki, suçun ortak mı tek başına mı yapılacağını belirleyen koşullar nelerdi? Burada pek çok faktör göz önünde bulundurulabilir. Örneğin, suçun kime karşı işleneceği belirleyici olabilir. Fiziksel olarak kendisinden daha güçlü birine karşı herhangi bir eylemde bulunmayı planlayan bir kişinin, bu konuda birinden ya da birilerinden yardım almayı düşünebileceği söylenebilir. Bir başka etken, yapılması planlanan suçun boyutu olabilir. Eğer, bölgenin zengin eşrafından büyük ve korunaklı bir çiftlikte yaşayan birinin soyulması planlanıyorsa ya da tasarlanan şey bir posta vurgunuysa birden fazla kişinin bir araya gelmesinin gerektiğinden bahsedilebilir. Kızgın bir kişinin ani ve düşünmeden hareket ettiği göz önüne alındığında, suçun ortak ya da tek başına mı işleneceği noktasında, kişinin psikolojisinin bile etkili olabileceği söylenebilir.

⁸⁸ DH.EUM.MTK. 35/8, (1329)1913

⁸⁹ DH.EUM.MTK. 30/2, (1329)1913

⁹⁰ DH.EUM.EMN. 57/13, (1329)1913

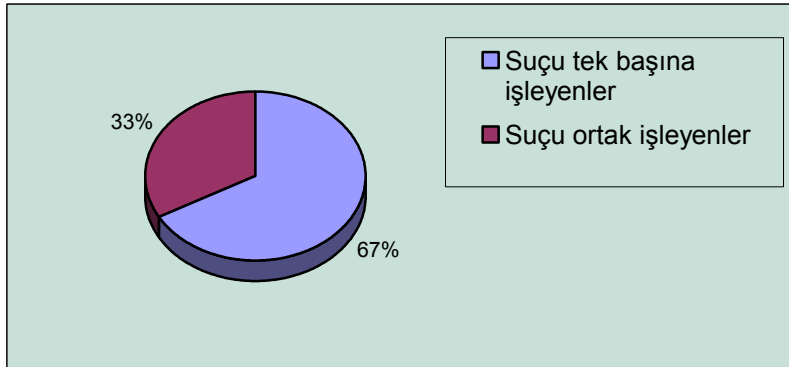
⁹¹ DH.EUM.EMN. 54/3, (1330) 1914

Öte yandan, Aydın Vilayeti'nde 1913 yılında suçların işleniş biçimine bakıldığında, genel itibariyle suçu tek başına işleyenlerin, %70 civarındaki bir oranla suçu ortak işleyenlere göre daha fazla olduğu saptanmıştır. (bkz. Tablo 4)

Tablo 4: Suçun İşlenme Biçimine Göre Dağılımı (Tek mi / Ortak mı)

	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Suçu tek başına işleyenler	416	67,0	67,0
Suçu ortak işleyenler	205	33,0	100,0
TOPLAM	621	100,0	

Grafik 3: Suçun İşlenme Biçimine Göre Dağılımı (Tek mi / Ortak mı):⁹²



Diğer taraftan, vukuat cetvellerinden elde edilen verileri daha iyi değerlendirebilmek adına farklı değişkenler arasında karşılaştırma yapabilmemizi sağlayacak olan çapraz tablolar oluşturulmuştur. Ayrıca değişkenler arasında bir ilişki olup olmadığını anlamamızı sağlayacak olan Ki-Kare testinden yararlanılmıştır. Ki-Kare testi, yapılan hesaplamalar sonucu %0.05 rakamına ulaşılması halinde değişkenler arasında bir bağlantı olduğunu gösterir. Örneğin, “Katl suçu” birinci değişken, bu suçun “tek başına mı yoksa ortak mı işlendiği hususu” ikinci değişken olarak alınırsa ve bu iki

⁹² DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

değişken arasında yapılan çapraz tablo sonucunda Ki-Kare testinden %0.05 oranında bir rakama ulaşırsa söz konusu değişkenler arasında bir bağlantı olduğu anlaşılır. Bu bağlantı, bize katl suçunun genellikle tek başına mı yoksa ortak mı işlendiği konusunda fikir edinmemize yardımcı olur. Ki Kare Testi sonucunda %0.05 oranına ulaşamaması halinde ise değişkenler arasında her hangi bir ilişki olmadığı anlaşılmalıdır.

Yapılan çapraz tablolardan ilki, suçun işleniş biçimi (suçun tek başına mı / ortak mı işlendiği) ile suç türleri arasında bir ilişki olup olmadığını anlamamızı sağlayacak olan çalışma oldu. Söz konusu tablodan elde edilen verilere bakıldığında, suçun işleniş biçimiyle suç türleri arasında %0.05 anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu ortaya çıkarıldı. (bkz. Ki - Kare Testi 0.001) Yapılan çalışmaya göre; suçu tek başına işleyenlerin sayısı 362 iken, suçu tek başına işleyenlerden 38 kişinin cerh (yaralama), 239 kişinin katl, 60 kişinin tecavüz, 11 kişinin sirkat (hırsızlık) ve 14 kişinin kız kaçırmaya olayına karıştığı tespit edilmiştir.

Suç türleri içerisinde cerh suçunun, suçun tek başına işlenme durumuna ilişkin oranına bakıldığında, %69.1 anlamlılık düzeyinde bir rakam gözlenmektedir. Cerh suçunun, suçun ortak işlenme durumuna ilişkin oranının ise, %30.9 seviyesinde kaldığı belirlenmiştir. Bu bağlamda, cerh suçunu tek başına işleyenlerin, ortak işleyenlere göre daha fazla olması sebebiyle cerh suçunun genellikle tek başına işlendiğini söylemek mümkündür.

Suç türleri içerisinde diğerlerine göre belli bir ağırlığı olduğu gözlenen katl suçunun, suçun işleniş biçimi içerisindeki konumuna bakıldığında, bunun %70,9'unun tek başına, %29.1'inin ise ortak işlendiği fark edilmektedir. Bu anlamda, suçun tek başına işlenme durumu ile ortak işlenme durumu arasındaki belirgin farklılık bizi genel itibarıyla, tıpkı yaralama suçunda gözlemlendiği gibi katl suçunun da genellikle tek başına işlendiği sonucuna götürmektedir.

Katl suçundan sonra, önemli bir ağırlığı olduğundan bahsettiğimiz tecavüz suçunun ise, %62,5 anlamlılık düzeyinde tek başına işlendiği görülmektedir. Geriye kalan %37,5'lik oranındaki dilimin bu suçu ortak işleyenlerce oluşturulduğu düşünüldüğünde tecavüz suçunu tek başına işleyenlerin bu suçu ortak işleyenlerden görece daha fazla olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. Bu noktada tecavüz suçunun da genellikle tek başına işlenen bir suç türü olduğu söylenebilir.

Öte yandan aynı suç türlerinin suçun ortak işlenme durumu içerisindeki dağılımına bakıldığında; suçu ortak işleyenlerden 17 kişinin cerh (yaralama), 98 kişinin katl, 36 kişinin tecavüz, 16 kişinin sirkat (hırsızlık) ve 15 kişinin kız kaçırmak suçunu işlediği gözlenen tabloda sirkat (hırsızlık) suçunun durumuna bakıldığında, %20 civarındaki bir farkla bu suçun işleniş biçiminde suçu ortak işleyenlerin daha fazla bir ağırlığa sahip olduğu anlaşılmakta, kız kaçırmak suçunun işleniş biçimiyle ilgili bahsedilen değişkenler arasında belirgin bir farklılık olmadığı gözlenmektedir. (bkz. Çapraz Tablo 0.01)

Buraya kadar olan kısımda Aydın Vilayeti'nde 1913 yılında meydana geldiği gözlenen suç olaylarının %70 civarındaki bir oranla tek başına işlendiği ve suç türleri arasında özellikle katl, yaralama ve tecavüz suçlarına adı karışanların genellikle bu suçları tek başına yaptıkları anlaşılmaktadır. (bkz. Tablo 4, Grafik 3, Çapraz Tablo 0.01 ve Ki - Kare Testi 0.001)

Çapraz Tablo 0.01: Suçun İşleniş Durumu ile Suçun Türü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo⁹³

			Suçun Türü				
			Cerh	Katl	Irza geçmek	Sirkat	Kız kaçırma
Suçun İşleniş Durumu	Suçu tek başına işleyenler	Sayı	38	239	60	11	14
		Suçun ortak tek işlenme yüzdesi	9,3%	58,7%	14,7%	2,7%	3,4%
		Suç türünün yüzdesi	69,1%	70,9%	62,5%	40,7%	48,3%
		Toplamın yüzdesi	6,2%	39,2%	9,9%	1,8%	2,3%
	Suçu ortak işleyenler	Sayı	17	98	36	16	15
		Suçun ortak tek işlenme yüzdesi	8,4%	48,5%	17,8%	7,9%	7,4%
		Suç türünün yüzdesi	30,9%	29,1%	37,5%	59,3%	51,7%
		Toplamın yüzdesi	2,8%	16,1%	5,9%	2,6%	2,5%
TOPLAM	Sayı	55	337	96	27	29	
	Suçun ortak tek işlenme yüzdesi	9,0%	55,3%	15,8%	4,4%	4,8%	
	Suç türünün yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplamın yüzdesi	9,0%	55,3%	15,8%	4,4%	4,8%	

Çapraz Tablo 0.001: Suçun İşleniş Durumu ile Suçun Türü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tabloya Ait Ki Kare Testi

Ki-Kare Testi

	Deger	Serbestlik derecesi	Onem duzeyi
Pearson Ki-kare	16,445 ^a	5	,006
Olabilirlik Orani	15,599	5	,008
Dogrusal iliski	2,598	1	,107
Gecerli birim sayisi (N)	609		

a. 5'ten küçük beklenen degerlerin sayisi 0 hücredir(%0).
En küçük beklenen deger 8,96' dir.

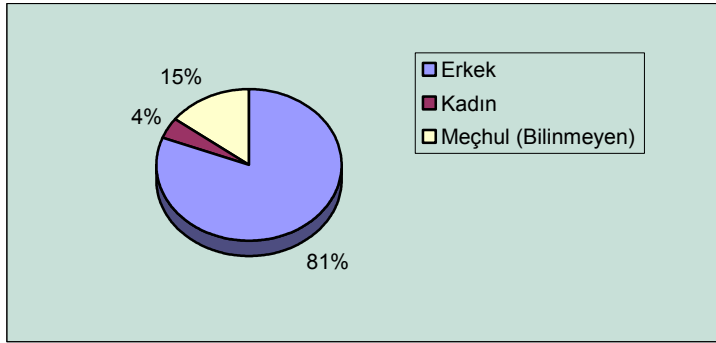
⁹³ DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

2. 3.1.4. Suçların Cinsiyete Göre Dağılımı

Tablo 5: Suçu İşleyen Cinsiyete Göre Dağılımı:

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Erkek	899	80,8	80,8
Kadın	49	4,4	85,3
Meçhul (Bilinmeyen)	164	14,7	100,0
TOPLAM	1112	100,0	

Grafik 4: Suçu İşleyen Cinsiyete Göre Dağılımı:⁹⁴



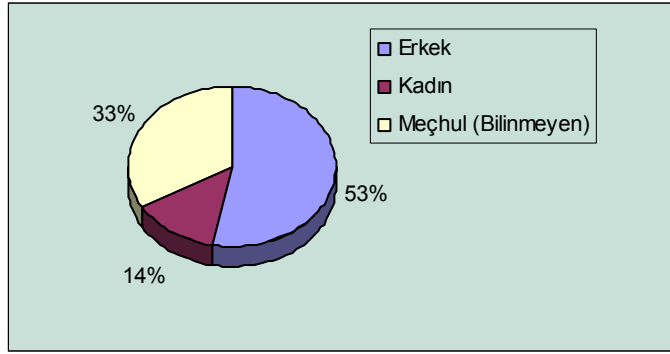
Vukuat cetvellerinde suçu işleyenlerin isimlerinin verilmiş olması, Aydın Vilayeti'nin suç örgüsü içerisinde kadın ve erkek suçluların oranının ne olabileceği sorusunun sorulabileceğini düşündürdü. Eldeki verilerin değerlendirilmesi sonucunda, suçu işleyenlerin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, %80,8'lik bir oranla erkeklerin önemli bir yer işgal ettiği tespit edilmiştir. Kadın suçluların bu dağılımdaki yerinin ise, %14,7'lik meçhul bir oranın varlığıyla birlikte oldukça düşük olduğu söylenebilecek %4,4 seviyesinde kaldığı gözlenmektedir. (bkz. Tablo 5 ve Grafik 4) Vukuat cetvellerinin içerik olarak zenginliği soruların ardı ardına sıralanmasına neden olmuştur. Suçu işleyenlerin cinsiyetlerine göre dağılımı bu merkezdeyken, acaba suça maruz kalanların cinsiyet esaslı baz alındığında, durumu ne olacaktı?

⁹⁴ DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

Tablo 6: Suça Maruz Kalanın Cinsiyete Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Erkek	589	53,0	53,0
Kadın	152	13,7	66,6
Meçhul (Bilinmeyen)	371	33,4	100,0
TOPLAM	1112	100,0	

Grafik 5: Suça Maruz Kalanın Cinsiyete Göre Dağılımı⁹⁵



Suçla maruz kalanların cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, %33,4'lük meçhul bir orana rağmen ağırlığın yine %53 anlamlılık düzeyinde erkeklerde olduğu gözlenmiştir. Bu noktada, vukuat cetvellerini farklı değişkenlerin bir arada olduğu zengin bir labirent olarak değerlendirirsek, bu labirentte suçu işleyenlerin cinsiyeti ile suça maruz kalanlar arasındaki ilişkinin ne durumda olduğuna dair yapılan yolculukta varılan dönemeçlerden biri, Osmanlı toplumsal düzeninde erkeklerin suç işleme oranının kadınlara göre çok daha fazla olduğu ve erkeklerin genellikle birbirlerine karşı suç işlediğidir. Peki kadın suçluların oranının bu kadar düşük kalmasının sebebi neydi?

⁹⁵ DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

Osmanlı Devleti'nde kadının, I. Dünya Savaşı öncesine kadar kamusal ve ekonomik alanda önemli bir rol üstlenemediğini kabul eden genel kanının yanında, 17. yüzyılda Bursa kadınları üzerinde çalışan Gerber, 18. Yüzyıl başlarında Kayseri'deki kadınları mercek altına alan Jannings ile Marcus, Ze'vi, Fay gibi tarihçilerin çalışmalarında, mülk sahibi kadınların yaygın bir biçimde iş muameleleri yaptıkları ve birikmiş sermayelerini varlıklarını arttırmak, dini vakıflara bağışlarda bulunmak ve kredi işlemleriyle uğraşmak için kullandıkları ortaya konulmuştu.⁹⁶ 18. yüzyılda, Selanikli yoksul kadınları inceleyen Eyal Ginia'nın çalışmasında ise, hayatta kalabilmek adına varlıklı insanların yanında çalışan yoksul kadınların bu işi yapmak için evlerini terk etmiş olsalar bile, bir tür ev içi hizmette bulunmaları nedeniyle pazarda, esnaf dükkanlarında ya da limanlarda çalışan erkekler gibi kamusal alandaki iş ağına dahil olmadıkları anlaşılmaktadır.⁹⁷ Alt ve orta sınıf Musullu kadınların kamusal alanının, ev içi mekanın uzantısı olarak değerlendirdiği mahalle, pazar ve türbe gibi mekanlarla sınırlı olduğunu belirten Dina Rizk Khoury, kadının kamusal ve özel alandaki etkinliğini temsil ettiği sosyal sınıfla ilişkilendirmekte, zengin kadınların bu konuda bazı sınırlamalara rağmen belirli bir etkinliğe sahip olduklarını ifade etmektedir. Dina Rizk Khoury, orta sınıf kadınlar için en önemli kamusal mekanın mahalle olduğunu eklerken, alt sınıflardan ve marjinal kadınların seçkin kadınlarda görülmeyen bir hareketlilik ve eylem özgürlüğüne sahip olduklarını söylemektedir.⁹⁸

1900'lü yılların başına kadar, kadınların nerelerde, hangi koşullarda bulunabileceklerini saptayacak fermanlar yayınlayarak, kadının tüm kamusal yaşamının denetlendiği Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat döneminden itibaren yapılan reformların kadının toplumsal konumunda dönüşümlere neden olduğu, aralıksız süren savaşlarda erkek nüfusun kırılması nedeniyle kadının çalışma yaşamında etkinleştiği de bilinmektedir.⁹⁹ Kadının kamusal alanda etkinliğinin ne boyutta olduğuna dair ortaya

⁹⁶ Aryeh Shmuelevitz, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadınların Sosyo-Ekonomik Statüsü, XIX. Yüzyıl Başlarında Yafa Kadınlarının Durumu", *Türkler Ansiklopedisi*, C: 14, Ankara, 2002, s. 25

⁹⁷ Eyal Ginio, "XVIII. yüzyıl Selanik'inde Yoksul Kadınlar", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 89, 2001, s. 196

⁹⁸ Dina Rizk Khoury, "Terlikler Kapıda Mı, Kapalı Kapılar Ardında Mı: Ev İçinde ve Kamusal Mekânda Musullu Kadınlar", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Editör: Madeline C. Zılfi, İstanbul, 2000, s. 121.

⁹⁹ Ayşegül Yaraman, *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*, İstanbul, Kasım 2001, s. 97

konulan bu örneklere rağmen, 1913 yılında hazırlanan vukuat cetvellerine dayanarak elde ettiğimiz sonuçlarda kadın suçluların sayısının erkeklere göre bu kadar düşük bir seviyede kalmasını nasıl açıklamak gerekir? 1913 yılının özel koşulları düşünüldüğünde, süregelen Balkan Savaşları nedeniyle kadının geçimini sağlamak için kamusal ve ekonomik alanda daha etkin olması beklenir. Buna rağmen, toplumsal düzende kadın suçluların az olması, kadının geçimini kamusal alanın karmaşık ilişkiler ağına dahil olmadan sağlamaya çalışmasına bağlanabilir mi? Yoksa vergilendirme kapsamında olmayan ve kamu düzeni için bir tehdit olarak görülmeyen (fahişelik dışında) kadınların büyük oranda yetkililerin ilgi alanının dışında kaldığı ve bu nedenle bizim için görünmez oldukları mı düşünülmeli? Osmanlı toplumsal düzeni için kadın suçluların ne oranda bir tehdit oluşturduğuna ilişkin bu sorular, ayrıntılı araştırmaların yapılmasını gerektirmektedir. Kadın ve erkek suçluların cinsiyet faktörü ve suçun işleniş biçimine göre ne durumda olduklarının daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıdaki çapraz tablolara bakılabilir.

Çapraz Tablo 0.02: Suçu İşleyen Cinsiyeti ile Suça Maruz Kalanın Cinsiyeti Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo¹⁰⁰

			Suça Maruz Kalanın Cinsiyeti		TOPLAM
			Erkek	Kadın	
Suçu İşleyen Cinsiyeti	Erkek	Sayı	423	130	553
		Sucu isleyenlerin yüzdesi	76,5%	23,5%	100,0%
		Suca maruz kalanların yüzdesi	93,6%	95,6%	94,0%
		Toplamın yüzdesi	71,9%	22,1%	94,0%
	Kadın	Sayı	29	6	35
		Sucu isleyenlerin yüzdesi	82,9%	17,1%	100,0%
		Suca maruz kalanların yüzdesi	6,4%	4,4%	6,0%
		Toplamın yüzdesi	4,9%	1,0%	6,0%
TOPLAM	Sayı	452	136	588	
	Sucu isleyenlerin yüzdesi	76,9%	23,1%	100,0%	
	Suca maruz kalanların yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplamın yüzdesi	76,9%	23,1%	100,0%	

¹⁰⁰ DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

Çapraz Tablo 0.02: Suçu İşleyen Cinsiyeti ile Suça Maruz Kalanın Cinsiyeti Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tabloya Ait Ki – Kare Testi

Ki-Kare Test

	Deger	Serbestlik derecesi	Onem düzeyi	Fisher Testi Onem Duzeyi (iki yanli)	Fisher Testi Onem Duzeyi (Tek yanli)
Pearson Ki-kare	,750 ^b	1	,386		
Süreklilik Düzeltmesi ^a	,435	1	,510		
Olabilirlik Orani	,800	1	,371		
Fisher'in Testi				,535	,261
Dogrusal iliski	,749	1	,387		
Geçerli Birim Sayisi(N)	588				

a. Yalnız 2x2 tablo için hesaplanır

b. 5'ten küçük beklenen degerlerin sayisi 0 hücredir(%0).En küçük beklenen deger 8,10' dur.

Çapraz Tablo 0.03: Suçu İşleyen Cinsiyeti ile Suçun İleniş Durumu(Tek mi / Ortak mı) Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo¹⁰¹

			Suçun İşleniş Durumu		TOPLAM
			Suçu tek başına işleyenler	Suçu ortak işleyenler	
Suçu İşleyenin Cinsiyeti	Erkek	Sayı	355	197	552
		Sucu isleyen yüzdesi	64,3%	35,7%	100,0%
		Sucun ortak-tek islenme yüzdesi	91,7%	98,0%	93,9%
		Toplamın yüzdesi	60,4%	33,5%	93,9%
	Kadın	Sayı	32	4	36
		Sucu isleyen yüzdesi	88,9%	11,1%	100,0%
		Sucun ortak-tek islenme yüzdesi	8,3%	2,0%	6,1%
		Toplamın yüzdesi	5,4%	,7%	6,1%
TOPLAM	Sayı	387	201	588	
	Sucu isleyen yüzdesi	65,8%	34,2%	100,0%	
	Sucun ortak-tek islenme yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplamın yüzdesi	65,8%	34,2%	100,0%	

¹⁰¹ DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

Çapraz Tablo 0.003: Suçu İşleyen Cinsiyeti ile Suçun İleniş Durumu(Tek mi / Ortak mı) Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tabloya Ait Ki – Kare Testi¹⁰²

Ki-kare Testi

	Deger	Serbestlik derecesi	Onem duzeyi	Fisher Testi Onem Duzeyi (iki yanli)	Fisher Testi Onem Duzeyi (Tek yanli)
Pearson Ki-kare Süreklilik Düzeltmesi ^a	9,074 ^b	1	,003		
	8,014	1	,005		
Olabilirlik Orani	10,795	1	,001		
Fisher'in Testi				,002	,001
Dogrusal iliski	9,058	1	,003		
Gecerli birim sayisi	588				

a. Yalnız 2x2 tablo için hesaplanır

b. 5'ten küçük beklenen değerlerin sayısı 0 hücredir(%0).En küçük beklenen değer 12,31' dir.

2.3.1.5. Suçu İşleyen Cinsiyeti ile Suçun Türü Arasındaki İlişki Ağı

1913 yılının Nisan ayında, Manisa'nın Kula Kazası'nın Söğüd Çayı mevkiinde, Gedil kızı Şerife ve 100'ü aşkın kadın arkadaşları tarafından Selaniklize İbrahim ve Halil Ağa dövülüp, paraları gasp edilmişti. Şerife ve arkadaşlarının böyle bir eylemde neden bulunduklarına dair cetvelde bir açıklamada bulunulmamış olmakla birlikte, suça maruz kalan kişilerden birinin ağa olduğu ve o dönemde kadınların çok fazla suça karışmadıkları düşünüldüğünde, Gedil kızının bu suçu 100'ü aşkın kadınla birlikte işlemesi, ağanın Kula Kazası'nın Söğüdlü Çayı mevkiinde yaşayan kadınların tepkisini çekecek kadar yanlış bir takım eylemlerde bulunmuş olabileceği olasılığını akla getiriyor.¹⁰³

¹⁰² DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

¹⁰³ DH. EUM.EMN. 57/19, (1329) 1913

Cetvellerde rüşvet vermek suçuyla adından bahsedilen Bodrum Kazası'nın Hristiyan Mahallesi'nden 45 yaşlarında Çoban Samuran'ın eşi Zenbalya'nın bu işi, asker firarisi olan oğlunu yakalayan Jandarma İsmail Çavuş'a 3 lira vermek suretiyle yaptığı görülmektedir.¹⁰⁴ Askerlik hizmetinden kaçmak isteyenlerin halkla yakın ilişkide bulunan köy imamı, muhtar, kadı ve zaptiye gibi devlet görevlilerine rüşvet verdikleri sık sık rastlanan bir durumdu. Zenbalya'nın da yedi ila on beş yıl hatta daha uzun sürebilen ve oldukça zor şartlarda yapıldığı bilinen askerlik hizmetinden kaçmış olan oğlunu kurtarmak için jandarma çavuşuna rüşvet verme yolunu seçtiği görülüyor. Ancak, jandarma İsmail Çavuş'un bunu kabul etmediği vukuat cetvellerinde Zenbalya'nın isminin geçmesinden anlaşılıyor.¹⁰⁵

Kadın suçluların karıştığı diğer bir olay, Denizli Sancağı'nın Garb-i Karaağaç Kazası'na bağlı Kayadibi Köyü'nde geçiyor. Olay, dört kadının bir araya gelerek aynı köyden Ayşe isminde bir kadını asarak katl etmeleriyle ilgilidir. Bu olayın sebebi kayıtlarda bulunmamakla birlikte, oldukça canice bir mahiyette olduğu söylenebilir.¹⁰⁶

Vukuat cetvellerinde kadın suçlulara dair çok fazla kayıt bulunmamakla birlikte aralarında Manisa'nın Eşme Kazası'na bağlı Akçaköy'de Osman oğlu Hüseyin'i katl eden Mustafa'nın kerimesi Ayşe örneğinde görüldüğü üzere adı adam öldürme olayına karışanlar bulunduğu gibi kız kaçırma olaylarında erkeklere yardım edenlere, iskati-cenin gibi suçları işleyenlere rastlanmıştır.¹⁰⁷

Diğer taraftan, vilayette işlenen suçların türüyle erkek suçlular arasındaki ilişkiye bakıldığında, ağırlığın katl başta olmak üzere, yaralama ve tecavüz suçlarında olduğu gözlenmektedir. (bkz. Çapraz tablo 0.04 ve 0.05) Bu durum ise, suç türleriyle suçu işleyenin cinsiyeti arasındaki ilişkiye dair daha önce verilen bilgileri de teyit eder niteliktedir.

¹⁰⁴ DH.EUM. MTK. 30/2 (1329) 1913

¹⁰⁵ Sabri Yetkin, age., s. 29

¹⁰⁶ DH.EUM.EMN. 58/26 (1329)1913

¹⁰⁷ DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913

Çapraz Tablo 0.04: Suçu İşleyen Cinsiyeti ile Suçun Türü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

			Suçun Türü						TOPLAM
			Cerh	Katli	Irza geçmek	Sirkat	Kız kaçırmak	Diğer	
Suçu İşleyen Cinsiyeti	Erkek	Sayı	52	296	89	25	26	51	539
		Sucu isleyenlerin yüzdesi	9,6%	54,9%	16,5%	4,6%	4,8%	9,5%	100,0%
		Suc türünün yüzdesi	98,1%	94,6%	95,7%	100,0%	89,7%	82,3%	93,7%
		Toplamın yüzdesi	9,0%	51,5%	15,5%	4,3%	4,5%	8,9%	93,7%
	Kadın	Sayı	1	17	4	0	3	11	36
		Sucu isleyenlerin yüzdesi	2,8%	47,2%	11,1%	,0%	8,3%	30,6%	100,0%
		Suc türünün yüzdesi	1,9%	5,4%	4,3%	,0%	10,3%	17,7%	6,3%
		Toplamın yüzdesi	,2%	3,0%	,7%	,0%	,5%	1,9%	6,3%
TOPLAM	Sayı	53	313	93	25	29	62	575	
	Sucu isleyenlerin yüzdesi	9,2%	54,4%	16,2%	4,3%	5,0%	10,8%	100,0%	
	Suc türünün yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplamın yüzdesi	9,2%	54,4%	16,2%	4,3%	5,0%	10,8%	100,0%	

Çapraz Tablo 0.004: Suçu İşleyen Cinsiyeti ile Suçun Türü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tabloya Ait Ki – Kare Testi ¹⁰⁸

Chi-Square Tests

	Deger	Serbestlik Derecesi	Onem Duzeyi
Pearson Chi-Square	19,123 ^a	5	,002
Olabilirlik Orani	16,925	5	,005
Dogrusal iliski	10,730	1	,001
Gecerli Birim Sayisi (N)	575		

a. 5'ten küçük beklenen degerlerin sayisi4 hücredir (%33,3). En küçük beklenen deger 1,57dir.

¹⁰⁸ DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

Çapraz Tablo 0.05: Suça Maruz Kalanın Cinsiyeti ile Suçun Türü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

			Suçun Türü						TOPLAM
			Cerh	Katl	İrza geçmek	Sirkat	Kız kaçırmak	Diğer	
Suça Maruz Kalanın Cinsiyeti	Erkek	Sayı	51	277	39	23	7	52	449
		Suca maruz kalanların yüzdesi	11,4%	61,7%	8,7%	5,1%	1,6%	11,6%	100,0%
		Suc türünün yüzdesi	96,2%	86,6%	41,9%	85,2%	25,0%	89,7%	77,5%
		Toplamın yüzdesi	8,8%	47,8%	6,7%	4,0%	1,2%	9,0%	77,5%
	Kadın	Sayı	2	43	54	4	21	6	130
		Suca maruz kalanların yüzdesi	1,5%	33,1%	41,5%	3,1%	16,2%	4,6%	100,0%
		Suc türünün yüzdesi	3,8%	13,4%	58,1%	14,8%	75,0%	10,3%	22,5%
		Toplamın yüzdesi	,3%	7,4%	9,3%	,7%	3,6%	1,0%	22,5%
TOPLAM	Sayı	53	320	93	27	28	58	579	
	Suca maruz kalanların yüzdesi	9,2%	55,3%	16,1%	4,7%	4,8%	10,0%	100,0%	
	Suc türünün yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	100%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplamın yüzdesi	9,2%	55,3%	16,1%	4,7%	4,8%	10,0%	100,0%	

Çapraz Tablo 0.005: Suça Maruz Kalanın Cinsiyeti ile Suçun Türü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tabloya Ait Ki – Kare Testi¹⁰⁹

Ki-kare Testi

	Deger	Serbestlik Derecesi	Onem Düzeyi
Pearson Ki-kare	143,489 ^a	5	,000
Olabilirlik Oranı	127,915	5	,000
Dogrusal ilişki	24,984	1	,000
Gecerli Birim Sayısı (N)	579		

a. 5'ten küçük beklenen degerlerin sayısı 0hücredir (%0).
En küçük beklenen deger 6,06'dir.

¹⁰⁹ DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

2.3.1.6. Vukuat Cetvellerinde Güvenlik Güçlerine İlişkin Veriler

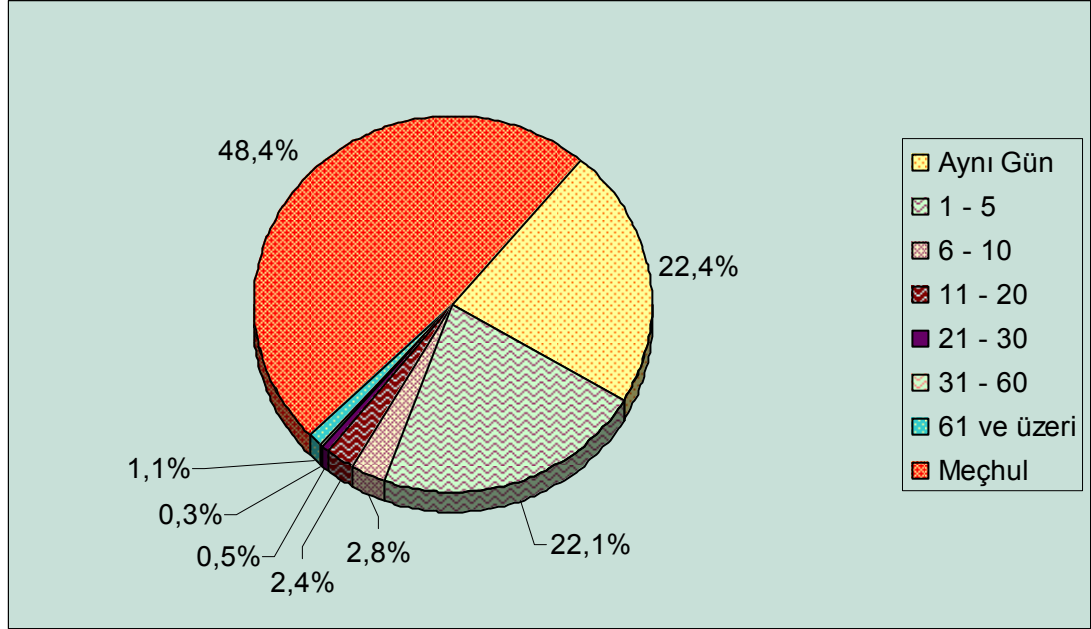
Vukuat Cetvellerinde işlenen suçun hangi tarihte yapıldığı ve suçu işleyenin hangi tarihte yakalandığına dair kayıtların bulunduğundan daha önce bahsedilmişti. Cetvellerde kayıtları gün gün tutulan suçlar ve onları yapanların ne durumda olduğuna dair bir takım tespitlerde bulunulmuş olmakla beraber, suçluların yakalanmasından ve toplumsal düzenin sağlanması konusunda önemli bir konuma sahip olan güvenlik güçlerinin o dönem için bu konuda ne kadar becerikli olduğuna dair herhangi bir şey söylenmemiştir. İşte bu noktada cetvellerde yer alan tarih kayıtlarının karşılaştırılması düşünülmüştür. Suçun işlendiği tarihle suçlunun yakalandığı tarihe bakıldığında suçluların yakalanması konusunda güvenlik güçlerinin ne kadar seri oldukları ortaya çıkacaktı. Nitekim elde edilen sonuçlara bakıldığında, cetvellerde kayıtları tutulan 1112 kişiden 538 kişinin akıbetinin ne olduğu bilinmemekle birlikte 574 kişinin ele geçirilebildiği anlaşılmaktadır. Ele geçirilen bu 574 kişiden ise yarıya yakının aynı gün, %22’lik bir diliminin bir ay içerisinde ele geçirilmiş olması, güvenlik güçlerinin o dönemde görece başarılı olduklarını gösterse de genele vurulduğunda, suçluların yakalanması konusunda, yeterli olduklarını söylemek pek mümkün görünmüyor. (bkz. Tablo 7)

Tablo 7: Suçluların Hangi Gün Yakalandıklarını Dair¹¹⁰

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Aynı Gün	249	22,4	22,4
1 - 5	246	22,1	44,5
6 - 10	31	2,8	47,3
11 - 20	27	2,4	49,7
21 - 30	6	,5	50,3
31 - 60	3	,3	50,5
61 ve üzeri	12	1,1	51,6
Meçhul (Bilinmeyen)	538	48,4	100,0
TOPLAM	1112	100,0	

¹¹⁰ DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

Grafik 6: Suçların Hangi Gün Yakalandıklarına Dair¹¹¹



2.3.1.7. Aydın Vilayeti'nde İşlenen Suçların Kazalara Göre Dağılımı

1913 yılında, Aydın Vilayeti'nde işlenen suçların kazalara göre dağılımına baktığımızda karşımıza aşağıdaki gibi bir tablo çıkıyor. Tabloya bakıldığında; Bergama, Garb-i Karaağaç, Kula, Nefs-i İzmir, Ödemiş ve Tavas kazalarında işlenen suç oranının %5 anlamlılık düzeyinin üstünde kaldığı gözlenmektedir. Akhisar, Aydın (Merkez), Çine ve Kasaba kazalarının ise %3'ün üzerinde kalan suç oranlarıyla ikincil konumda kaldıkları söylenebilir.

¹¹¹ DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

Tablo 8: Aydın Vilayeti’nde işlene Suçların Kazalara Göre Dağılımını Gösteren Tablo¹¹²

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Akhisar	22	3,6	3,6
Alaşehir	6	1,0	4,5
Aydın	21	3,4	7,9
Bayındır	16	2,6	10,5
Bergama	48	7,8	18,3
Bodrum	3	,5	18,8
Bozdoğan	14	2,3	21,1
Buhurcu	1	,2	21,2
Buldan	11	1,8	23,0
Çal	14	2,3	25,3
Çeşme	4	,6	25,9
Çine	24	3,9	29,8
Demirci	12	1,9	31,8
Denizli	1	,2	31,9
Diğer	9	1,5	33,4
Eşme	15	2,4	35,8
Foçateyn	4	,6	36,5
Garb-i karaağaç	44	7,1	43,6
Gördes	5	,8	44,4
İzmir	1	,2	44,6
Karacasu	5	,8	45,4
Kasaba	23	3,7	49,1
Köyceğiz	1	,2	49,3
Kula	31	5,0	54,3
Kuşadası	3	,5	54,8
Manisa	8	1,3	56,1
Marmaris	3	,5	56,6
Mekri	2	,3	56,9
Menemen	10	1,6	58,5
Menteşe	10	1,6	60,1

¹¹² DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Merkez	3	,5	60,6
Milas	8	1,3	61,9
Nazilli	13	2,1	64,0
Nefs-i Aydın	8	1,3	65,3
Nefs-i Denizli Merkez	1	,2	65,5
Nefs-i İzmir	53	8,6	74,1
Nefs-i Manisa	3	,5	74,6
Nif	15	2,4	77,0
Ödemiş	54	8,8	85,7
Salihli	11	1,8	87,5
Saray	1	,2	87,7
Sarayköy	1	,2	87,8
Saruhan	3	,5	88,3
Seferihisar	2	,3	88,7
Soma	15	2,4	91,1
Tavas	39	6,3	97,4
Tire	11	1,8	99,2
Urla	5	,8	100,0
TOPLAM	617	100,0	

Tablo 8: Aydın Vilayeti’nde işlene Suçların Kazalara Göre Dağılımını Gösteren Tablonun Devamı¹¹³

2. 4. BÜYÜK BİR GÜVENLİK SORUNU OLARAK HIRSIZLIK

Osmanlı Devleti’nin son döneminde, hırsızlık olaylarının çok yaygın ve çeşitli şekillerde yaşandığı görülmektedir. Kasayı her zaman yüzünden açan usta kasa hırsızları ile yeteneksizlikleri nedeniyle kasayı yanlarından ve arkasından açan ikinci derecede kasa hırsızları; Ramazan, Donanma, Paskalya ve Yortu geceleri gibi halkın genellikle sokaklara döküldüğü günler ya da yazın sayfiyeye, köşklere gidildiği mevsimlerde faaliyete geçen kapı hırsızları; çoğunlukla ev halkının akşamüzeri yemek sofrasında bulunduğu sırada ya da sabaha karşı uyku halinde bulundukları sırada eve

¹¹³ DH.EUM.MTK. 35/8,(1329)1913, DH.EUM.EMN. 16/37 (1332) 1914, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, (1331) 1913, DH.EUM.EMN. 57/13 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 58/26 (1329) 1913, DH.EUM.EMN. 54/3 (1330) 1914, DH.EUM.EMN. 19/12 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/2 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 34/9 (1329) 1913, DH.EUM.MTK. 30/16 (1329) 1913.

giren pencere hırsızları; çarşı içi, köprü üzeri, vapur iskeleleri, istasyonlar, tünel giriş - çıkışları, cami ve kilise önleri gibi kalabalık ve hareketli yerleri işlerini yapmak için tercih eden yankesiciler bunlardan bazılarıydı.

Bunların dışında, genellikle iki üç kişi dolaşan ve önceden yaptıkları planlara göre hırsızlık yapanlar vardı. Önceden yaptıkları plan doğrultusunda, gözlerine kestirdikleri bir kişinin cüzdanındaki paraları alarak iş gören mantarcılar; para bozdurmak maksadıyla girdikleri sarraf ya da dükkanlarda para sayarken ya da çekmecedan bizzat para aşırarak hırsızlık yapan tırnakçılar bunlardandı.Yine üç dört arkadaş dolaşan kaldırımcılar, pantolonlarının astarıyla yüzü arasında dışardan fark edilmeyen birer torba bulundururlar, girdikleri dükkanlarda dükkan sahibinin meşgul olduğu sırada, gözlerine kestirdikleri şeyleri torbalara atarlar ve pazarlıkta uyuşamayarak ya da çaldığı şeye oranla çok daha ucuz bir iki şeyi alarak çıkar giderlerdi. İmzası ya da takma adla yazdıkları mektuplarla para sızdıran tehditçiler, yabancı ülkelerde ya da Osmanlı topraklarında kalp Osmanlı ve yabancı para basarak piyasaya süren kalpazanlar da bulunmaktaydı. Hırsızlar arasında en tehlikeli olanlar, üç dört kişi bir olup geceleri ortalık tenhalaştığı zaman köşe başlarında bekleyerek gözlerine kestirdikleri kişinin parasını silah zoruyla alma yoluna giden karmanyolacılardı.¹¹⁴

Osmanlı Devleti’nde hırsızlık olaylarının bu şekilde sınıflandırıldığı görülmekle birlikte, Aydın Vilayeti’nde yaygın bir şekilde görülen vakalardan birinin hayvan hırsızlığı olduğu anlaşılmaktadır.

Aydın Vilayeti’nde hayvan hırsızlığının köylüleri yıkıp, sarsan bir bela haline geldiği görülmektedir. Bir ailenin bütün bir senelik geçimini bir çift öküzle, bir tek beygirden sağladıkları düşünüldüğünde, hayvan hırsızlığının onlar için ne anlama geldiği daha iyi anlaşılabilir. Öküzü, beygiri çalınan rençberin eli ayağı, kolu kanadı kırılmış demektir. Harmanı dövecek, tarlasını sürecektir, samanını, buğdayını, arpasını

¹¹⁴ Zafer Toprak, “Osmanlı’nın Son Döneminde Hırsızlar, Dolandırıcılar, Yankesiciler”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C: 5, İstanbul, 1985, s. 1272-1273

kısacası, her şeyini nakil edecek, odununu, kömürünü getirecek ve bütün bir senelik geçimini temin edecek olan bu birkaç baş hayvandı.

Bu nedenle, gündelikçi olarak çalıştırılan ırgatların, çiftçilerin kolunu kanadını kıran, onları sefil ve perişan hale getiren, gelecekle ilgili yaptıkları yatırımları ve ümitlerini bir anda yok eden ve onların başında bir bela gibi duran hayvan hırsızlarının ortadan kaldırılması için tekrar ortaya çıkmalarına imkan verecek koşulların kesin ve değişmeyen tedbirlerle yok edilmesi gerekmektedir.¹¹⁵

Vilayet dahilinde yaygın bir şekilde işlendiği görülen suçlar içerisinde hayvan hırsızlığının görülmesinin en önemli sebeplerinden biri, bu suçu işlemeye cesaret edenlere verilen cezaların caydırıcı olmamasıydı. Mülkiyet hakkının saklı olduğu arazilerde işlenen hırsızlık suçu, cinayet suçu işlenmiş gibi kabul edilirken tarla, bağ ya da bahçelerde meydana gelen hırsızlık olayları, “basit hırsızlık” suçlarından kabul edilmekte, söz konusu suçu işleyenlere de uyarı cezası verilmekle yetinilmekteydi.

Bu şekilde verilen cezaların suç işleyenler açısından caydırıcı olmadığı kendilerine söylenenleri dinlememelerinden ve uslanmayıp aynı suça bir çok kez yönelmelerinden anlaşılmaktaydı. Bu nedenle, söz konusu alanlarda meydana gelen hırsızlıkların da cinayet suçu işlemiş gibi ağır bir ceza uygulamasını gerektiren bir vaka olarak algılanması ve ceza kanuna bu doğrultuda bir madde konulması meselesinin zaman zaman vilayetlerden Bab-ı Aliye yazılan şikayet ve talepler arasında geçtiği görülmektedir.¹¹⁶

Esasında, daha önce hayvan hırsızlığının önlemesi adına bir tasarının oluşturulduğu görülüyor. Bu tasarıdaki esaslara bakıldığında, her kazanın belediye dairesine dahil olan kasaba, nahiye ve köylerde bulunan her türlü hayvanın cinsi, ebadı, şekli ve diğer ayırt edici özellikleri ile hayvan sahibinin isim ve namıyla birlikte kayıt edilmesi hususunun yer aldığı gözlenmektedir. Daha sonra, hayvan sahibine sağ akçe

¹¹⁵ Ahenk, 7 Temmuz 1911

¹¹⁶ Ahenk, 21 Kasım 1909

20 para karşılığında, bunların kayıt olunduğuna dair bir cüzdan verilecekti. Bu şekilde kayıt olunan hayvanlara, bulundukları kazaların damgası da vurulacaktı. Ancak, taşıdıkları bazı noksanlıklar dolayısıyla bazı at ve kısraklar bu muamelenin dışında tutulabilecekti. Hayvan sahibi, hayvanın alım ve satımı sırasında telef olması veya doğurması halinde, belediye dairesine başvurarak bunu ilgili defterlere ve elindeki cüzdana kayıt ettirmeğe mecburdu. Bunun dışında, heyet-i ihtiyariye de bu durumdan sorumlu tutulmaktaydı. Kazalarda yürütülmekte olan alım-satım işleri ile telef ve doğum gibi olaylar, günü gününe daha önce kayıt olunduğu kazaya bildirilecekti. Hayvanların mezbahalarda kesilmesi halinde ise, ilgili memurlar tarafından cüzdanlar iptal edilmek üzere kayıt edildikleri mahallere gönderilecekti.

Hayvan hırsızlığına ilişkin tasarının buraya kadar olan hükümlerinin, daha çok hayvan sahibi ile ilgili devlet dairesi arasındaki işlemlerin nasıl yürütüleceğine ilişkin hususları içermekte olduğu görülmektedir. Ancak, 6. maddede hırsızlık olayının meydana gelmesinden sonra zabıta memurlarının konuyla ilgili neler yapması gerektiği hususuna değinilmektedir. Söz konusu maddede bir yerde hırsızlık meydana geldiği takdirde, çevre mahallere derhal hırsızlık işini yapanın eşkali konusunda kaleme alınan kararnamenin yollanması suretiyle kendilerine bilgi ulaştırılan zabıta memurlarının söz konusu kişilerin araştırılıp ele geçirilmelerine dikkat etmeleri gerekliliğiyle ilgiliydi. Araştırma sonucunda yakalananların hayvanın çalınmışlığını doğrulaması halinde hayvan sahibiyle birlikte suçun işlendiği mahale gönderilip tespitlerde bulunulması öngörülmektedir.

Diğer taraftan, bir başka hususta hayvan vergisinin toplu olarak belediyelere bırakılması belirtilmekte, bunun ise ihale yoluyla emaneten yapılacağından bahsedilmektedir. Son olarak, hırsızlık işiyle uğraşan Kıbtî aşiretlerinin, kendilerine tesadüf edildiği yerde ellerinde bulunan hayvanların kayıtlarının tutulması adına durdurulmaları, sonrasında ise yerleşik hayata geçmeleri konusunda zorlanmaları noktasına değinilmektedir.¹¹⁷

¹¹⁷ Ahenk, 21 Kasım 1909

Hayvan hırsızlığına ilişkin tasarının içeriği bu merkezdeyken, hırsızlık olaylarının nerelerde yoğun olarak yaşandığına bakıldığında, gazete haberlerinde Manisa'nın isminin çok sık geçtiği fark edilmiştir. Örnekleri sık sık görülen hayvan hırsızlığı karşısında zabitanın yetersiz kaldığı, hatta vazifesi peşinde koşanların bile görülmediği bir ortamda, halkın kendisini zayıf ve savunmasız hissettiği, endişelerinin de buna paralel olarak arttığı anlaşılmaktadır.¹¹⁸

Bu anlamda, Manisa'da hayvan hırsızlığının bu kadar yoğunlaşmasında bölgedeki zabıta memurlarının ihmalinin etkili olduğu söylenebilir. Bu konuda zabıta güçlerinin yetersiz kaldığına dair bir çok örnek olduğu gibi başarı gösterdikleri önemli vakalar da görülmektedir. Örneğin; 1910 yılının Ekim ayının ortalarına doğru, Eğriköy'de Kel Hasan oğlu Mehmed ile Sarı Köle oğlu İbrahim'in atlarının çalınması olayı yaşanırken, Gediz Köprüsü civarında da Arap Havalı Yusuf isminde birisinin meçhul birkaç şahıs tarafından ağaca bağlandıktan sonra inek ve mandaları sürülüp götürülmüştü.¹¹⁹

İzmir gibi merkez vilayete yakın olan Bornova Nahiyesi'nde bile bir çok hayvan hırsızlığı olayının yaşandığı gözlenmektedir. 1911 yılının Ocak ayında, Cuma gecesi Bornova Nahiyesi'nin Eğridere Köyü'nde Kıbrıslı Hüseyin ile kayınbiraderi Hüseyin Çavuş'un 24 baş kara sığırının çalınması olayı bunlardan sadece bir tanesidir. Mal sahipleri telaşa düşerek, öteye beriye koşturmağa ve hayvanlarını arattırmağa başlarlar. Durum, hükümet dairesine ve Mortakya Polis Karakolu'na bildirilir. Bunun üzerine, buradaki komiser Hafız Sabri Efendi ile arkadaşları tarafından hemen gerekli araştırmalara başlanmıştır. Az zamanda bu çalınmış sığırlardan iki, üç tanesinin Mortakya semtinde ikamet etmekte olan sabıkalı Kasab Haralambo, arkadaşı İstelyo ve İspiro oğlu Mihail marifetiyle bir yerde kesilerek satılığa çıkarıldığı öğrenilmiştir. Yapılan incelemeye hız verilerek hırsızların Arnavut Şerif, Giritli Ali, Yorki ve arkadaşlarının olduğunun anlaşılmış, bunlar haklarında Bornova'da sorgulama yapılmak üzere tutuklanarak mahkemeye teslim edilmiş ve daha sonra, Mihail Andon ve Zaharya

¹¹⁸ Ahenk, 25 Ekim 1910

¹¹⁹ Ahenk, 25 Ekim 1910

da ele geçirilerek diğer hırsızların yanına konulmuşlardır. Fakat; çalınan hayvanlardan geri kalanı elde edilemediği gibi kesilip kesilmedikleri ve nerede bulundukları anlaşılamamıştır.

Bu olayın aydınlanmasında, Bornova Polis Müdüriyeti'ndeki zabitanın ve Mortakya Polis Karakolu Komiseri Hafız Sabri Efendi ve arkadaşlarının gayret ve tecrübelerinin etkisi olmuştur. Ancak, İzmir'in içinde bu kadar önemli bir hayvan hırsızlığının meydana gelmesi de hayret edilmesi gereken bir durumdur.¹²⁰

Bölgede 1910 yılının yaz aylarında ise 17 kişilik bir hayvan hırsız çetesi ortaya çıkartılmıştır. Elemanlarının tek tek yakalanarak, suçlarının itiraf edildiğine dair düzenlenmiş evraklarıyla birlikte adliyeye teslim edildiği ve olayın aydınlanmasında Manisa Jandarma kumandanı İrfan ve Polis komiseri Cemal Bey'in büyük rolü olduğu anlaşılmaktadır.

Manisa ve çevresinde o dönemde artan hırsızlık olaylarıyla ilgili şikayetlere karşı resmi önlemler yetersiz kalmaktaydı. Mevcut olan kanunlarla bunun tekrar edilmesini engellemek de aslında pek mümkün değildi. Suçüstü yakalanan bu hayvan hırsızlarının aleyhlerinde uygulanmakta olan cezaların hafifliği dolayısıyla korkmadıkları, alışkanlıklarına devam ettikleri, iki üç ay hapis yattıktan sonra yine mesleklerine devam ettikleri görülüyordu. Çünkü; zahmetsiz, meşakkatsiz para kazanmak, az zamanda ceplerini doldurmak işlerine gelen bir durumdu. Hırsızların yakalandıklarında bile ucuz kurtulacaklarını bilmeleri onları cesaretlendiriyordu. Tüm bu sebeplerden dolayı hırsızlık olaylarının yoğunlaşması, Manisa havalisinde ve diğer yerlerde büyük bir korkunun varlığını da beraberinde getirmekteydi.

1910 yılında hayvan hırsızlığının önlemesi adına bir kanun tasarısının düzenlenmesine yönelik yazılan yüzlerce dilekçeden de sonuç alınamazken, söz konusu

¹²⁰ Ahenk, 3 Ocak 1911

bölgelerin insanları, “Hayvan sirkati”nin getirmiş olduğu sonuçlarla yoğun bir şekilde uğraşıyorlardı.¹²¹

Hayvan hırsızlığı özellikle yaz aylarında çoğalıyordu. Örneğin, bu dönemde Manisa ve köylerinde hayvan hırsızlığının yaz aylarında çoğaldığına dair haberler vardı. Bunlardan bazıları, haziran ayında bir haftalık süre içinde Saruhanlı Karyesi’nden Sarı Süleyman ve Hacı Bekar Dede’nin bir çift öküzü ve Kiremitçiler Karyesi’nden üç merkep ile Mustafa Bey Çiftliği’nden bir melez hayvanın çalınması sonucunda çaresiz kalan zavallı köylüler ile ilgiliydi.

Yine Palamut Nahiyesi taraflarında bir çoban tarafından tesadüfen bulunan iki çift çalınmış öküz Çetmidere Karyesi’ne götürülmüş ve hırsızlar da yakalanarak hükümete teslim edilmişti. Bazen hırsızların yakalanması da sorun teşkil ediyor, yakalanma işlemi sırasında şer-i mahkemelerdeki bürokratik işlemler köylüyü daha zor durumda bırakıyordu.

Esasında hayvan hırsızlığına karşı şüpheli mahallerde jandarma süvari kolları gezdirilip hırsızlığın önü alınmaya çalışılırdı. Ancak, 1911 yılının yazında bu usulün uygulanmamış olması olasıdır. Bu durum, hırsızlık olaylarının çok yoğun olduğu konusuna, gazete haberlerinde uzun uzadıya yer verilmesinden ve bu konunun çözümü için dönemin Saruhan Mutasarrıfı Tevfik Bey’e taleplerde bulunulmasından anlaşılmaktadır.¹²²

Anılan dönemde Aydın Vilayeti’nde, hayvan hırsızlığı olaylarının dışında kasa hırsızlığı gibi önceden plan ve program yapılmasını gerektiren hırsızlık türleri görüldüğü gibi basit hırsızlık olayları da yaşanmaktaydı. Parmakkapı’da Sarraf Kirgor Abacıyan’ın başına gelenler kasa hırsızlığı olayına örnek olarak gösterilebilir. Abacıyan’ın kasasını kıranların Yunanlı Paramidi, Yorgi Kacona ve nam-ı diğer Kokino Samboni, Nevşehirli Preşko, Ürgüplü Dimitri olduğu anlaşılmış ve hepsi ele

¹²¹ Ahenk, 7 Temmuz 1911

¹²² Ahenk, 9 Temmuz 1911

geçirilmişti. Bu suçu işlemeye cesaret edenler hakim huzurunda suçlarını itiraf etmişlerdi.¹²³

Bununla birlikte, hırsızlık olaylarının organize çeteler halinde yürütüldüğüne dair örnekler de bulunmaktadır. 1911 Haziran ayında, Karşıyaka’da Alaybey, Bahariye ve Soğukkuyu civarlarında dolaşan ve rast geldikleri haneleri soyan, yine Hacı Osman Paşa cami imamının hanesine girerek altı yedi lira kıymetinde altın, gümüş gibi süs eşyalarını alan hırsız kumpanyası bunlardan sadece birisidir.¹²⁴

Osmanlı Devletinde ticari kazanç ve servet edinemeyen bir takım insanların kendilerine göre arkadaş bulup, kumpanya teşkil ederek yerli ve yabancı sermayedarlara ve tüccarlara zarar verecek türlü türlü dolandırıcılıklarda, sahtekarlıklarda bulunmaları çok sık karşılaşılan durumlardandı. Bunlardan foyaları meydana çıkanlar, yakayı ele verenler hak ettikleri cezayı görürlerdi. Fakat, bazıları vardı ki yaptıkları sahtekarlıklar ortaya çıkmadığı halde ticaret aleminde bir hayli zarara sebep olurlardı.

Bu çetelerden biri, Kiğork Vemyan dolandırıcı kumpanyası idi. Dolandırıcı Kigork Vemyan ve arkadaşları tarafından öteden beri Avrupa ile yapılan ticarete karşı Anadolu tüccarının ekonomik durumlarını, güvenilirliklerini ve imtiyazlarını zarara uğratacak türlü dolaplar, entrikalar çevrilmekteydi. Asatur Karabniyan, Vasıl Dara ve arkadaşlarından oluşan Kigork Vemyan Kumpanyası Moskova’ya bal mumu diye başka bir şey gönderip bir Rus’u 300 lira dolandırdıklarından İzmir Birinci Ceza Bidayet Mahkemesi’nde sorgulamaları yapılmıştı.¹²⁵ Bunun gibi yasa dışı bir çok olayla isimlerini duyuran ancak, bir türlü ele geçirilemeyen çete hakkında yapılan takibat yoğunlaşınca Çete’nin Atina’ya kaçmaya karar verdiği anlaşıyor.

1913 yılının ilk aylarına gelindiğinde, Atina’da Neol Caddesi’nde tüccar komisyonculuğu yapan bir Banker yazıhanesinin açılması dikkat çeker. Bu konuyla en çok ilgilenen kişi ise, takibat polis komiserlerinden Mösyö Marados’tur. Mösyö

¹²³ Ahenk, 6 Mart 1911

¹²⁴ Ahenk, 1 Haziran 1911

¹²⁵ Ahenk, 17 Ekim 1911

Marodos sivil elbiseleriyle yazıhaneyi ziyaret ederek incelemelerde bulunur. Diğer çalışma arkadaşlarıyla birlikte yaptığı inceleme sonucu bu yazıhanenin sahibinin Jorj takma adını kullanan Kiğork Vemyan olduğu anlaşılır.¹²⁶

Vemyan, dört seneden beri hem Anadolu hem de Avrupa tüccarını dolandıran ve İzmir merkez olmak üzere çalışmaya başlayan Vemyan Siyah Çetesi'nin lideriydi. Vemyan Atina'ya geldikten sonra buradaki İva, Pen Elenik, Dürü gibi en gözde gazinoların daimi müdavimlerinden olmuş, burada yukarıda bahsi geçen yazıhaneyi açmış ve kısa bir sürede kendisine tüccar sınıfından bir çevre oluşturmaya çalışmıştı. Vemyan burada çalışmalarını sürdürürken bir kefil bulmak için Atina Bankası'na hatırı sayılır bir meblağ yatırmıştı. Ancak, Siyah Çetesi'nin söz konusu parayı ilerleyen süreçte başka işler için kullanmaya fırsatları olmayacaktır. Bunun da sebebi; bir süredir Neol Caddesi'nde 32 numaralı kamarada çalışmakta olan banker yazıhanesini gözleyen Marodos ve arkadaşlarının Siyah Çetesi'nin faaliyetlerini ortaya çıkarmalarıdır.

İlginç olan Vemyan'ın yakalandığında, üzerinde Siyah Çetesi ile kendisi hakkında birkaç gazete parçasının bulunmasıdır. Ele geçen gazetelerdeki haberlerden biri, çeteye yapağı siparişinde bulunan bir gruba inek kuyruğu satılmasına ilişkin bir dolandırıcılık hadisesi ile ilgiliydi. Bunun dışında Paris'te yayınlanan "Matin" Gazetesi'nin 7 Mart tarihli bir nüshasında, Siyah Çetesi'nden "40 Fransız tüccarını dolandıran bir Ermeni müteşebbisi" başlığı altında bahsedilmekteydi. Fransız basınının bu çeteye özel ilgi göstermesinin nedeni ise çetenin en çok dolandırdığı kurbanların arasında Fransız tüccarlarının bulunmasıydı. Nitekim bir Fransız gazetesi olan "Maten", çetenin Fransız tüccarlarının 200 bin lira civarında dolandırıldığına uzun uzadıya yer vermişti. Çete'nin varlığı ortaya çıkarıldığında reis vekilinin Selanik'te olduğu ve orada yakalandığı anlaşılmaktadır. Çetenin diğer fertlerinin ise İstanbul'a hareket ettikleri haber alınmıştı. Söylendiğine göre orada da bir şube açmayı planlıyorlardı. Çetenin faaliyetleri sonucunda Fransız tüccarların büyük zarara uğraması nedeniyle Vemyan'ın ele geçirildiği haberini alan Fransız Sefarethanesinin zabıtanın konuyla ilgili açıklama

¹²⁶ Ahenk, 22 Nisan 1913

talebinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Vemyan ile arkadaşları hakkında Babıali'ye 30'u aşkın sahtekarlık ve dolandırıcılık dilekçesi verilmişti.¹²⁷

19. yüzyıla gelindiğinde, Aydın Vilayeti'ndeki ecnebilerin devletin yerel idaresinin işlerini sorgulayabilecek kadar güçlendikleri görülmektedir. Yabancı bir ülkede o ülkenin kurallarını çiğneyerek yaşamak cesaret istemekle beraber, İzmir ve çevresindeki Gayr-ı Müslim tebaanın özellikle paranın ve prestijin söz konusu olduğu işlerde devletin kurallarına uymayı red ederek ve yapılan uyarılara kulak asmak yerine el attıkları alanlarda kendi kurallarını koyarak bir otorite oluşturmaya baktıkları gözlenmektedir. Gayr-ı Müslimlerin bu kadar güçlenmelerinin kaynağında yatan sebep ise bir taraftan kapitülasyon ve konsoloslukları kendilerine kalkan yapmaları, diğer taraftan Osmanlı yönetiminin bölgedeki zaafalarını kendi istekleri doğrultusunda kullanmayı becerebilmeleri idi.

Herhangi bir suçun işlenmesi durumunda ceza mekanizmasını işleten devlet, aynı suçu bir ecnebi işlediğinde otoritesini ortaya koyamıyordu. Çünkü kapitülasyonlar buna bir engel teşkil ediyordu. Bu durum ise toplumda bir ikiliği doğuruyor ve adalete duyulan güvenin sarsılmasına neden oluyordu.¹²⁸ Bu açıdan bakıldığında Aydın Vilayeti'nde gayr-ı Müslim tebaadan olup hırsızlık olaylarına karışanların suçüstü yakalandıkları durumlarda cezadan kurtulmak için konsoloshanelere sığınmaları olağan karşılanmalıdır. Nitekim bölgede bunun örneklerine sık sık rastlanmaktaydı.

İzmir'in Papas İskelesi sakinlerinden Panati Kimdori isminde bir haydudun Ragıp Paşa ve Ayaslug Dalyanı mültezimi Dimitriyadi'ye karşı yaptığı saldırı sonrasında yaşananlar bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Panati, Dimitriyadi'nin bir iki defa yolunu keserek 15 lira kadar parasını gasb etmiş, ancak bununla da yetinmeyerek geceleyin hanesine gidip onu tehdid etmiş, bu durum polis müdüriyetince haber alındığında ise dikkatle gözlenilmeye başlanmıştı. Gözlem altına alınan Panati, daha önce bir çok kez rahatsız ettiği Dimitriyadi'nin Arabyan Çarşısında peynircilik

¹²⁷ Ahenk, 22 Nisan 1913

¹²⁸ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, agt., s. 81-83

yapan damadı Todorakiyi tehdit etmekte iken Fasulye Karakolu'nda görevli Polis memuru Mustafa Efendi tarafından yakalanınca, belindeki revolveri alınarak Fasulye merkezine gönderilmişti. Ancak Yunan Konsolosu önünden geçirildiği sırada Panati'nin arkadaşlarından birkaç kişi hücum ederek arkadaşlarını polisin elinden alıp savuşmak istemişler ve Polis memuru Mustafa Efendi'nin takibine rağmen Yunan Konsoloshanesi'ne sığınarak yakayı kurtarmışlardı. Zabıtaya daima düşman olan serserilerin, içlerinden biri zor bir durumda kaldığında diğerlerinin onu derhal himaye ve müdafaa ederek dayanışma içinde oldukları görülürdü.¹²⁹

2.5. SERSERİLER

Serseri Nizamnamesi'nde serseriler hakkında; “yaşamını sürdürecekt hiçbir geçim vasıtası olmayan ve çalışmaya kudreti olduğu halde en az iki ay bir gün bile çalışmayan ve bu süre zarfında iş bulmak için gerekli teşebbüslerde bulunduğu dair bir işaret dahi göstermeyen, orda burada boş bir şekilde dolaşan kimseler” tanımı yapılmaktadır.

“Serseri” kavramıyla ilişkilendirilebilecek olan kabadayı, külhanbeyi, hayta ve kopuk gibi hezele güruhu, Osmanlı toplumsal yaşamında temel figüranlar haline gelmişti. Kimi zaman toplumun sosyal düzen bekçileri ve mazlumların himaye edicileri olarak da görülmekteydiler.

Osmanlı toplumunda kimsesiz çocuklar ya da ergenlik çağına gelmiş gençler deneyimli serserilerin ellerine düşerek sefil bir tekke hayatı içinde yaşamaktaydılar. Bunlar evsiz olup hamamların külhanlarında yatıp kalktıkları için kendilerine toplum tarafından külhanbeyi denilmekteydi.

Mahalle sakinlerinin sorunlarını çözmeye çalışan, özellikle kızları ve kadınları ayaktakımının kaba davranışlarından koruyan, erkek çocuklarının kötü alışkanlıklar

¹²⁹ Mehmet Doğan, “Serseriler(Mazenne-i Sui Eşhas), Toplumun Potansiyel Suçluları(Kabadayılar, Külhanbeyleri, Kopuklar)”, Polis Dergisi, Sayı: 33, Ekim- Kasım – Aralık 2002, S. 61

edinmelerini önlemek için kahvehanelere, meyhanelere, kumarhanelere gitmelerini engelleyen kabadayılar ise her türlü kötülükten uzak duran, yiğit, iyi yürekli, yardım sever insanlar olarak külhanbeylerinden ve diğer serseri guruhundan ayrılırlardı.¹³⁰ Bununla birlikte serseri grubu içinde sarhoşluk, kumarbazlık, yalancılık, sahtekarlık, dolandırıcılık, dalaverecilik, karmonyacılık gibi kötü fillerin tamamını iyi bir biçimde icra eden kopuklar da vardı. Daha önce bulundukları bölgenin asayişinin kendilerinden sorulduğu bu serserilerin, zamanla bizzat asayişsizlik kaynağı haline geldikleri görülmektedir.

Ancak düzenin devamını sağlama devletin temel kaygılarından biri olduğu için serserilere karşı tepkisiz kalınmamıştır. Nitekim, Serasker Rıza Paşa'nın bir gecede bütün külhanları basarak 700'ü aşan külhanbeyini ele geçirdikten sonra bunlardan 16 yaşından büyük olanları askere aldırması, daha küçük olanları Gülhane'deki kalavrahaneye göndermesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Yine Mithat Paşa'nın kimsesiz çocukları barındırmak ve eğitmek üzere açtığı Darü't Terbiye de aynı kaygının bir uzantısıydı. Çıkartılan nizamnameler vasıtasıyla da hukuki alanda bu kişilere karşı alınacak tedbirler ortaya konulmuştur.¹³¹

Serserilere ilişkin hukuki sürecin nasıl işletildiğine bakıldığında, bu kişilerin zabıtaca tesbit edilmesi durumunda, 24 saat zarfında adliyeye teslim olunduğu görülmektedir. Mahkemeye çıkarılacağı zamana kadar zabıta dairesinde tutulan kişi daha sonra mahkemeye sevk edilirdi. Mahkeme tarafından serseriliği tesbit edilen kişi hakkında, 2 aydan 4 aya kadar bir yerde görevlendirilme kararı alınırdı. Bu süre zarfında kendisine verilen işi yapmayanlar ise memleketine ya da daha uygun bir yere sevk edilirdi. Yine aynı süre içinde belirtilen istihdam ücretinin yarısı görevlendirmede bulunan idare tarafından verilirdi. Ancak gece kalacak bir yeri olmayanlara söz konusu ücretin yalnızca üçte biri ödenirdi. Öte yandan görevlendirildikleri süre zarfında kendilerine verilen görevi yerine getirenler bu sürenin bitiminde serbest bırakılırken kendilerine verilen işi yerine getirmeyip firar eden ve serseriliğe tekrar başlayanlar

¹³⁰ Mehmet Doğan, agm., S. 63-64

¹³¹ Mehmet Doğan, agm., S. 67

yakalandıklarında, üç aydan oniki aya kadar süren bir zaman için başka bir yere sürgün edilirdi.¹³²

Kalabalık yerlerde amaçları için uygun buldukları insanların ustalıkla para ve saat gibi pahada değerli şeylerini, alma düşüncesiyle gezen serserilerin zararlı faaliyetleri, icab eden mahallere polis noktaları konulması ve geceli gündüzlü kol gezdirilmesi yoluyla önlenmeye çalışılırdı. Alınan önlemlere rağmen bu işi yapmaya cüret edenler ise serseri nizamnamesinin hükümleri gereği adliyeye sevk edilmek üzere polis dairesine götürülmekteydi. Özellikle daha önce sabıkalı olmaları nedeniyle kayıtları tutulanların, gözetim altına alınmaları ve böyle bir işe yeniden meyl ettiklerinin görülmesi halinde tutuklanmaları konusunda zabıta memurlarına tam yetki verilirdi.¹³³

2. 6. MEYHANELER VE SARHOŞLAR

Zabıta görevlilerinin dikkat etmesi gereken bir diğer durum, mahalleler arasında bulunan ve saat dört buçuğa kadar açık bulundurulmasına izin verilen koltuk meyhaneleri ile hem içki hem de kahve satmaları nedeniyle koltuk meyhanelerine benzeyen diğer kahvehanelerin, kontrolü idi. Kordon'un müstesna gazinolarının öteden beri sabaha kadar açık bulundurulmasına izin verilirken, diğer mahallerde bulunan gazinolar meclis-i idare-i vilayet kararı gereği saat altıdan sonra kapalı tutulurdu. Vilayet meclisinin aldığı bu karara uymayanlar hakkında zabıt varakası tutulur ve polis idaresine gönderilirdi. Ancak bu gibi işlerde polisin hiçbir surette tutuklama yetkisi olmadığından bu işlere karışan kişiler hakkında adliyece alınacak karar beklenirdi.¹³⁴

Esasında içki satılan dükkan ve mağazaların umumi yerlerden sayıldığı, Müskirat Nizamnamesi'nin 3. maddesinden açıkça anlaşılmaktadır. Nizamnamede zabıta memurunun umumi sayılan yerlerde ecnebilerin imtiyazlı olduklarını düşünmeksizin herkese eşit davranmaları ifade ediliyordu. Yine söz konusu yerlerde

¹³² Ahenk, 28 Mart 1909

¹³³ Ahenk, 14 Ağustos 1908

¹³⁴ Ahenk, 18 Ağustos, 1908

olası bir takım suçları önleyebilmek için zabıta memurlarının teftiş ve kontrol yapabilecekleri belirtiliyordu. Dükkan sahiplerinin bu kontroller sırasında zabıta memurlarına yardım ve kolaylık göstermeleri de ekleniyordu. Nizamnamenin 5. maddesinde ise dükkan sahiplerinin müşteriler tarafından genel adaba uygun olmayan bir olay çıkartıldığında zabıta memurlarına haber vermeleri isteniyordu.¹³⁵

Öte yandan İzmir'deki meyhanelerin durumundaki diğer bir değişikliğin 11 Aralık 1912 tarihinde Divan-ı Harb tarafından yapıldığı görülmektedir. Divan-ı Harb-i Örfî'nin seksen numaralı kararnamesine göre, sıkıyönetim ilan edilen mahallerde siyasi maksatla kurulmuş olup daha sonra kapatılmış bulunan kulüplerin durumu aynen devam edecekti. Diğer tüm özel klüpler ile kahvehane, kıraathane ve meşrubat satmayan lokantalar ise saat on ikiye kadar açık bulundurulabilecekti. Yine Divan-ı Örfî beyannamesinin meyhanelerle ilgili olan dokuzuncu maddesine göre, Birinci Kordon'un ıssız mahallerinde koltuk tabir edilen meyhanelerle İkinci, Üçüncü Kordon üzerinde ve mahalleler arasında içki satan yerler saat dokuza kadar hizmet verebilecekti. İngiliz İskelesi'nde bulunan Kahve Kosti, Hay Life gibi kahvehane ve pastacıların ise saat on ikiye kadar açık bulundurulması uygun görülmüştü.¹³⁶

Meyhanelerle ilgili alınan tedbirler bu çerçevedeyken, sarhoşlar hakkında alınan önlemlerin de belirtilmesi yerinde olur. Sokaklarda halkın huzur ve rahatını bozacak tutum ve davranış içinde bulunan sarhoşlar tutuklanarak merkeze götürülmekteydi. Sarhoş olup çevresine zarar vermeyenler bir daha böyle bir halde görülmemeleri koşuluyla salıverilirken, sarhoşluk hali içinde insanların hak ve hürriyetlerine zarar verecek bir hareketi görülenler veya mahalle içinde nara atarak bölge sakinlerinin huzurunu bozanlar ceza kanunun 260. maddesi gereği on beş lira kadar nakit para cezası ya da üç günden bir haftaya kadar hapis cezası alabilmekteydiler.

¹³⁵ Ahenk, 8 Aralık 1909

¹³⁶ Ahenk, 13 Aralık 1912

Sarhoşların durumuna bakıldığında ise içki içme alışkanlığının 15-16 yaşlarındaki çocuklar arasında bile yaygın bir şekilde kullanılır olduğu görülür. Bu çocukların geç vakitlere, kadar içki içtikleri, çarşı, pazar gibi kalabalık mahallerde dolaştıkları sık sık şahit olunan durumlardandı. Akşam üzerleri özellikle, Cuma ve Pazar günleri, geceleri bir kere şöyle Kokaryalı, Salhane, Asansör ve bazen Kordon tarafındaki gazinolara göz gezdirilecek olunursa, yaşları hayli küçük olan çocukların içki içerek gılganyane haller takındıkları görülürdü.¹³⁷

2.7. KAÇAKÇILIK

2.7.1 Tütün Üzerine

Mayalara ait bir kabartmada bir kartalın ayakları arasında bir yılan ile arkasında bir arslan derisi taşımakta olan bir rahibin dumanını bir boru ile güneşe ve dört bir tarafa üflerken tasvir edilen; hakkında, San Salvador Adası'na çıktığında yerlilerin kendisine ve mürettebatına verdiği hediyeler arasında rastlayan Kristof Colomb'un, hatıra defterinde, pek kıymetdar yapraklar olarak bahsedilen ve Portekizlilerin müstemlekelerinden getirdikleriyle alakadar olduğu bir sırada keşfeden ve şifa verici bir ot olarak gördüğü için Fransız elçiliğinin bahçesinde yetiştirdikten sonra Kraliçe Katherina'ya göndermesiyle tanınmasını sağlayan Nicotiana'dan ismini alan tütün¹³⁸, Avrupa'ya yayılmasını liman kentlerinin meyhanelerine giden gemicilere borçluydu.¹³⁹

Uzun bir süre, ağır ceza-i yaptırımlarla kullanımı önlenmeye çalışılan tütünü¹⁴⁰, keyif verici bir madde olmasının dışında, tüm yasaklamalara rağmen çekici kılan bir diğer unsur ticareti üzerinden elde edilen kârdı.¹⁴¹

¹³⁷ Ahenk, 11 Mayıs 1909

¹³⁸ Egeon Cesar Conti Corti, Tütün Keyfi,(Tütün İçmenin menşei Mücadele Zaferi), Çev: Cemal Çağlar, İst. 1946, s. 5-8

¹³⁹ Wolfgang Scivelbusch, Keyif Verici Maddelerin Tarihi Cennet, Tat ve Mantık, Ankara, Ekim 2000, s. 115

¹⁴⁰ Bavyera, Saksonya Bautzen'i Wüttemberg, Lontringen, Bern ve Zürih gibi Orta Avrupa şehirleri, Japonya ve Rusya'da tütün içenlere dudağının derin bir şekilde kesilmesi, burnunun yarılması gibi ağır bedeni cezaların dışında, sürgün, mallarına el koyma, yakılma gibi yaptırımlara gidildiğine dair örnekler de vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Egeon Cesar Conti Corti, 1946.

Rumeli’de yetiştirilenlerin en kaliteliden başlanarak Yenice, Kırcaali, Kaba, Anadolu’da yetiştirilenlerin ise Cebeliye, İmdadiye ve Milas şeklinde sınıflandırmaya tabi tutulan; kaliteli olmasından dolayı Avrupalıların arasında bu maddenin aslının ancak Şarkta olabileceği kanaatinin oluşmasına neden olan;¹⁴² hakkında ilk yasağın bilinenin aksine IV. Murat’tan çok önce I. Ahmet döneminde iktisadi bir sebepten dolayı çıkartılan Osmanlı tütün¹⁴³, bir ara İstanbul ve çevresini kapsayan bir imtiyazla 80.000 kese vergi vermeleri şartıyla Zagrafos Şirketince işletilmiş; kısa bir süre sonra bu şirketin yerini İnhisarı Duhan Nezareti adı altındaki idare sistemi olsa da beklenen karın alınamaması üzerine bandrol sistemi uygulanmaya başlamıştır. Ancak bu sistemden de istenildiği gibi bir netice alınamaması, bir süre sonra yerini Duyun-u Umumiye İdaresi’nin bir prototipi olduğu söylenebilecek olan Rüşum-u Sitte İdaresi’ne, bunu takiben de Osmanlı mali kaynaklarının idaresinin Duyun-u Umumiye İdaresi’ne bırakılmasına bir adım kala, Osmanlı ekonomisinin iflası anlamına gelen Muharrem Kararnamesi’nde, hükümetle varılacak bir anlaşmaya göre tütün üzerinde bir monopolün kurulmasını öngören 9. maddenin uzantısı olarak 27 Mayıs 1883’de kurulan Reji Şirketi’ne bırakmıştır.¹⁴⁴

Ancak kurulduğu dönemden itibaren tütün ekim alanlarına kısıtlama getiren, çiftçinin ürettiği tütünü koyacağı depoları yeterli sayıda inşa etmeyen, iç piyasada kalitesiz tütün sunan, fiyatlandırma ve tartı işlemlerinde üreticiyi tatmin etmeyen ve bunun gibi daha pek çok olumsuz tutum ve faaliyetleriyle kendiden söz ettiren Reji Şirketi, hem tütün üreticilerini baş etmesi zor durumlar içinde bırakmış, hem de tütün

¹⁴¹ Detlef Bluhm, Columbus’tan Davidoff’a Tütün ve Kültür, Ankara, Eylül 2001, s. 51

¹⁴² H. Nezihi Erkson, Türkiye Tütünleri, İstanbul, 1954, s. 15-16

¹⁴³ Söz konusu dönemde mum sıkıntısı içinde olan sarayın bu ihtiyacını gidermek amacıyla genellikle başvurduğu Manisa ve Biga bölgelerinde balmumunun, tütün yetiştirilen tarlalardaki ürünün böceklenmesini önlemek amacıyla kullanılması nedeniyle azalmasına bağlı olarak fiyatlarda aşırı bir artış görülmüştü. Bunun üzerine saray tarafından bölgedeki kadılara, ahaliye tütün içirmemeleri ve ektirmemeleri doğrultusunda bir fetva gönderildiği bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dilber Çalışkan, Osmanlı Döneminde Tütün ve Yasaklanması, Men-i Duhan, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yeniçağ Tarih Kürsüsü, İstanbul, 1979, s. 17-18

¹⁴⁴ Bandrol Sistemi, tarlada henüz yaprağı koparılmamış olan mahsulün bir heyet tarafından miktarının tayin edilmesi ve sahiplerine sergi pusulası verilmesi esasına dayanır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Oktay Gökdemir, Aydın Vilayeti’nde Tütün Rejisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Doktora Tezi), Dan: Prof. Dr. Sabri Sürgevil, İzmir 1994, s. 27-35, H. Nezihi Erkson, age., s. 77-82

üreticilerinin zarar görmesine bağlı olarak Osmanlı yönetimini halkın gözünde negatif bir algılamayla karşı karşıya getirmiştir.¹⁴⁵ Bir zamanlar 1851 yılında Hyder Park'ta kurulan milletlerarası bir sergide teşhir olunduğu sırada büyük ilgi gören, yine 1867 yılında Sultan Abdülaziz'in Paris seyahati sırasında Paris'te düzenlenen başka bir milletlerarası sergide en çok ilgi toplayan mahsuller arasında yer alan Osmanlı tütününün ¹⁴⁶ ve üreticilerinin durumu, Reji İdaresi'nin kurulmasıyla bu şekilde değişirken, bu idarenin Aydın Vilayeti'ndeki uzantıları acaba nelerdi?

2.7.2. Tütün Kaçakçılığı ve Güvenlik Sorunu

Emperyalist Batı'nın Avrupa'daki statükoyu bozmadan kendi nüfuzlarını Osmanlı Devleti'nde yayabilecekleri yerlerden biri olarak Batı Anadolu'nun bir kapı işlevi gördüğü düşünülürse, bu kapının anahtarının İzmir olacağı muhakkaktır.

Daha 17. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin dünya sistemindeki önemli ticari üsleri arasında Halep ve Sakız Adası'nın isimleri zikr edilirken söz konusu merkezlerdeki Arap, Ermeni, Venedik ve Fransızlara ek olarak Osmanlı'nın kendi devlet görevlileri ve tüccarları arasında süre giden çatışmalar, ticari faaliyetlerin daha güvenli yapılabileceği yeni bir bölgenin aranmasına, bu arayış içinde de zengin bir artalanına sahip olan İzmir'den söz edilmeye başlanmasına neden olmuştur.

Ekilebilir, verimli topraklara sahip olmasına, gittikçe önemi artan limanıyla Akdeniz ile Anadolu'yu birbirine bağlayan kervan yolunun başlangıç noktasında bulunmasına rağmen, önceleri pamuk, mazı ve kaçak tahıl gibi daha yerel metaları ihraç eden İzmir; 17. yüzyıl başlarında değerinin anlaşılmaya başlanmasıyla birlikte eski Cenova antreposu Sakız'a rakip olmuş ve onun yerine tercih edilmeye başlanarak salt yerel bir öneme sahip bir bölge konumundan çıkmıştır. Sahip olduğu tüm özelliklerle bu

¹⁴⁵ Oktay Gökdemir, "XIX. Yüzyıl Sonunda İzmir ve Çevresinde Tütün Kaçakçılığı", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. I., S. III., İzm.1993, s. 326, Mehmet Akpınar, "Reji Uygulamalarına Bir Tepki: Tütün Kaçakçılığı", Türkler Ansiklopedisi, C. XIV., Ankara, 2002, s. 305, Oktay Gökdemir, agt., s. 40-70

¹⁴⁶ H. Nezihi Erkson, *age.*, S. 73-76

yüzyıldan sonra Batılıların uğrak yeri olan kent, ticaretin yasal ve yasal olmayan türleriyle uğraşanları kendine çekmeye başlamıştır. Yasal olmayan ilişkiler ağının içerisinde en göze çarpanı ise tahmin edileceği üzere kaçakçılıktır.¹⁴⁷

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri başkent ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanması öncelikli bir durum teşkil etmekteydi. İaşe sistemi bu ihtiyaçların karşılamasından sonra kalan ürünlerin yabancı tüccarlara satılmasına izin verse de bu izinin kayıtsız şartsız olduğu sonucu çıkartılamaz. Nitekim yabancı tüccarlara öteden beri satılması yasaklanmış olduğu bilinen hububat, pamuk, barut, at, silah, deri, gön, balmumu gibi metaların varlığı, bunun bir ispatıdır.

Devlet önceleri, kıyılarına gelen yabancı tüccarların söz konusu kritik maddeler dışındaki malları kaçak yoluyla almasına, askeri işleyişi zor duruma getirmeyecek ve iaşe ağını sekteye uğratmayacak seviyede kaldığı sürece izin verse de, 17. yüzyıldan itibaren yabancıların artan talepleri nedeniyle, İzmir ve çevresindeki kaçak faaliyetlerinin önüne geçmekte zorlanmaya başlayacaktır. Ege havzasının denizden mal taşımak için uygunluğu, İzmir limanına gelen gemilerin resmi gümrük hangarları dışında yüklenip boşaltılması, Osmanlı memurlarının demirlenmiş gemileri aramasına izin verilmemesi, en çok da İzmir kıyı şeridinde yerleşmiş tüccarların ev ve ambarlarının denizle doğrudan bağlantılı olması gibi faktörler, bu durumu devlet için daha da içinden çıkılmaz bir hale getirecektir.

Kaçakçılık sadece yurttan mal kaçırmak şeklinde değil, aynı zamanda yurda mal sokmak suretiyle de olabilmekteydi. Avrupalı tüccarlar, devletin aldığı önlemler nedeniyle gümrük duvarını resim ödemedi geçemedikleri durumlarda, gerek çıkardıkları özel izinlerle meşru bir görünüşün altında kaçakçılık yapmaya devam ederek, gerekse mallarını sattıktan sonra navlun ücretini ödemedi kaçarak devleti zarara sokmaktan geri kalmıyorlardı. Bunların dışında Türk kıyafetleri giyerek

¹⁴⁷ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, agt., s. 1-2

kendilerini Türk tüccarlara benzetmek suretiyle yurda gümrüksüz mal sokanlar da vardı.¹⁴⁸

Deniz yoluyla yapılan nakliyatın kara yoluyla yapılana kıyasla daha ucuz olması Ege ve Akdeniz sahillerinde seyr eden kaçakçılık akışının önemli bir sebebinin teşkil ediyordu. Kara yoluyla yapılan nakliyat yolların bozuk olması, yük hayvanlarının temininde çekilen zorluklar gibi nedenlerle pahalıya mal oluyordu. Avantajlı olmasından dolayı malını deniz yoluyla taşıtmak isteyenler Akdeniz ve Ege sahillerine yanaşmış olan Avrupalı tüccar ve gemicilerle ister istemez karşılaşıyorlardı. Memleket içindeki bir takım azınlıkların da aracılığı ile Avrupalı tüccarlarla tanışan ve onların parlak tekliflerine kapılan yöre halkı ise kaçakçılara istedikleri metayı satıyorlardı.¹⁴⁹ Yöre halkı içinde Avrupalı tüccarlarla hemen hemen her kesimden insanın bu işe el attığı görülmekle birlikte, özellikle ülke genelinde yaşanan ekonomik bunalımdan en fazla etkilenen asker ve devlet memurlarının bu konuda başı çektiği bilinmektedir. Bu gruba adalarda yaşayan Rumlar ile bölgeye sonradan yerleşen muhacirleri de eklemek mümkündür.¹⁵⁰

Ülke içinde seyr eden kaçakçılığın boyutunu değişen iç ve dış dinamikler de etkilemekteydi. Bunların başında, savaşlar ve ekonomik dengelerde meydana gelen bozulmalar yer alır. Nitekim 17. yüzyıldan sonra önemi artan İzmir ve çevresindeki ticaretin niteliğine bakıldığında, bu tür olayların izleklerini görebilmek mümkündür. 17. yüzyılda bir ara bölgeye duyulan talepte düşüş yaşansa da 18. yüzyılda Fransa ile yapılan ticaret İzmir ve çevresinin önemini arttırmıştır. Ancak, Napolyon Savaşları ve ardından vuku bulan Yunan isyanı yeni bir durgunluk döneminin başlangıcı olmuş, bu isyanın atlatılmasının ardından ise ticaretteki trafik yeniden ivme kazanmıştır. Öte yandan 1838 yılında İngiltere ile yapılan Balta Limanı Ticaret Antlaşması memnu meta kavramını ebediyen ortadan kaldırsa da bölgedeki kaçakçılık bitmemiştir. Değişen tek şey, kaçakçılığa konu olan metaların niteliği olmuştur. Bu yüzyılın sonlarından itibaren

¹⁴⁸ Sami Buber, XVII. Yüzyılda Akdeniz ve Ege Sahillerinde Yapılan Kaçakçılık, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1981, s. 27-35

¹⁴⁹ Sami Buber agt., s. 19

¹⁵⁰ Oktay Gökdemir, agt., s. 80-91

kaçakçılık işinin öznesi olan maddeler daha çok tütün, ecza-yı nariye adı verilen patlayıcı maddeler, silah, çam kabuğu ve kereste olacaktır.¹⁵¹

Söz konusu ürünler içinde, kalın reçinemsî kokusuyla kara kokulu ve sarı kokulu diye adlandırılan Ege Bölgesi tütünleri ayrı bir yere sahipti. Nitekim 1884-1885 yılları arasında İzmir’de yetiştirilen tütünlerin, Reji İdaresi’nin tüm Osmanlı imparatorluğu içinde oluşturduğu önemli tütün merkezlerinin arasında 893.698 franklık bilançosuyla iyi bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Öte yandan, 19. yüzyıl sonlarına doğru, reji idaresinin varlığından dolayı tütün üretiminin karlı bir uğraş olmaktan çıkması, tütün üreticilerini ya başka yerlere göç etmeye sevk etmekte ya da kaçağa yöneltmekteydi. Reji İdaresinin kötü yönetimi dışında, tütün üreticisini kaçağa sevk eden en önemli sebep, bu işten elde edilen kardı. 1893-97 yılları arasında Reji tarafından satın alınan tütünün 2.952.465 frank seviyesinde kalırken tüccar tarafından satın alınanın 3.179.515 frank olması da bunun bir göstergesidir.¹⁵² 1897 yılına gelindiğinde, Reji İdaresi’nin İzmir ve çevresindeki tütün alımlarında gözlenen yarı yarıya düşüşte, bölge tütünlerine kaçakçıların Reji’nin verdiği fiyatların çok üstünde fiyat vermesi neden olmuştu.¹⁵³ Ahenk gazetesinin Haziran 1909 tarihinde çıkan bir haberinde reji idaresinin Mayıs ayı hasılatının bir önceki senenin aynı ayında elde ettiği gelire oranla 17.000 kûsur lira daha az gelir elde etmesinden bahsedilmesi rejinin zararlarının devam ettiğini göstermektedir.¹⁵⁴

Kaçak tütün satışlarını engelleyebilmek ve böylece şirketin daha fazla kar elde etmesini sağlamak amacıyla kurumsallaştırılan kolculuk teşkilatının kadrosunda bulunan kolcuların 6/1’inin Aydın Vilayeti’ndeki kaçağı önlemek amacıyla istihdam edilmesi bölgeye verilen özel önemi gösterir. Öte yandan kaçakçıların atlı olarak da bu işi yapmaları onları, reji kolcularına kıyasla daha hızlı kılmaktaydı. Bu nedenle reji kolcularını kaçakçılarla aynı konuma getirmek adına atlı kolcu birliklerinin de

¹⁵¹ Olcay Pullukçuoğlu, Yapucu, agt., s. 174-175

¹⁵² Oktay Gökdemir, agt., s. 52-56

¹⁵³ Oktay Gökdemir, agm., s. 329

¹⁵⁴ Ahenk, 27 Haziran 1909

oluşturulduğu görülmektedir. Yine tütün kaçakçılığı yapanlar arasında kadınların bulunması, İzmir ve çevresinde 37 adet kadın kolcunun istihdam edilmesini gerekli kılmıştı.¹⁵⁵

Reji İdaresi tarafından oluşturulan teşkilat kaçağı önlemek üzere kurulmuş olmakla birlikte imparatorluğunun tütün üretimi yapılan her yerinde, uygulama alanına koyduğu yöntemlerle büyük tepkiler almıştır.

Osmanlı Devleti'nin önceleri reji kolcularının silah taşımalarına izin vermediği bilinmektedir. Nitekim Ahenk gazetesindeki bir haber bu durumu doğrulamaktadır. Haberde Karataş'ta Ermeni Kilisesi civarındaki bir kulübede bulunan Reji kolcularıyla kaçakçılar arasında meydana gelen çatışmada silah taşımaları yasak olan Reji kolcularının hükümete ya da en yakın karakola haber vererek yardım talep etmeleri gerekirken izinsiz bir şekilde silah kullanmaları eleştirilmektedir.¹⁵⁶

Reji kolcularının silah taşımaları meselesine, daha sonra, silahlı olmayan tütün kaçakçılarının yalnız reji kolcularıyla, silahlı olanların ise jandarma yardımıyla takip edilmeleri, silah taşımaları gereken reji kolcularına silahların reji idaresi tarafından Osmanlı devletinden alınan ruhsatname ile verilebileceği, ruhsatnamesi verilen silahların ise kolcuların isimleriyle taşıyacakları silahların cinsi ve özelliklerini belirten bir defterin vilayetlerdeki valilik makamlarına teslim edildikten sonra kullanabilecekleri şeklinde hükümleri içeren bir meclis kararının alınmasıyla açıklık getirilecektir.¹⁵⁷ Ayrıca gümrük idaresinin muhafaza memurlarına nerelerde ne gibi silah taşımalarına izin verilmişse Duyun-ı Umumiye ve Reji kolcularının da aynı tür silah kullanmaları belirtilmişti.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Oktay Gökdemir, agt., s. 105-107

¹⁵⁶ Ahenk, 2 Mayıs 1909

¹⁵⁷ Oktay Gökdemir, agt., s.111

¹⁵⁸ Ahenk, 5 Kasım 1910

Başlangıçta Reji kolcularının silah taşımalarını devletin otoritesini sarsacak bir gelişme olarak değerlendiren Osmanlı Devleti'nin daha sonra ruhsatname karşılığında buna izin verme yoluna gitmesi, bölgenin değişen koşullarıyla ilintili bir durumdu. Özellikle kaçakçılık dışında bölgenin güvenliğini tehdit eden en önemli unsur olarak eşkıyalık faaliyetlerinin yoğunlaşması, Osmanlı Devleti'ni Reji'ye karşı olan yaklaşımında daha ılımlı bir tavır içerisinde bulunmaya sevk etmiştir. Bu yaklaşım söz konusu tehditlere karşı reji kolcularıyla işbirliği yapmak şeklinde belirecektir. Ancak Osmanlı Devleti ile Reji İdaresi arasındaki bu karşılıklı işbirliğinin genel olarak olumlu sonuçlar doğurmadığı ellerine silah geçiren kolcuların denetlenemez bir güç haline geldikleri görülmektedir.¹⁵⁹

Öte yandan, Reji İdaresi'nin kolcuları ya sabıkaları arasından ya da bölgenin yerli insanlarıyla henüz tam anlamıyla kaynaşmamış, gerektiğinde onlarla silahlı çatışmalara dahi girebilecek Çerkez, Arnavut, Boşnak ya da Pomak kökenliler arasından seçtiği görülmektedir.¹⁶⁰ Bu nedenle Reji kolcularının, kaçakçılığı önleme bahanesiyle kaçak tütün trafiğinin en hızlı şekilde döndüğü İzmir ve çevresinde halka ve tütün üreticilerine geldikleri sosyal statünün izleklerini gösterecek tarzda davranışlarda bulunmalarını yadırgamamak gerekir. Tütün yakalamak bahanesiyle halkın eşyalarını, evini, para keselerini izinsiz yere arama girişiminde bulunmaları, bir kıyye tütün için bile bıçakla insan yaralamaları, insanların kalabalık olarak bulunduğu mahallelerde ellerindeki silahlarıyla sağa sola rast gele ateş etmeye cesaret etmeleri bu davranışlardan bazılarıydı.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Aydın Vilayeti'nde jandarma kumandanının başkanlığında oluşturulan bir heyetle kolcular arasındaki zararlı kişilerin işten el çektilerilerek yerlerine yenilerinin alınması yönünde bazı girişimlerde bulunulmasına rağmen İzmir'deki reji kolcuları benzer tutum ve davranışları sergilemeye devam etmiştir.

¹⁵⁹ Oktay Gökdemir, agt., s. 109-112

¹⁶⁰ Oktay Gökdemir, agt., s. 116-117

Diğer taraftan, Reji'nin kolcuların bu tavırlarını önleyeceği yerde onları cesaretlendiren bir takım uygulamaları da devreye sokarak onların kanunsuz faaliyetlerde bulunmalarının önünü açtığı görülmektedir. Kolcu, yapmış olduğu kanunsuz bir hareketten dolayı tutuklanmış olsa bile rejinin yargılama sürecinde avukat tutması, tutuklunun hapiste geçirdiği süre içinde işten çıkarılması yerine kendisine yarım maaş bağlanılarak hapisanede rahat bir tutukluluk süresi geçirmesinin sağlanması, cezasını çekip çıktıktan sonra tekrar işe alınması, hapisanede geçirdiği günlerin emeklilik maaşına bağlanması gibi olanaklar, zaten bir takım suçlardan hüküm giymiş oldukları için hapisane yaşamına hiç de yabancı olmayan bu insanların birkaç sigara ya da bir iki kilo tütün için adam vurmalarını kolaylaştırıyordu.¹⁶¹

Kaçakçılığa karşı karadan sağlanan bu önlemlerin deniz yoluyla gerçekleştirilen akış denetlenmedikçe tek başına yeterli olması mümkün olamazdı. Özellikle Sisam adasıyla Kuşadası - Söke arasında yoğun bir şekilde varlığı bilinen kaçakçılık, Rumlar ve Anadolu'daki işbirlikçileri tarafından ya hidiviyye gibi vapurlarla ya da küçük çaptaki deniz araçlarıyla yapılmakta ve bölgenin güvenliği açısından büyük bir problem teşkil etmekteydi. Bu işin küçük kayıklarla dahi yapıldığı gözlenmekteydi.¹⁶²

Nitekim, 1909 yılının Temmuz'unda Söke'nin Karamina - Dumanya ve eski Dumanya - Gedik ve Derinköy güzergahı üzerindeki üç yerin korunmasını sağlamak üzere birkaç reji kolcusuyla jandarma zabitanın gönderilmesi talebinde bulunulmasının, bölgedeki kaçak işinin yoğunluğu karşısında mevcut güvenlik güçlerinin yetersiz kalmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.¹⁶³

Vilayete deniz yoluyla akan kaçağı durdurmak adına Reji İdaresi'nin 6 adet vapur, 23 adet sandal satın aldığı bilinmektedir. Yine 1901 yılında İzmir, Beyrut ve İskenderun körfezlerindeki kaçakçılığı önleyebilmek için mevcut vapurlara ek olarak iki vapur daha alınmasına ve bu iş için ayrıca bir komisyon teşkil edilmesine karar verilmişti. Reji'ye bu konuda destek olmak isteyen Osmanlı Devleti ise 1902 yılında

¹⁶¹ Oktay Gökdemir, agt., s. 130

¹⁶² Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, agt., s. 176

¹⁶³ Ahenk, 9 Temmuz 1909

Rüsumat Muhafaza İdaresi'ne Trabzon'dan sekiz adet sandal almış, sandalcılara üç yüz, sandal reislerine üç yüz elli ve sandallarda bulundurulacak memurlara da beş yüz kuruş maaş bağlamıştır.¹⁶⁴

Deniz yoluyla ya da karadan her ne şekilde olursa olsun vilayeti güvenlik açısından tehdit eden kaçakçılığa, güvenliğin sağlanması işinden asıl sorumlu olan görevlilerin çoğu zaman kayıtsız kaldığı ya da görmezden geldikleri görülmektedir. Güvenlik güçlerinin bu yaklaşımı onların kaçakçıları himaye ettiği izlenimini yaratmaktaydı. Peki kime ya da neye karşı? Bu sorunun yanıtı, yaptığı faaliyetlerle bölgede herkesin ortak düşmanlığını kazanan Reji Şirketi olabilir. Nitekim kaçakçıların Reji kolcularından başka güvenlik ve kolluk kuvvetlerinden çekinmemelerini ancak bu şekilde açıklayabiliriz. Polis ya da jandarma kaçakçıları tesadüfen yakalasalar dahi yarı fiyatına ya da bedava içimlik tütünlerini almaktan başka bir yaptırıma gitmiyorlardı.¹⁶⁵

Öte yandan, Reji İdaresi'nin sözde rejiye yardım etmeleri için ama gerçekte başka bir amaca hizmet olsun diye her ay belirli miktarlarda düzenli olarak polis ve jandarma zabitlerine para ya da tütün verdikleri bilinmekteydi.¹⁶⁶ Peki bu durumun ardında yatan gerçek neydi? Devletin içindeki bir kurumun başka bir kurum çalışanlarıyla para ya da başka bir meta üzerinden ilişki kurmaya çalışmasını nasıl değerlendirmek gerekir? Bu işin arkasında, Reji'nin halka yönelik kötü tutum ve davranışlarını, polis ve jandarma zabitlerinin görmezden gelmeleri için yapıldığı gerçeği olamaz mı? Reji'nin halktan aldığı paraları yine halka karşı olan kötü muamelelerini ört bas etmek üzere kullanması bir yana, bu olaylara karışan işbirlikçi polis ya da jandarma zabitlerinin durumunu nasıl açıklamak gerekir? Osmanlı Devleti'nin senelerden beri yaptığı istikrazlar nedeniyle borçlarını ödeyemeyecek duruma gelmesi sonucu oluşan bir şirketle, devletin güvenliğinin sağlanmasıyla sorumlu olan güvenlik güçlerince kurulan bu ilişki, devletin itibarını zedeleyen bir durum olduğu gibi diğer bir çok alanda varlığı gözlenen çözülme ve yozlaşmanın bir ucunun güvenlik teşkilatındaki yansımalarından başka bir şey değildi.

¹⁶⁴ Oktay Gökdemir, agt., s. 83-87

¹⁶⁵ Mehmet Akpınar, agm, s. 308-311

¹⁶⁶ Ahenk, 9 Ağustos 1908

Daha önce bahsedildiği üzere, Reji kolcularına karşı temkinli yaklaşım, zamanla yerini daha ılımlı bir tutuma bırakmıştır. Bunda, vilayet genelinde eşkıyalık ve kaçakçılık gibi güvenliği tehdit eden sorunların yoğunlaşması etkili olmuştur. Devlet bu sorunlarla baş edebilmek adına Reji kolcularından yararlanmayı uygun görmüştür. Zaman zaman Reji'den yardım alınması yoluna gidilirken, bazen de jandarma ve polis kuvvetleriyle reji kolcularının desteklenmesi uygun görülmüştür. Genel olarak bu iş birliğinden olumlu sonuçlar alınmasa da bazen bu birliktelikten iyi işler çıkartıldığı da olmuştur.

1909 yılının Ekim ayında Urla kazası'nın sahil şeridi civarında kaçak mal çıkarılacağı haberinin alınması üzerine iskele karakol kumandanlığı refakatinde bulunan jandarma ve reji kolcularının birlikte hareket ederek kaçakçılar tarafından Göndük Köyü civarında hayvanlara yüklenmiş olan 600 kilo kaçak tütün ele geçirdikten sonra reji idaresine teslim etmeleri bu duruma bir örnektir.¹⁶⁷

Kaçakçılığın önlenememesinde askerilerin bu duruma kayıtsız kalmaları en önemli etken olarak gösterilmeye çalışılsa da kaçakçıların kalabalık ve organize kuvvetler olduğu noktası gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle, yer yer jandarma güçlerinin kaçakçılığın önlenemesinde yetersiz kaldığı bir gerçektir. Nif'in Armutlu Köyü civarında büyük bir kaçakçı kumpanyasına karşı Mülazım Salih Efendi kumandasında sevk edilen bir birlik tarafından kurulan pusuda, 8 silahlı kaçakçının çatışmada fire vermeden kurtulmayı başarmaları buna bir örnektir.¹⁶⁸

Reji İdaresi'nin kendi bünyesinde istihdam ettiği kolcu sayısının, 1887 yılında 3617 kişi iken, 1897 yılına gelinceye kadar 6701 kişiyi bulması, yine gözetim harcamalarının Reji İdaresi'nin toplam harcamalarındaki payının 1890'ların ilk yarısında %7-8 iken 1908 yılına gelindiğinde %12'yi bulması, daha fazla harcama yapıldığı anlamına gelir. Ancak tüm bu önlemlere rağmen kaçakçılığın önünün

¹⁶⁷ Ahenk, 28 Ekim 1909

¹⁶⁸ Ahenk, 18 Temmuz 1911

alınmadığı dönemi aydınlatan gazete haberleri ve arşiv belgelerinden çok net bir biçimde anlaşılmaktadır. ¹⁶⁹

Yine II. Meşrutiyet döneminde, 60000 köyde ortalama 11.000 köylünün 35.000 kilogramdan fazla tütün yetiştirdiği düşünüldüğünde, Reji tarafından bu kadar üretici ve ürünün kontrol altına alınmasının ne kadar güç olduğu daha iyi anlaşılabilir. Nitekim ülkede yetiştirilen tütünün %35'inin kaçakçılık yoluyla satıldığı görülmektedir. Diğer taraftan I. Dünya Savaşı öncesinde, 11.700 köyde, 114.000 çiftçinin 424.000 dönüm arazide tütün üretimini 325.000.000 kilogram seviyesine çıkarmış olduğu hesap edildiğinde, Reji idaresinin zararı daha da açık bir şekilde ortaya çıkar. ¹⁷⁰

Öte yandan 1913 yılına gelindiğinde, hükümet uzun sahilleri denizden koruyarak, kaçakçılığı ve eşkiyalığı önleyebilecek hafif tonajlı süratli botlardan hala yoksundu. Bu nedenle, her beş altı mil uzaklıkta kurulacak karakolların asker, polis ve gümrük memurlarından oluşan bir koruma kadrosuyla donatılması ve telefonlarla birbirine bağlanması düşünülmüştü.

Kaçakçılığı önlemek için gümrük kontrollerinin sıkılaştırılması yoluna da gidilmekteydi. 27 Mart 1913'te çıkartılan bir anayasayla gümrüklerde el konulan kaçak silah ve diğer malları ihbar edenlere ödül verilmesi uygulamasının başlatılması ise bu işte halkın desteğinin de alınmak istendiğini göstermekteydi. ¹⁷¹

¹⁶⁹ Oktay Gökdemir agt., s. 80-81

¹⁷⁰ Mehmet Akpınar, agm., s. 307

¹⁷¹ Engin Berber, age., s. 18-19

III. BÖLÜM

AYDIN VİLAYETİ'NDE GÜVENLİK KURUMLARI VE YAPISAL SORUNLARI

3.1. POLİS

3.1.1 Polis Kavramı Üzerine

Devletin en temel görevlerinden birini yürüten bir kurum olarak polisin devlet yapılanması içerisindeki varlığının, zaman içinde geçirdiği yapısal değişikliklere rağmen, hemen hemen devlet olgusu kadar eski olduğu söylenebilir.¹⁷² Etimolojik açıdan, Yunanca “*Politeia*” ve Latince “*Politia*” kelimelerinden kaynağını aldığı anlaşılan ve başlangıçta şehir ve sitelerdeki tüm kamu hizmetlerinin karşılığı olarak kullanılan “*Polis*”i¹⁷³, devletlerin inşa sürecinde geçirdiği aşamalardan da yola çıkarak kavramsal bir düzleme oturtuktan sonra Osmanlı Devleti’nde nasıl bir gelişim geçirdiğini ele almanın daha yerinde olacağı düşüncesindeyim.

Modern öncesi devletlerde, güvenlik güçlerinin durumuna bakıldığında, uzmanlaşma eksikliği, deneyimsiz ve az sayıda eleman ve kıt para kullanımı gibi koşulların varlığı gözlenir. Söz konusu dönemde koşulların yetersiz olması, güvenliği sağlamakla görevli polis güçlerinin yasaların uygulaması sırasında daha seçici davranmalarına yol açmıştı. Bu seçicilik ise polisin zenginler yerine yoksulları hedef alması şeklinde belirirdi. Öte yandan, devletin inşa sürecinin gerçekleştiği dönemde, hakim sınıfın desteğini almak önemli olduğu için, toplumun yoksul kesimlerinin bürokratik yapıların yokluğundan yarar sağlamak bir yana, bu durumdan açık bir şekilde zarar gördüklerini söylemek mümkün görünüyor. Nitekim dava sürelerinin uzun sürmesi nedeniyle vaktin kendileri için nakit demek olduğu yoksul kesimin haklarını savunamaması, halkın gündelik yaşamlarının denetim ve kontrolünün beledi otoriteler,

¹⁷² Veysel K. Bilgiç, Muhittin Karakaya, “Türk Polis Teşkilatının Tarihi Gelişimi”, Polis Bilimleri Dergisi, C: 4, s: 1-2, 2002, s. 171

¹⁷³ Ali Kuyaksil, “155. Yılda Polis Teşkilatının Tarihçesi, Kolluk Kavramı ve Günümüzde Emniyet Teşkilatı”, Polis Dergisi 155. Yıl Özel Sayısı, Yıl: 6, s: 22, Ocak- Şubat – Mart 2000, s. 3

bölgesel mahkemeler, kilise görevlileri ve lordlara bırakılması gibi durumlar bu dönemin izlekleri arasında sayılabilir.

Anılan dönemde, devlet, sınırlı teknik yeterlilik ve denetleyici kaynaklardan dolayı, topluma nüfuz edemediği gibi, aslında uygulanmak zorunda kalınan dolaylı idare sistemi nedeniyle buna ihtiyaç da duyulmamaktaydı. Bunun nedeni devletin tebaasının gündelik yaşamına çok fazla müdahil olmadan artık ürünü toplamak istemesi ve kamu düzenini sağlama görevini aracı kurum ya da kişilere bırakmayı tercih etmesiydi. Devlet çözülemeyen bir sorun olduğunda, son çare olarak orduya başvururdu. Devletin güvenliği bizzat kendi eliyle değil de “kollektif sorumluluk” bilinci altında aracı kurumlara devretmesi ise, ister istemez belirli bir polislik tarzını dayatıyordu. Yani merkezi bir örgütlenmenin yoksunluğu profesyonel bir polis yapılanmasının da yoksunluğu demekti. Bu ise, bir çok bölgenin polis denetiminin dışında kalması anlamına geliyordu.

Öte yandan, devrim sonrası Fransa örneğinde görüldüğü gibi yerel güçlerin yerini merkezi otoritenin almaya başlamasıyla birlikte, devlet ilerleyen dönemde, kendi istihbarat ve polis güçlerini kurmayı tercih edecektir. Bunu başardığı andan itibaren ise modern öncesi polis yapılanmasında görülen “tepkici polislik” anlayışından “önleyici polislik” anlayışına doğru evrilecektir.¹⁷⁴ “Önleyici polislik” anlayışı, ister istemez polislik işinin niteliğini değiştirerek ona “çift yönlü” bir nitelik kazandıracaktır. Bu noktada, “Çift yönlü” polislikten kasd edilen ise, güvenlik aygıtından sadece devlet yöneticilerinin ve elitlerin değil, toplumun diğer katmanlarının da yararlanabilmesidir.¹⁷⁵

Önleyici polis anlayışının Osmanlı Devleti’ndeki yansımalarına baktığımızda Çavuşbaşı örnek olarak verilebilir. Çavuşbaşılar, taşradan İstanbul’a gelenlerin hüviyetlerini inceleme ve araştırmaya tabi tutarak yeri yurdu belli olmayan işsiz güçsüz takımından olanların geldikleri yere iadesini sağlardı. Bu görev çavuşbaşıların önleyici

¹⁷⁴Ferdan Ergut, Modern Devlet ve Polis, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplumsal Denetimin Diyalektiği, İletişim Yayınları, 2004 İstanbul, s. 49- 51

¹⁷⁵ Ferdan Ergut, age., s. 20

zabita görevlisi olarak algılanması açısından yeterlidir. Yine geceleri kol gezerek işsiz güçsüz ve mekansız grubundan oldukları için serseri tabir edilen kişileri, yakalayıp asesgah denilen karakollarında göz altına alarak kimlik tesbiti yaptıktan sonra suçsuzluğu sabit olanları serbest; diğerlerini mahkemeye sevk eden aseslerin yaptıkları işin de aynı mahiyette olduğu söylenebilir.¹⁷⁶

Güvenlik aygıtının merkezileşmesinin diğer bir boyutu, aracı grupların zayıflatılması ya da kaldırılmasına paralel olarak, devletin toplumsal güvenliği sağlamaya yönelik olan sorumluluğunun artması idi. Baskı güçlerinin tekeline eline geçiren devletin kamu düzenini sağlama konusunda başarılı olmazsa bunun faturasının kendisine çıkarılacağı açıktır. Merkezileşmenin sağlandığı noktada, kamu düzeninin yeterince sağlanmamasının getirebileceği diğer bir sakıncalı parametre ise kanun ve nizamla en bağlı olması beklenen grupların bile sisteme yabancılaşmasıdır. Bu nedenle polisin merkezileşmesiyle birlikte, en adi suçların bile siyasal bir içerikle algılanmaya başlandığı görülür.¹⁷⁷

Yönetim aygıtının merkezileşmesinin, güvenliği sağlayan aracı unsurlar üzerindeki etkileri bu çerçevede içinde ortaya konulabilir. Peki aynı süreçte güvenliğin sağlanmasında önemli bir unsur olarak kullanılan ordu nasıl bir değişim geçirmiştir?

Ferdan Ergut, polisin, ordudan özerk ve uzmanlaşmış bir güç olarak ortaya çıkışını, toplumdaki heterojenlik düzeyi, devlet bürokrasisindeki farklı ve çatışan çıkarların varlığı ve polisin takdir yetkisindeki artış ile ilişkilendirir. Ergut, toplumun heterojenlik düzeyini, polis güçlerinin etkinliğini belirleyen faktörlerden biri olarak gösterir. Şöyle ki nüfusun heterojen bir yapı göstermesi o bölgede büyük ölçekli isyanların ortaya çıkması ihtimalini düşürür. Ancak aynı özellik, bir bölgede uygulanıp sınırlanan idari bir iyileştirmenin başka bir bölgede uygulanmasını zorlaştırabilir. Toplumun heterojen bir özellik göstermesi, aynı zamanda farklı görüş ve taleplerin ortaya çıkması demektir. Bu farklılıkların evrensel adalet anlayışı içinde birbirleriyle

¹⁷⁶ Hasan Yağar, “Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci”, Türkler Ansiklopedisi, C: 13, Ankara, 2002, s. 629

¹⁷⁷ Ferdan Ergut, age., s. 52-53

çatışmadan örtüştürülmesi ise polisin işini ağılaştıran bir etken olarak ortaya çıkar. Öte yandan istikrarlı dönemlerde sorun olarak algılanmayan bürokrasi içindeki çatışmalar, savaş, siyasal çalkantılar, kitlesel işsizlik gibi olayların meydana geldiği kriz dönemleriyle örtüşme gösterdiğinde tehlikeli olabilir. Bu durum ise, polisin gücünü kendi lehine arttırması bakımından etkili olabilir. Polis ve ordu birlikteliğini zedeleyen bir diğer etken, polisin mevcut şartları, kendi takdir yetkisini arttırmaya yönelik olarak, bilinçli bir şekilde kullanmaya yönelmesidir.¹⁷⁸

Polis güçlerinin modernleşmesi sürecinde üzerinde durulması gereken bir diğer nokta, siyasal gelişmelerin ve dinamiklerin söz konusu kurumu hangi boyutlarda ve nasıl etkilediğidir? Bu noktada devletlerin siyasal yapısının toplum merkezli ya da devlet merkezli olmasının polis kurumunun yapısını etkilediği söylenebilir. Örneğin, toplum merkezli bir siyasal alt yapı gösteren İngiltere’de toplum devleti gölgelerken bu anlayışın polis kurumundaki yansıması “önleme” şeklinde belirir. Sürekli bir savaş tehlikesine açık olan “Kıta Avrupalı” devletlerin siyasal anlayışı ise bulundukları coğrafyanın dayattığı koşulların etkisiyle devlet - merkezli bir düzlemde belirir. Bu bağlamda, İngiltere’nin yeni polisi için “önleme” nasıl anahtar bir sözcük ise Kıta Avrupalı devletler için de “denetim” kavramının o çerçevede anlam kazandığı söylenebilir. Ayrıca devletlerin inşası sırasında toplumda şiddetli bir direnişle karşılaşılmasının polisin daha müdahil bir yapı kazanmasında etkili olduğu ifade edilebilir. Eğer devlet bağımsızlığını, görece kolay bir geçişle gerçekleştirmişse, bağımsızlıktan sonra sınır savaşlarına fazla katılmamışsa ve bünyesinde çok büyük bölgesel farklılıkları barındırmıyorsa yani devlet, inşa sürecinde ve sonrasında rahat bir evrimleşme yaşıadıysa daha erken bir dönemde kurumsallaşır. Devletlerin sürekli savaş hali içinde olmalarının polisin elindeki yetkeyi nasıl arttırdığına, İsrail’in militarize olan ve siyasallaşan polis kuvvetleri örnek olarak gösterilebilir. Diğer taraftan devletin demokratikleşmesi sürecinde, rekabetçi siyasal sistemin yeterince ve erken kurumsallaşamaması, henüz tecrübe aşamasında olan bir çok siyasal hareketin yer

¹⁷⁸ Ferdan Ergut, age., s. 62-66

altında örgütlenmesi tehlikesini doğurur. Bu gelişme ise yer altına inen muhalif örgütlenmelere yönelik bir istihbarat gücünün oluşturulmasını gerekli kılar.¹⁷⁹

Bu konuya açıklık getirmesi açısından Sutan II. Abdülhamit döneminde oluşturulan istihbarat teşkilatından bahsedilebilir. Sultanın yönetim aygıtını elinde bulundurduğu devirde, bazı kişilerin devletten habersiz teşkilat kurmaları O’nu kendisine bağlı bir istihbarat teşkilatı oluşturmaya sevk etmişti. Yine İttihat ve Terakki Partisi’nin iktidarı ele geçirdikten sonra yeni bir teşkilat olarak oluşturduğu Teşkilat-ı Mahsusa, siyasal sistemin yeterince olgunlaşmadığı dönemlerde siyasal hareketin yer altına girmesi karşısında teşkil edilen bir istihbarat gücü olarak değerlendirilmeye değerdir.¹⁸⁰

Polisin yapılanmasıyla ilgili sorulabilecek olan bir diğer soru kamu düzeni polisliğinin nasıl işlediğidir. Polisin kamu düzenini sağlama konusundaki etkinliğini adi suçların artış göstermesi değil, bu suçların müesses nizama tehdit oluşturup oluşturmaması etkiler. Suçun algılanışı suç düzeyinden daha önemli ise, hangi grupların bu algılama sürecinde etkili olabilecekleri sorusunun yanıtı hiç kuşkusuz yönetici elittir. Modern toplumlarda belirli bir davranışın suç olarak tanımlanmasında en önemli rolü, devlet işlerini yürüten bürokratik gruplar oynar. Yeni polisin, ortaya çıkış nedeni, ister suçu önleme, isterse devlet yöneticilerinin çıkarlarını gerçekleştirme düşüncesi olsun kendisini kamu düzenine atıfta bulunarak meşrulaştırır.¹⁸¹

3.1.2. Osmanlı Devleti’nde Polis Teşkilatı’nın Tarihsel Gelişimi Üzerine

3.1.2.1. Osmanlı İmparatorluğu’nda Yeni Polise doğru

Osmanlı İmparatorluğu’nda polisin tarihsel gelişimine bakıldığında, Tanzimat dönemine hatta 19. yüzyılın sonuna kadar toplumsal denetimin sorumluluğunun yerel unsurlara devredildiği, yani kolektif sorumluluk bilincinin uygulandığı gözlenir.

¹⁷⁹ Ferdan Ergut, s. 42-57

¹⁸⁰ Hamit Pehlivanlı, “Osmanlılarda İstihbaratçılık”, Türkler Ansiklopedisi, C: 13, Ankara, 2002, s. 660-661

¹⁸¹ Age., s. 72-73

Tanzimat döneminden itibaren ise, aynı aracı grupların tasviye edilmesi ve güvenlik güçlerinin devletin tekelinde birleştirilmesi siyaseti izlenmiştir. Tanzimat dönemine kadar, Osmanlı Devleti'nin polislik işini yerel unsurlara devretmesi, merkezi bir polis örgütünün yokluğu nedeniyle, güvenlik örgütünün çok katmanlı ve karmaşık bir hiyerarşik yapıda yürütülmesini gerektirmiştir. Bu aynı zamanda, yerel unsurların dışında ordunun da polislik örgütünün hiyerarşisinde yer alması anlamına gelir.¹⁸²

Kolektif sorumluluğu paylaşan yerel inisiyatiflere bakıldığında, bu yapının temelinde cemaatçi ahlak anlayışı ve aile kurumu ile karşılaşılır. Ailelerin oluşturduğu mahalleler, kentlerdeki polislik birimleri olarak işlev görürken, özel mekanlara girme hakkını elinde bulunduran mahalle imamı yerel ile devlet arasında aracılık yaparak, toplumun örgütlenmesini sağlamakta ve düzeninin devamına katkıda bulunmaktaydı.¹⁸³

Devletin müdahalesi ise, yerel unsurların sorumluluklarının yerine getirilmediğinin görülmesi halinde söz konusu olurdu. Bu bazen ciddi durumlarda ordunun gücüne başvurulması şeklinde de olabilmekteydi. Burada özellikle şehir ve kasabalarda güvenlik konusunda bir sigorta görevi gören bir yöntem de işaret etmek gerekir. “*Akile sistemi*” delinen bu yöntemle mahalle halkı, imam ve muhtarın içinde bulunduğu yapı herhangi bir olayın yaşanması durumunda topluca sorumlu tutuluyor ve uğranılan zarar giderilmeye çalışılıyordu. Mahalle halkının dayanışmasını pekiştirmek, huzur ve güveni bozucu eylemlere karşı koymak amacıyla uygulanan bu sistemin Tanzimat dönemine kadar devam ettiği görülmektedir.¹⁸⁴

Devletin merkezileşmeye doğru gittiği süreçte, uyguladığı tasviye siyasetinin diğer bir parçasını Lonca teşkilatının ehlileştirilmesi oluşturmaktaydı. Devlet kapısından önce bazı sorunları çözmeye ve cezaları vermeye yetkili olan Lonca teşkilatının, 1851 yılında İhtisap Nezareti'nin yerine Zaptiye Nezareti'nin kurulmasıyla fonksiyonlarını devretmeye başladığı görülmektedir. Artık ticaret ve narh politikalarının gerektiği gibi

¹⁸² Ferdan Ergut, s. 83-84

¹⁸³ Age., s.96

¹⁸⁴ Veysel K. Bilgiç, Muhittin Karakaya, agm., s.176

uygulanıp uygulanmadığını denetleyen yapı, Zaptiye Müşiriyeti'ne bağlı bir kurum olarak oluşturulan ve üyelerinin esnaf tarafından seçildiği Ensar Meclisi'dir.

Devletin, merkezi sistemi tesis edilen idari birimler eliyle gerçekleştirme siyaseti, sadece loncalar üzerinde denenilen bir eylem olarak kalmadı. Tasviye sürecinin diğer bir durağında valiler bulunmaktaydı. Devlet valilerin yetkilerini 1840 yılında Vilayet meclislerini kurarak ve muhassıl adı verilen memurları görevlendirerek sınırlandırmaya çalışmıştı. Tanzimat reformcularını böyle bir önlem almaya iten sebep ise bir taraftan kolluk kuvvetlerini valilere bağlarken diğer taraftan aynı valileri merkeze karşı sorumlu kılarak sisteme karşı tehdit oluşturan bir unsur olmaktan çıkarmaktı. Ancak tecrübeli bürokrat noksanlığı ile yerel halkın muhassıllara direnmesi 1840 denemesini başarısız kılacaktır. Yapılanların devrim sonrası Fransa'sında görülen uygulamalarla benzeştiği söylenebilir. Yani aracı gruplar, kurulan meclis, komite ve milis güçleri gibi yapılar yoluyla merkezi iktidarın tekeli altına alınmaya çalışılıyordu.

1864 yılında çıkartılan Vilayet Nizamnamesi'nde kurulması öngörülen idare meclisleri, toprak sahibi sınıflara bir temsiliyet hakkının verilmesiyle onların devletin gönderdiği muhasıllara itiraz etmelerini engellenmek içindi. Yani merkezileşme süreci direnmelere karşı devam ettirilmekteydi. 1871 yılında düzenlenen vilayet yönetmeliği de bunun bir devamını teşkil edecekti.¹⁸⁵ Öte yandan tüm bu yapılanmalara rağmen kolektif sorumluluğun uzun süre devam ettiği görülür. Bunun nedenlerini ise suçun esas olarak özel hukukla ilgili olmasının dışında, kültürel heterojenlik, sivil ve askeri bürokrasi arasındaki iktidar mücadelesi ve aracı toplumsal grupların gücünde aramak gerekir.¹⁸⁶

3.1.2.2. Ordu - Polis İkiliği

Osmanlı Devleti'nde polisin ordudan ayrıştırılması meselesi de en az aracı grupların tasviye dilmesi süreci kadar büyük önem arz etmekteydi.

¹⁸⁵ Ferdan Ergut, s. 99-109

¹⁸⁶ Age. s. 105

Devletlerin hayat bulması, genelde yeninin eskinin yerine geçmesi şeklinde olduğundan yeninin eskiden aldığı bir çok şeyi kendine uydurarak hayata geçirmesi olağandır. Bu çerçevede Osmanlı Devleti'nde güvenlik teşkilatının yapılanmasına bakıldığında, Anadolu Selçuklu Devleti'nde var olduğu bilinen kadı, subaşı, asesbaşı, yasakçı gibi pek çok yapının devam ettirildiği gözlemlenmektedir.¹⁸⁷

Osmanlı Beyliğinin kuruluş yıllarında en yüksek mülki ve askeri otoriteyi temsil eden Bey'in tayin ettiği kadılar ve komutanlar vasıtasıyla yürütülen güvenlik işi, devletin genişlemesiyle birlikte kazalarda kadıların, sancaklarda sancakbeylerinin ve eyaletlerde ise beylerbeyinin en büyük amir olduğu bir yapı içerisinde işlemektedir. Bu yapının en büyük dayanağını¹⁸⁸ ise askeri teşkilatın omurgası durumunda olan Yeniçeriler oluşturmaktaydı.

Modern Polis teşkilatının kuruluş tarihi olarak kabul edilen 1845'e kadar Yeniçeri Ocağı'ndan beslendiği bilinen¹⁸⁹ Osmanlı güvenlik teşkilatında, faaliyet gösteren kamu görevlilerini “amir” konumunda olan görevliler ile “memur” konumunda olanlar şeklinde ayrıma tutmak teşkilatın yapısının anlaşılması açısından yararlı olabilir.

Bu kamu görevlileri içerisinde sadrazam, güvenlikle ilgili kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyon yapan en yüksek amir konumundaydı. İlk gurubun içerisinde, kuvvetler ayrılığı ilkesinin henüz günümüzdeki anlamda ortaya çıkmadığı dönemlerde hem hakim hem de belediye ve zabıta işlerinden sorumlu amir konumunda olan kadı; icra kuvvetinin başı olan kadıdan sonraki ilk sorumlu olarak beliren ve gündüzleri kol gezmek, çarşı, pazar ve mahalle aralarının temizliğine dikkat etmek, kahve, meyhane gibi umumi yerlere nezaret etmek gibi hem belediye hem de genel zabıtaya ilişkin görevleri olan subaşılarından bahsedilebilir. Yine subaşıların emrinde bulunan, günümüzdeki anlamıyla polis vazifesi gören, ilk defa Fatih döneminde şehirde güvenlik ve kamu düzenini sağlama amacına yönelik olarak kurulan, barış döneminde bir nevi

¹⁸⁷ Hasan Yağar, agm., s. 629

¹⁸⁸ İbrahim Yılmazçelik, İdris Karabörk, “Türk Emniyet Teşkilatının Kuruluş ve Gelişmesi (1845-1920), Polis Dergisi, Sayı: 43 (160. Yıl Özel Sayısı), Ocak-Şubat-Mart 2005, s. 9

¹⁸⁹ Hasan Yağar, agm., s. 629

emniyet müdürlüğü konumunda olan asesbaşılar¹⁹⁰ ile güvenlik hiyerarşisinde ölçü ve tartı aletlerinin kontrol edilmesi, ticaretle hile yapanların takip ve tedip edilmesi gibi sorumlulukları olan muhtesiblerden söz edilebilir.

Güvenlik örgütlenmesinde kadı, subaşı, asesbaşı ve muhtesibin yer aldığı amir kadrosunun dahil olduğu bu halka, şehir ve şehir merkezlerinde birer polis müdürü olarak görevli iken kırsal kesimde adeta jandarma yetkilisi olarak karşımıza çıkan şihna, divanda nizam ve intizamı sağlayan ve malikanelerin üzerinde teftiş hakkına sahip olan çavuşbaşı, hukuk davalarında dava ile ilgisi bulunanları mahkemede hazretme ile görevli bulunan muhızırbaşı, sadece kalesi bulunan şehirlerde asayiş ve güvenliği sağlamakla görevli olan dizdarlar gibi görevlilerle genişletilebilir.

Güvenlik teşkilatının memur durumunda olan görevlilerine bakıldığında, daha önce önleyici zabıta görevi gördüğünden bahsettiğimiz, şehir ve pazar yerlerinin geceleyin korunmasıyla görevli asesler ile şehir girişlerinde ve diğer önemli noktalarda nöbet tutarak alım ve satım ile taşınması yasaklı ve kısıtlı madde ve eşyaların denetimiyle ilgilenen yasakçılarla karşılaşılır. Bunlara yasakçı kul, muhızır, çavuş ve pasban gibi görevliler de eklenebilir.¹⁹¹

Osmanlı Devleti'ndeki güvenliği sağlayan görevlilerin durumu bu merkezdeyken kolluk güçlerinin Osmanlı askeri teşkilatıyla bir bütünlük arz ettiği görülmektedir. Durum böyle olunca emniyet teşkilatını askeri teşkilattan ayrı değerlendirmek mümkün olamamaktadır. Öte yandan zamanla devletin diğer mekanizmalarında ortaya çıktığı gözlenen aksaklıklar askeri teşkilatta da görülmüş, bunun emniyet teşkilatına olan uzantısı ise aynı paralellikte olumsuz olmuştur. Gelişen süreçte, emniyet teşkilatında beliren aksaklıkların giderilmesi amacıyla yapılan çalışmalar ise zabıta güçlerinin yavaş yavaş ordudan ayrılmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁹² Bu anlamda, modern öncesi Osmanlı polislik işinin taşradaki yüzü olan sipahilerin tasviyesi

¹⁹⁰ Veysel K. Bilgiç, Muhittin Karakaya, agm., s. 174-175, Hasan Yağar, agm., s. 630-631, İbrahim Yılmazçelik, İdris Karabörk, agm., s. 9

¹⁹¹ Hasan Yağar, agm., s. 632-636

¹⁹² İbrahim Yılmazçelik, İdris Karabörk, agm., s. 10

sırasında, eski sipahilerden 20-30 bin kişinin seçilmesiyle bir inzibat kuvvetinin oluşturulması, yeninin eskiden beslenerek oluşturulması durumuna bir örnek teşkil etmektedir. Bu sipahilerden oluşan askerler 1840'ların başlarında oluşturulacak olan ilk Zaptiye efradı kadrosunun çekirdeğini oluşturacaktır.¹⁹³

3.1.2.3. 1826-1845 Yılları Arasında Güvenlik Teşkilatında Yapılan Düzenlemeler

Güvenlik örgütlenmesinin askeri bir yapıdan mülki teşkilata dahil edilmesi sürecinde öncelikle 1826 yılında artık işlevselliğini kaybettiği gözlenen Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından söz etmek yerinde olur. Asayişin kaldırılmasından sorumlu olanların asayişsizliğin sorumluları olmaya başlamaları, Yeniçerilerin sonunu getirirken teşkilatın kaldırılması güvenlik alanında oluşan boşluğun doldurulması sorununu doğurmuştur. Aynı yıl İstanbul'da zabıta işlerini yerine getirmek üzere, başına Yeniçeri ağasının yetkileriyle donatılmış olan seraskerin getirildiği "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" adlı bir teşkilatın kurulmasıyla bu boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Böylece Yeniçeriler ve Yeniçeri Ağası'nın yerini, Asakir-i Mansure-i Muhammediye ve Serasker almıştır. Yine aynı amaçla, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından iki ay sonra yayımlanan İhtisab Ağalığı Nizamnamesiyle, İstanbul'da eskiden beri var olan İhtisab Ağalığı örgütü genişletilerek, asıl görevleri belediye hizmetlerini yürütmek olan ve devriye gezmek, hüviyet kontrolü yapmak, yardıma muhtaç olanlara yardım etmek gibi kısmı kolluk görevlerini de yerine getiren İhtisab Nezareti kurulmuştur. Kolluk hizmetlerinin yanında belediye hizmetlerini de yürüten bu kurum, 1845 yılında polis teşkilatının kurulmasıyla birlikte sadece belediye işlerinden sorumlu olan bir kurum haline dönüşecektir.¹⁹⁴ Güvenliği sağlamaya yönelik olarak gerçekleştirilen diğer bir düzenleme, büyük kalabalıkları uzun süre silah altında tutmadan, askerlik çağına gelmiş olanların kendi bölgelerinde kısa aralıklarla, az masrafla eğitilerek gerektiğinde yeterli asker temin edilmesini sağlayan "Redif teşkilatı"nın oluşturulmasıyla ilgilidir. Redif askerleri barış zamanında, emirlerin uygulanması ve iç güvenliğin sağlanmasına yönelik

¹⁹³ Zafer Toprak, "Tanzimat'ta sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C: 5, İstanbul, 1985, s. 1269

¹⁹⁴ Ali Kuyaksil, agm., s. 7, Zafer Toprak, agm., s. 1269.

olarak kullanılırken, kapılarında asker besleyen vali ve mütesellimlerin bu uygulamalarına son vermelerini de sağlamıştır.¹⁹⁵ 1834 yılında Anadolu ve Rumeli'nin bazı eyaletlerinde Asakir-i Redife adıyla kurulan bu askeri teşkilatın idaresi de seraskere bırakılmıştır.

3.1.2.4. Tevhid-i Zabıta Dönemi

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra, imparatorlukta güvenlik işinin, başkentte, serasker, ihtisap ağası ve polis, taşrada ise sipahiler ve bir çok ilde konuşlandırılan Asakir-i Mansure alaylarının içinde yer aldığı bir güvenlik ağı vasıtasıyla sağlanmaya çalışılması, tek ve etkin bir güvenlik teşkilatının varlığını olanaksız kılıyordu. Devlet bu duruma, 10 Nisan 1845 tarihinde 17 maddelik Polis Nizamnamesi'ni yayınlayarak son vermek istemiştir.¹⁹⁶

Osmanlı Devleti'nin kendisini yenileme konusunda önemli duraklardan birini teşkil eden Tanzimat Fermanı, adalet, tarafsızlık, can ve mal emniyeti, mesken dokunulmazlığı ile adilane yargı konularını teminat altına alan bir düzenlemeydi. Fermanın azınlık haklarının teminatı konusunda, Batılı devletlerin müdahalesi açısından bir açılım yarattığı düşünüldüğünde, 1845 yılında güvenlik örgütünün ordudan ayrılması amacıyla yapılan düzenlemenin mahiyeti daha iyi anlaşılabilir.

Tam olarak 20 Mart 1845 tarihinde çıkartıldığı bilinen 17 maddelik Polis Nizamnamesi, Osmanlı güvenlik teşkilatının askeri yapılanma içerisinde devam eden uygulamasından vazgeçilerek Avrupai bir model olan Polis uygulamasına geçilmesini sağlamıştır. Bu nedenle, nizamnamenin kolluk hizmetleri konusunda, eski modelin terk edilmesi açısından önemli nirengi noktalarından birini ifade ettiği söylenebilir. Ancak gerçek anlamda bir polis yapılanmasına geçebilmek için biraz daha beklemek gerekecektir.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Veysel K. Bilgiç, Muhittin Karakaya, agm., s. 176

¹⁹⁶ Ali, Kuyaksil, agm., s. 7

¹⁹⁷ Hasan Yağar, agm., s. 636-637

Kamu düzenin sağlanması, memleket dahilinde seyahat edenlere mürur tezkerelerinin verilmesi, dışarıdan ve vilayetlerden gelenlere ikamet belgesi verilmesi, ruhsatsız ateşli silah kullanımının önüne geçilmesi, resmi binalar ile umumi yerlerin korunmasının saplanması, çalışabilecek durumda olan dilencilere engel olunması, cezası biten mahkumların memleketlerine gitmelerine yardımcı olunması, gibi hususları içeren nizamnamede, önleyici polislik anlayışının gözetildiği söylenebilir.¹⁹⁸

Öte yandan, 1845 nizamnamesinin getirdiği düzenlemeyle açılan yolda polisin ordudan ayrılması noktasında yapılan çalışmalar, bir bakıma polislik modelinden vazgeçilmesi¹⁹⁹ anlamına gelen Zaptiye Müşirliği'nin 1846 yılında kurulmasıyla sekteye uğramıştır. Müşiriyetin kurulduğu tarihten söz konusu kurumun Zaptiye Nezareti'ne çevrildiği 1879 yılına kadar olan döneme; güvenlik güçlerinin aynı çatı altında toplanması nedeniyle "Tevhid-i Zabıta" adı verilir.²⁰⁰

Zaptiye Müşirliği döneminde sivil valilerin atanması, polisin ordudan ayrıştırılması düşüncesinin devam ettirildiğini göstermektedir. Ancak, vilayet idare meclislerinin kurulmasından sonra kendi bölgelerindeki tımarların durumunu belirleme yetkisine sahip olan valilerin başıbozuk süvari ya da piyade adı altında yerel halktan insanları zaptiye olarak yazmaları, güvenliği sağlama işinde askeri unsurlardan beslenilmeye devam edildiği anlamına geliyordu. Bu durum, polis örgütünün sivilleşmesinin önünde önemli bir engel teşkil edecektir.²⁰¹

Zaptiye Müşirliği'nin yapılanmasına bakıldığında, polislik işinin zabıta-ı mani(önleyici zabıta hizmetleri) ve zabıta-ı belediye(belediye zabıtası) diye tanımlanan bir görev dağılımı ile belirlendiği görülür.²⁰² Zaptiye Müşirliği'nin içinde görülen diğer

¹⁹⁸ Veysel K. Bilgiç, Muhittin Karakaya, agm., S. 177. 1845 Nizamnamesi'nin yayınlanmasının ardından Polise verilen görev ve yetkilere dair çeşitli konularda talimatname ve nizamnamenin yayınlanması söz konusudur. Bunlardan bazıları matbuat, pasaport, demiryolları, mahkumlar hakkındadır. Bkz. İbrahim Yılmazçelik, İdris Karabörk, agm., s. 13

¹⁹⁹ Hasan Yağar, agm., s. 640

²⁰⁰ Zafer Toprak, agm., s. 1270

²⁰¹ Ferdan Ergut, age., s. 110

²⁰² Eyüp Şahin, "Osmanlı Polis Teşkilatı: İdari Yapılanması, Eğitimi ve Milli Mücadeleye Etkin Katılımı", Polis Dergisi, Yıl:6, Sayı: 24, (Temmuz- Ağustos- Eylül) 2000, s. 120

bir memuriyet karakollarda adli tahkikat evrakının düzenlenmesi işlemlerini yürütecek olan “Teftiş Memurları”dır. Teftiş memurlarının hükümetin bilip öğrenmesi gereken konularda gizli tahkikat ve araştırma yaparak neticesini ilgili mercilere bildirmek üzere kurulduğu anlaşılmaktadır.²⁰³ Teftiş memurları, zaptiye memurlarını başıbozuk güruhundan temin eden valilerin bu uygulamasından zarar gören halkın şikayetlerde bulunması üzerine oluşturulmuştu. Teftiş memurları modern polis örgütünün öncülü olarak sayılabilecek yeni bir polis kuvveti olarak kurulmuştu. Zamanla atamaların yapılmamasına bağlı olarak hemen hemen ortadan kalkan teftiş memurluğu 1865 yılında Zaptiye Nezareti’ne bağlı olarak yeniden yapılandırılacaktır.²⁰⁴

Teftiş memurları 1880 yılında İstanbul Polis Müdürlüğü’nün oluşturulmasıyla kaldırılmış, yerine geniş kadrolu bir polis teşkilatı oluşturulmuştur. Söz konusu kadronun yapılandırılması sırasında, İstanbul mıntikalara bölünmüş, bu mıntikalardaki her merkez bir polis bölüğü kabul edilmiş, bölüklerin idaresi ser komiserlere bırakılmış, bunların maiyetine de İkinci, Üçüncü Komiserler, Polis Çavuşu ve lüzumu kadar Polis Neferi verilmiştir. İstanbul’da bu şekilde oluşturulduğu görülen yapı, zamana bağlı olarak diğer vilayetlerde de uygulanmaya başlanacak, aynı gerekçeler doğrultusunda bazı vilayetlerde polis müdürlükleri oluşturulacaktır.²⁰⁵

Sonuç olarak, Tanzimat dönemi kamu düzeni polisliğinin kurulması açısından önemli gelişmelerin başladığı bir dönem olsa da polislik işinin ordu ve yerel unsurlar vasıtasıyla yürütülmesine devam edilmesi, toplumun heterojen bir yapıya sahip olması gibi sebeplerden dolayı polisin ordudan özerkleşmesi 19. yüzyıl boyunca hiçbir zaman tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Bunun olabilmesi için Abdülhamit dönemini beklemek gerekecektir.²⁰⁶

²⁰³ İbrahim Yılmazçelik, İdris Karabörk, agm., s. 17

²⁰⁴ Eyüp Şahin, “1913 tarihli Polis Nizamnamesine Göre Polisin Seçimi, Atanması ve Rütbelere Arasında Yükselme İlkerli”, Polis Dergisi, Sayı: 43 Ocak- Şubat- Mart 2005, s. 125

²⁰⁵ Eyüp Şahin, agm., s. 120

²⁰⁶ Ferdan Ergut, s 115-116

3.1.2.5. Abdülhamit Dönemi'nde Güvenlik Sorunu

Abdülhamit dönemine bakıldığında, onun despotik ve tek adamcı kişiliğinin yanında uluslar arası sistem ve savaşların polis örgütünün imparatorluk bürokrasisinin ordudan sonraki en gelişkin bölümü haline gelmesine yol açtığı görülür.²⁰⁷ Nitekim, Rusya ile yaşanan 93 Harbi sonrasında Balkanlarda önemli ölçüde toprak kaybına uğranılması, Makedonya'nın durumunun göz önünde bulundurularak Jandarma Teşkilatı'nın kurulmasına neden olmuştu. Bu durum, Polis ve Jandarmanın 1846'dan beri Zaptiye Müşiriyeti'nin otoritesi altında olmalarını ifade eden "Tevhid-i Zabıta" döneminin artık sona erdiği anlamına gelmekteydi.

Öte yandan, 1879 yılında yapılan yeni düzenlemeyle Zaptiye Nezareti oluşturulmuş, önce İstanbul'da uygulanmaya başlayan teşkilat gereğince, zaptiye memurları Seraskere bağlanmış, adları Jandarma olarak değiştirilmiştir. Aynı örgütlenmenin 1890 yılından sonra 15 ilde uygulamaya konulduğu, her polis biriminin başına birer serkomiser getirilerek işlerin ordudan ayrı bir birim olarak ortaya çıkan Jandarma Dairesi kanalıyla yürütüldüğü görülmektedir.²⁰⁸ Bu nedenle, 1879'da Zaptiye Nezareti ile başlayan dönem ilk sivilleşmiş polis örgütünün başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Abdülhamit'in tek adamcı ve despotik yönetimi geniş bir idari örgütlenmeyi gerektirdiği için bu bürokrasinin merkezkaç eğilimlerinin denetlenmesi ayrı bir örgütlenmeyi ihtiyaç haline getirmiştir. Sultana tam ve güvenilir bilgi sağlaması amacıyla oluşturulan Zaptiye Nezareti'ni bu anlamda değerlendirmek yerinde olur.²⁰⁹

Aynı dönemde, 6 Aralık 1896 tarihinde yapılan bir düzenlemeyle, "Dersaadet ve Bilad-ı Selasede Asayiş Vazifesiyle Mükellef Olan Nizamiye ve Jandarma Asakir-i Şahanesiyle Polis Memurlarının Suret-i Hareketlerine Dair Talimatname" adıyla 13

²⁰⁷ Ferdan Ergüt., age., s. 136

²⁰⁸ Zafer Toprak, agm., s. 1270

²⁰⁹ Age., s. 140 -141

maddelik bir metin hazırlanarak polis teşkilatının görev ve yetkileri ilk kez hukuki belge haline getirilmiştir.²¹⁰

Ancak Polis teşkilatı tarafından uygulanan hükümlerin tek metin halinde toplanması, 19 Nisan 1907 tarihinde yayınlanan Polis Nizamnamesi'yle mümkün olabilmıştır. Söz konusu nizamnamenin en belirgin özelliği içerdiği hükümlerin uzun bir zaman diliminde başarıyla uygulanması ve herhangi bir yabancı devletin kanunlarından aynen alınmamasıdır. Nizamnamenin başarısının belki de bundan kaynaklandığı söylenebilir.

Bu nizamnameyle memurların kadrosunda idari, adli, mülki zabıta şeklinde bir görev dağılımı yapılmış, İstanbul Polis Müdürlüğü üç kısma, bu kısımlar çeşitli merkezlere, merkezler ise mevkilere ayrılmıştır. Buralarda görev yapan polisler bölükler halinde teşkilatlandırılırken, her bölüğün başına bir serkomiser ve gereği kadar ikinci ve üçüncü polis komiser muavini ile polis memuru verilmiştir.²¹¹

1907 Nizamnamesi'nin taşradaki uygulamasına bakıldığında, Vilayetlerin büyüklüklerine göre Polis Müdüriyetlerinin üç sınıfa ayrılmış olduğu görülür. Bunların büyükten küçüğe doğru birinci, ikinci ve üçüncü sınıf müdüriyetler olması icab eder. Vilayet merkezlerinde Polis Müdürü, müstakil livalarda birer serkomiser bulundurulurken yeteri kadar komiser ve komiser muavini ile polis memuru vazifelendirilmekteydi. Kazalarda ise birer ve icab ederse daha çok komiser, gereği kadar Komiser muavini ve Polis Memuru görevlendirilirdi.²¹²

Teşkilata alınacak olanlarda, Osmanlı vatandaşı olma, yirmi beş yaşını bitirip kırk yaşından gün almamış olma, Türkçe okuyup yazabilme gibi hususları gözetken nizamnamenin önemli bir özelliği de milliyet ayrımı yapılmadan iyi ahlaklı olmak

²¹⁰ Eyüp Şahin, “1913 tarihli Polis Nizamnamesine Göre Polisin Seçimi, Atanması ve Rütbelere Arasında Yükselme İlkeleri”, Polis Dergisi, Sayı: 43 Ocak - Şubat - Mart 2005, s. 125

²¹¹ Eyüp Şahin, “Osmanlı Polis Teşkilatı: İdari Yapılanması, Eğitimi ve Milli Mücadeleye Etkin Katılımı”, Polis Dergisi, Yıl:6, Sayı: 24, (Temmuz - Ağustos – Eylül) 2000, s. 121-122

²¹² İbrahim Yılmazçelik, İdris Karabörk, agm., s.40

koşuluyla Ermeni, Yahudi, Boşnak, Arnavut gibi her kesime memuriyetin açık olduğunun belirtilmesidir. Yine, aynı nizamnamede, polis kadrosuna alınacak olanların eğitim durumuna önem verilmesi, güvenlik teşkilatının profesyonelleştirilmeye çalışıldığını göstermektedir. Bu dönemde, mesleğe alınacak olanların, oluşturulan “heyet-i intihabiyeler” vasıtasıyla seçilmesi ve okuma yazma yetisinin kazandırılmasının ötesinde mesleki bilgi verilmesini amaç edinen polis okullarının açılması da bu çerçevede değerlendirilebilir²¹³

Polisin profesyonelleşmesi, aracı kurumların tasviye edilip merkezi otoritenin güçlenmesi anlamına geldiğinden, yapılan bu faaliyetler Abdülhamit döneminin kendine has özellikleri düşünüldüğünde daha fazla anlam kazanmaktadır. Ancak, merkezi otoritenin güçlenmesi aynı zamanda, meydana gelebilecek sorunların faturasının direk iktidara çıkartılacağı anlamına geliyordu.²¹⁴

3.1.2.6. II. Meşrutiyet Dönemi, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Güvenlik Sorunu

Kendilerini iktidarın başına geçecek kadar yetkin bulmamaları ve siyasal bir parti kurmak yoluyla değil ama halkın genel iradesinin bir sözcüsü olarak siyasal alanı deneyimlemek istemeleri gibi nedenlerle hükümetleri dışardan denetlemeyi tercih eden İTC ileri gelenlerinin ilk icraatı, Zaptiye Nezareti’nin başındaki nazırı değiştirmek olmuştu. Polisin toplumsal hareketliliği denetim altında tutan bir kurum olduğu düşünülürse, bu girişimin ne kadar bilinçli olduğu anlaşılabilir.²¹⁵ II. Abdülhamid döneminde hafiye karargahına dönüşmüş olan bu kurumun meşrutiyetin yeni düzenlemelerine uyum sağlamakta güçlük çekmesi,²¹⁶ Fransız ve Alman Polis teşkilatlarının esas alınarak polis teşkilatının yeniden yapılandırılması düşüncesini doğurmuştu. 1909 Nisan’ında İstanbul’da bir şeyhin liderliğinde örgütlenen beş altı bin

²¹³ Polis Okulları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Eyüp Şahin, 1907’den 2000’e Polis Okulları, Ankara 2001

²¹⁴ Ferdan Ergut, age., s. 147-160

²¹⁵ Age., s. 191-192

²¹⁶ Zafer Toprak, agm., s. 1270

kişinin katılımıyla gerçekleşen 31 Mart Vakası'nın ortaya çıkışı, aslında İTC'nin Zaptiye Nezareti'nin başında bulunan nazırı değiştirme yolundaki düşüncelerinin haklılığını ortaya koymuş, polis örgütünün köklü bir biçimde yeniden yapılandırılması konusundaki niyetler netleşmişti.

Ayaklanmanın bastırılması için harekete geçen 3. Ordu Komutanı Mahmut Şevket Paşa'nın komutanlığındaki Hareket Ordusu'nun gösterdiği başarı, ordunun iç siyasetteki ağırlığının artmasına yol açtığı gibi 1912'deki kısa bir dönem dışında, 1918'e kadar yürürlükte kalacak olan sıkıyönetim döneminin de başlamasına neden olmuştu. Diğer devletler de görüleceği gibi etkin ve topluma nüfuz etmiş bir polis örgütlenmesinin henüz gerçekleştirilemediği dönemlerde siyasal elitin ilk tercihi daima sıkı yönetim olmuştur.²¹⁷

31 Mart olayından sonra artık yaşaması imkansız olan Zaptiye Nezareti'nin kaldırılmasıyla oluşan boşluğu doldurmak adına, 22 Temmuz 1909 yılında çıkartılan "İstanbul Vilayeti ve Emniyeti Umumiye Müdüriyeti Teşkilatına Dair Kanun" ile Dahiliye Nezareti'ne bağlı Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü ve İstanbul Vilayeti'ne bağlı bir polis müdüriyeti kurulması, İTC'ye yeni bir polis teşkilatının gerekliliği yönündeki düşüncelerini gerçek bir zemine oturttuğu anlamına geliyordu.²¹⁸

İTC iktidarını bir taraftan güvenlik güçlerinin yapılanmasında değişikliklere giderek sağlamlaştırmaya çalışırken diğer taraftan yerel unsurları tavsiye ederek bunu sağlamaya çalışıyordu. Söz konusu tasviye siyasetinin önemli bir ayağını Lonca Teşkilatı'nın varlığı teşkil etmekteydi. Klasik dönemde özerk yapılarından dolayı devletin içişlerine kolayca müdahale edemediği lonca teşkilatının yerini 26 Şubat 1910 tarihinde çıkartılan Esnaf Cemiyeti Talimatnamesi ile meslek örgütleri almıştır. Bu yapılanmayla lonca örgütlenmesinin, polislik işinde devletin polis güçlerini ikame eden değil onu tamamlayan bir oluşuma dönüştürüldüğü söylenebilir.

²¹⁷ Ferdan Ergut, age., s. 193 -194

²¹⁸ Ali Kuyaksigil, agm., s. 10

İTC lonca ve benzeri aracı kurumları ortadan kaldırırken meydana gelen otorite boşluğunu önleyici polis anlayışını benimseyen bir yapılanmayla doldurmaya çalışmıştı. Ancak buradan, İTC'nin polis güçlerini muhalifleri sindirmek amacıyla kullanmadığı anlamı çıkarılmamalıdır.²¹⁹ Nitekim çıkış noktası meşrutiyetçi bir yapılanmayı sağlamak olan İTC'nin, bu yapılanmayı tehdit eden 31 Mart ayaklanmasından sonra baskı mekanizmalarını devreye sokarak muhalif hareketi pasifize etmeye çalışması bunun böyle olmadığını göstermiştir.

İTF bir taraftan muhalefetle olan mücadelesini sürdürürken bir taraftan da teşkilatın yapısında düzenlemeler yapmayı sürdürmüştür. Bu bağlamda, 1911 yılında çıkartılan bir kanunla İstanbul'un kolluk işlerinin İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi'ne verilmesi, II. Meşrutiyet'in ilanından Cumhuriyet dönemine kadar ülkenin iç güvenliğinin sağlanması işinin, Umum Jandarma Kumandanlığı, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ve İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi olmak üzere üç kuruluş eliyle yürütülmesi sonucunu yaratmıştır.²²⁰ Bu düzenleme aynı zamanda polis kuvvetlerinin vazife ve teşkilat yapısını gösterecek yeni bir nizamnamenin çıkartılması ihtiyacını doğuracaktır.²²¹

Bu ihtiyaç, 1913 yılında çıkartılan yeni bir nizamname ile giderilmeye çalışılmıştır. Polis teşkilatında Avrupai bir yapılanmanın gereğine inanan İttihat ve Terakki Partisi bu konuda inceleme yapmak üzere Avrupa başkentlerine heyet göndermiştir. Heyetin Osmanlı Devleti'nin başkenti ile diğer vilayetlerinde uygulanacak polisiye yönetim için en uygun örnek olarak Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun başkenti olan Viyana'daki yapılanmayı tercih ettiği görülüyor. 1913 Nizamnamesi bu örnekten hareketle hazırlanmıştır.²²²

²¹⁹ Ferdan Ergut, age., s. 170-179

²²⁰ Veysel K. Bilgiç, Muhittin Karakaya, agm., s. 177

²²¹ İbrahim Yılmazçelik, İdris Karabörk, agm., s.48

²²² Eyüp Şahin, "1913 tarihli Polis Nizamnamesi'ne Göre Polisin Seçimi, Atanması ve Rütbelere Arasında Yükselme İlkeleri", Polis Dergisi, Sayı: 43 Ocak- Şubat- Mart 2005, s. 125

1913 Nizamnamesinde, 1907 yılında yapılan düzenlemelere paralel olarak eğitim konusuna önem verildiği, polis mesleğine atanacak olanlarda lise diplomasına sahip olma, Türkçe'nin dışında başka lisanlara vakıf olma veya azınlık dillerinden birini konuşabilme gibi hususlara yer verilmesinden anlaşılmaktadır. Nizamnamede, 1907 düzenlemesinden farklı olarak herhangi bir cezayla mahkum olmamanın dışında kötü şöhret sahibi olarak bile tanınmama şartının arandığı görülmektedir. Bunun dışında polis adayının açılacak eğitim ve öğretim devresine katılarak polis okulu diploması olmadıkça polis mesleğinde görevlendirilemeyeceği de karar altına alınmıştı. Diploması olmadığı halde daha önce polis mesleğine alınmış olanların belli periyotlarla polis okullarına eğitim için gönderilmeleri şartı konulurken yaşları ilerlemiş olan emniyet mensuplarının polis eğitiminden muaf tutulmaları uygulamasından vazgeçilmişti. Böylece bütün çalışanların polis eğitiminden geçirilmesinin sağlanmasına gayret gösterildiği ortaya kondu.²²³

Öte yandan İttihat ve Terakki, iktidara geldikten sonra da devlet aygıtının merkezileşmesi yolundaki çalışmalarına devam etmiştir. İttihat ve Terakki'nin tasfiye siyasetinin diğer bir önemli ayağını valilerin konumu oluşturmaktaydı. İttihat ve Terakki'nin yönetim aygıtını merkezileştirmek adına yaptığı düzenlemelerinin uzantılarını, 1913 yılında hazırlanan Vilayet Genel İdare Yasası'nın içeriğinde görebilmek mümkündür. Bu düzenleme ile valilerin yapacakları atama ve tayinlerle ilgili ayrıntılı bir listeyi Dahiliye Nezareti'ne sunmakla yükümlü tutulmaları, aslında yapıldığı gözlenen keyfi atamaların engellenmeye çalışıldığının bir göstergesiydi. Bunun dışında görevden almak istedikleri memurların durumuyla ilgili gerekçelerini de sunacaklardı. Aynı düzenlemede valiler her yıl düzenledikleri vilayet bütçelerini onay almak üzere Dahiliye Nezareti'ne bildirmekle yükümlü tutuluyordu.²²⁴

Kamu düzenini sağlayan tampon kurumların bu şekilde çözülmeye devam etmesi polis örgütünün, oluşan boşluklardan da faydalanarak toplum ve yasalar

²²³ Eyüp Şahin, agm., s. 130-131

²²⁴ Ferdan Ergut, age. s. 169-170

üzerindeki yetkisinin aşırı bir biçimde artmasına neden oluyordu.²²⁵ Ancak polisin elinde bulundurduğu yetkiyi kullanma gücü, sivil toplum, asker ve bürokrasinin içinde yer aldığı bir sarkaçta, değişen dinamiklere bağlı olarak birinin diğerine karşı kazandığı ağırlığa göre farklılaşıyordu.

3.1.3 Aydın Vilayeti’ndeki Polis Teşkilatı Üzerine

3.1.3.1. Aydın Vilayetindeki Polis Teşkilatının Yapısı Üzerine Bazı Gözlemler

Recep Ferdi’nin Ahenk Gazetesi’nde birkaç tefrika halinde kaleme aldığı polis hatıratında, polis teşkilatı ile ilgili olarak yaptığı benzetme, söz konusu teşkilatın önemini vurgulaması açısından ilgi çekicidir. Recep Ferdi “*Bir insanın vücudunu saran öldürücü bir hastalıktan onun kurtarılması ve tekrar sağlığına kavuşturulması açısından bir doktorun çalışması nasıl bir anlam taşıyorsa, devletin yapısının, bozulma gösteren alanlarda alınan tedbirler ile korunması ya da arındırılması hususunda polislerin çalışması da öyle bir önem ifade eder*”²²⁶ demektedir. Bu bağlamda, “*insanın vücuduna musallat olan unsurların mikroplar, memleketin yapısına saldıranların ise serseri ve her türlü kötülüğü yapabilecek durumda olan kişilerin içinde yer aldığı takımlar*” olduğunu ifade ederek her iki yapının yaşamsal değerlerini felce uğratabilecek unsurlar arasında bir ilgi kurmaktadır. Diğer taraftan “*doktorun muayenesi ile konulan teşhise göre hastalığın ilaçla tedavisinin kolaylıkla mümkün olduğunu; ancak serseri takımının kah göze görünmeyerek, kah görünse bile ele geçirilmesinin güç olduğu*”nu vurgulayarak polisin işinin zorluğuna da dikkat çekmiştir.

Polis teşkilatının varlığını bir devletin bekası açısından son derece önemli olduğunu gören böyle aydınlar bulunmaktayken, 7-8 asırlık bir birikime sahip olan devletin son zamanlarına kadar esaslı bir şekilde ne polis ne de jandarma teşkilatına sahip olduğu görülmektedir. Hatta, 19. yüzyıl başlarına kadar elde uygulanabilecek

²²⁵ Ferdan Ergut, age., s. 184 - 185

²²⁶ Ahenk, 12 Eylül 1908

düzenli bir Jandarma Nizamnamesi bile bulunmamaktaydı. Memleketin düzenli jandarma ve polis teşkilatından mahrum kalması nedeniyle Rumeli, özellikle Anadolu halkının ne feci sefaletlere, eşkıyalık hareketlerine, ihtilallere maruz kaldığı bilinen bir durumdu.

Kötü talihli kıta Rumeli'nin, öteden beri maruz kaldığı ihtilallerin, felaketlerin tek sebebi; iyi bir jandarma polis teşkilatından mahrum olarak yaşamasıydı. Bu açıdan bakıldığında, öteden beri bu memleketin asayişsizliğinden ve emniyetsizliğinden şikayet etmekte olan Avrupalıların burada yapılmasını teklif ettikleri en önemli ıslahatın, Jandarma Teşkilatı'nın yapılandırılmasıyla ilgili olması bir rastlantı değildi. Meşhur Reval görüşmelerinde de ele alındığı bilinen ıslahat düşüncesinin ilk fırsatta icraata dökülebilmesi adına yapılan çalışmalar iç güvenliği ilgilendiren bir meselenin uluslararası bir düzlemde tartışılmış olması açısından da anlamlıydı.²²⁷

Öte yandan, Osmanlı Devleti'nde polis teşkilatının hayatiyetinin II.Meşrutiyet'ten sonra anlaşılmaya başlandığı söylenebilir. Örneğin, bu dönemde açılan polis okulları, konuya verilen önemi göstermekteydi. İç güvenlik aygıtının ıslahı için Aydın, Konya, Trablusgarb ve Bingazi gibi yerlerde açılan mekteplerden üç, dört sene içinde yetişen polis ve jandarma neferleri sayesinde memleket düzenli bir zabıta, polis ve jandarma kadrosuna sahip olabilmmişti.

II.Meşrutiyet döneminde, polislik işine önem verilmiş olsa da güvenlik teşkilatının eksik ve noksanları büyük ölçüde devam etmekteydi. Aydın, Konya gibi büyük vilayetlerin bile bu konuda bir çok noksanları bulunmaktaydı. Söz konusu vilayetlerde güvenlik teşkilatının ne durumda olduğunu incelemeye yönelik olarak zaman zaman komisyonlar ve teftiş heyetleri oluşturulurdu. Mülkiye müfettişlerinden Naci Bey'in başkanlığında Jandarma ıslahatında bilgi, deneyim ve tecrübelerine güvenilen İzmir Jandarma mektebi Müdürü Vedat Bey ile jandarma tensik memurlarından İngiliz Hörkör(?) Bey'den oluşan seyyar bir komisyon bunlardan sadece bir tanesidir. Bu heyet önce Aydın Vilayeti'nin daha sonra Konya Vilayeti'nin bütün

²²⁷ Ahenk, 2 Temmuz 1913

kazalarını dolaşarak gereken incelemeyi yapmış, bu vilayetlerin emniyet ve asayişini, genel teşkilat yapısını layıkıyla temin edebilmek için daha ne kadar jandarma ve polise ihtiyaç olduğunu, nerelerde yeni karakollar yapılmasına lüzum görüldüğünü, bunların ne şekilde inşa edileceğini ve inşaat masrafları gibi konuları içeren projelerini düzenleyerek ilgili makama takdim etmişlerdi.²²⁸

Teftiş Heyetleri ve komisyonları tarafından hazırlanan rapor, layiha, harita ve projeler o dönem için iç güvenlik örgüsünün ihtiyaçlarını ortaya koyup yapılması gerekenleri göstermesi açısından büyük faydalar sağladığı gibi bizim için de polis teşkilatının süreç içinde hangi duraklarda nasıl değişikliklere uğradığını, satır aralarında verilen ipuçlarını okuyarak değerlendirebilmemize imkan verdiği için önemlidir.

Nitekim, taşra Polis teşkilatının eksiklerini tamamlama konusunda düzenlenecek projeye kaynak olmak üzere 14 ay kadar devam eden hizmet süresi içinde gözlemlerine dayanarak teşkilatın yapısı hakkında Polis Müdürü Cemal Bey tarafından 1913 yılının Nisan ayında kaleme alınan bir yazıdan Aydın Vilayeti'ndeki Polis Teşkilatına ilişkin ayrıntılı bilgiler edinilebilmektedir. Daha önce vilayetin güvenlik teşkilatına ilişkin kaçınılmaz ihtiyaçları konusunda da pek çok yazı kaleme alındığı bilinmektedir. Ancak Cemal Bey'in raporunun oldukça ayrıntılı olması açısından burada yer verilmesi uygun görülmüştür.

Süregelen savaşlar, Aydın Vilayeti'nin siyasi konumunun önemini bir derece daha attırmaktaydı. Özellikle Yunanlıların kışkırtmalarının etkisiyle Osmanlı Devleti'ne karşı fiili isyan ve düşmanlığa yeltenmek için en küçük bir fırsatı bile gözleyen Rumların oturdukları sahil şeridinde önleyici inzibati tedbirlerin uygulanması kaçınılmazdı. Ancak, bu konuda bir şey yapılmamasının Osmanlı Devleti'nde bir takım sıkıntılara neden olacağı gün gibi aşıkardı.

Buna rağmen, Ege kıyılarında önemli olduğu söylenebilecek olan bir çok kasabada ancak birer ikişer polis bulundurulmaktayken bir çok yer kendi haline

²²⁸ Ahenk, 2 Temmuz 1913

bırakılmış durumdaydı. Halbuki Osmanlı Devleti'nden koparılmış adalarla araları ancak bir top menzilden ibaret olması nedeniyle karışıklık çıkma imkanı çok fazla olan mevki ve kasabalarda güçlü polis kuvvetlerinin bulundurulması, bir an olsun ihmal edilmemesi gereken hayati bir mesele idi. Diğer taraftan şehir ve kasabaların inzibat işlerinin yalnızca polislere bırakılması düşüncesinin uygulamaya geçirilmesinin pek çok yarar getireceği açıktı.

Osmanlı Devleti'nin bir çok yerinde polis karakollarının arttırılması gerekliken kadronun uygunsuzluğundan dolayı işlerin idaresi yoluna gidilmekteydi. Bu nedenle, memleketin kurtuluşu adına noksanların tamamlanması, kadronun genişletilmesi durumunu da zorunlu kılmaktaydı.

Bu noktada Cemal Bey tarafından mevcut polis kuvvetlerinin gelecekteki durumuna ilişkin olarak hazırlanan iki kıta cetvelde, polis teşkilatının sorunlarına çözüm olmak üzere ortaya konulan öneriler önem taşımaktadır.

Birinci cetvelde her memurun gece 6 gündüz 6 saat vazife gördüğünden bahsedilmektedir. Bir polis memurunun aralıksız 6 saat bir noktada durması veya devriye gezmesinin yorucu ve güç olabileceği belirtilerek bunun mutlaka 4 saatle sınırlandırılması önerisinde bulunulmuştur.²²⁹

Raporda bir polis merkezinin idaresi için öncelikle ihmal edilmemesi gereken hususlardan biri olarak merkez nöbetçilerinin durumuna değinilmiştir. Polis merkezinde 24 saat zarfında beklemek şartıyla 3 nöbetçi ve 15 hatta 20 nokta yerinde bulunan bazı merkezler dışarıda tutulmak üzere, her merkezde eşit olarak 3 nokta mahalinin olduğu düşünülürse bunun için 9 ve 2 kişiden oluşan birer devriye için 6 memura, bir kayıt memuruna, iki ihtiyata, bir han ve otel memuruna, üç mezun kişiye olmak üzere toplam 26 polis memuruna ihtiyaç vardı. Buna göre merkezi vilayette 25 polis merkezinin olduğu düşünülürse, yine o oranda önemli olan Manisa, Aydın, Denizli liva

²²⁹ DH.EUM.THR. 103/15, (1329) 1913

merkezleriyle Urla, Çeşme, Kuşadası, Bergama, Söke kaza ve merkezleri için 858 memur gerekmektedir.

İkinci derecede görülen Manisa Liva merkezi Ödemiş, Bayındır, Soma, Tire, Milas, Menemen, Marmaris, Nazilli kaza merkezlerinde karakol nöbeti için 3 ve devriye için 6 ve bir mezun olmak üzere toplamda 10'ar kişiden 90 memur çalıştırılması icab etmekteydi.

Üçüncü sınıftan sayılan Alaşehir, Kasaba, Mekri, Karaburun, Eşme, Karacasu, Seferihisar, Çine, Demirci, Gördes, Saraköy, Buldan, Foça, Bodrum kaza merkezlerinde dörder ve denize kıyısı olmakla beraber bir kaza merkezi köy genişliğinde olan Dikili, Ayazmend, Çandarlı, Yeni Foça ve Bornova'nın Bayraklı, Ayatiryade, Meğernik Kaya Karyesi'nde dahi dörden kişiden 140, muhasebe, sicil, adli kısım, idari kısım, müfettişlik memurları için 32, telefon masrafları için 4, araştırma için 30, zabıta-yı bahriye için 20, merkez vilayetlerde yapılması zorunlu görülen ve mevcutları on ikişerden ibaret bulunan 18 karakol için 214 olmak üzere toplam 1450 polis memuruna ihtiyaç vardı. Bu durumda yalnız liva ve kaza merkezlerinin 1109871 olan nüfuslarına bakılacak olursa her polise 765 kişi düşmekteydi.

İzmir şehrinin teşkil ettiği önem dolayısıyla oldukça geniş bir kadroyla sürdürülen zabıta işlerinin süratle ve kolaylıkla yürütülebilmesi için birbirleriyle iletişim içinde olan birkaç merkez ve mevkinin birleştirilmesi yoluna gidilmiş ve mıntikalar oluşturulmuştu. Mıntika komiserlerine, merkez memurları gibi adli işlerle ilgili olarak, doğrudan doğruya adli daireler ile muameleleri yürütebilme ve haberleşebilmeleri konusunda yetki verilmişti. Bu uygulamanın faydaları görüldüğünden devam edilmesi uygun bulunmuştu.

Yapılan incelemeler sonucunda İzmir şehrinde oluşturulan yedi mıntikanın genişletilerek 4 mıntıkaya çevrilmesi, Aydın, Manisa şehirlerinin de birer mıntika halinde çalışmaları, kadroların buna uygun olarak yapılandırılması, 2. sınıf polis komiserliğinin kaldırılması ve polis kadrosunun polis, muavin, komiser ve serkomiser

adı altında dört sınıf halinde oluşturulması ve bu memurların maaşlarının derecelerine göre arttırılması uygun görülmüştü.

Mıntıkalarındaki polis kadrosu içinde merkez memurluğu vazifesini görecek 6, yazışma, adli ve idari kısım kalemleri için 3 olmak üzere toplam 10'ar komiser ve merkezlerde önem derecesine göre görevlendirilmesi gerekli olan 37 komiser ve 101 komiser muavinine ihtiyaç olduğu hesaplandığında ser komiser 142, bir komiser 39 ve bir muavine 13 polis düştüğü ortaya çıkmaktaydı.

Liva ve kazalar önem derecelerine göre ayrıma tabi tutulduktan sonra nerelerde komiser, nerelerde muavin görevlendirileceği belirlenmiş ve hazırlanan hesap bilançosuna bir komiser, altı ikinci, 35 üçüncü komiser ve 38 muavin ve 353 polisten ibaret var olan mevcuda bakılarak, altı adet ikinci komiserin de ser komiserlik sınıfına katılması şartıyla, 3 ser komiser ve 2 komiser 84 muavin olmak üzere 1097 polisin ilavesi gerekli görülmüştü.²³⁰

Yine, İzmir merkezinde yaralama ve katl gibi suç olayları eksik olmazken teşkilata mahsus doktorlar bulunmadığı için belediyenin doktorları aranılmakta ve bazen uzun süre bulunamadıkları için zabıta memurlarının süre giden çalışmalarında zorluklar yaşanmakta ve gecikmeler olmaktaydı. Bu nedenle, İzmir şehrinin büyüklüğü de göz önünde bulundurularak nöbetleşe olarak görevlerini yerine getirmek üzere biner kuruş maaşla üç doktorun görevlendirilmesinin yeterli olacağı tesbit edilmişti.

Ayrıca belediye doktorlarının hasta düşen veya vazife esnasında yaralanan polis memurlarının tedavisine aralıksız bir şekilde devam edebilmeleri için 10 kişiyi içine alabilecek özel bir hastanenin inşa edilmesi önerilmekteydi. Hastanede bir bölümün eczane olarak ayrılması ve burada da 400 kuruş maaşla bir eczacının görevlendirilmesi düşünülmüştü. Böylece hastanelerde ücretsiz kabul görmeyen, zorunlu masrafları karşılamak için maaşları uygun olmayan polislerin sıkıntılarına son verilmiş olacaktı.

²³⁰ DH.EUM.THR. 103/15, (1329) 1913

Denize kıyısı bulunan, bu nedenle önemleri bir kat daha artan Bergama Kazası ile ona katılan Ayazmend, Dikili, Çandarlı, Kilise; Foçateyn Kazası'na bağlı olan Yeni Foça, Çeşme'nin Yeni Nahiye, Alaçatı ve Torbalı gibi nahiye merkezleri ile Rum nüfusunun çoğunlukta olması ve iskelesinin bulunması nedeniyle Bayraklı mevkilerinde birer muavin ile dörder polisin görevlendirilmesine şiddetle ihtiyaç vardı.

Vilayette ihtiyaç duyulan bir diğer şey otomobil gibi bir nakliye aracıydı. Ancak şehirde ulaşımı kolaylaştıran demiryolu ve liman işletmelerine ait vapurlar vardı. Bu nedenle şehir içine kadar uzanan Aydın - Kasaba demiryolunun polis nüfuzundaki istasyonu ve İzmir limanında seyr-i sefer eden Körfez Vapur Şirketi'nin iskelesinin emniyeti göz önüne alınarak bu mevkilerde polis kuvvetlerinin yerleştirilmesi gerekmektedir.

Vilayette bulunan idari ve adli teşkilat ile kayıt, takip gibi işlere bakan daireler sağladığı faydalar açısından oldukça önemliydi. Özellikle adli kısımda düzenlenen şahsi dosyalardan büyük bir fayda görülmektedir. Daktiloskopi, fotoğraf daireleri adli kısmı tamamlayan bölümlerdi. Araştırma dairesi dahi ilgisi nedeniyle adli kısma bağlanmıştı. Araştırma dairesi için bir komiser, iki muavin ile 30 polise gerek vardı. Araştırma memurları öteden beri polislerden ayrılarak onlara sivil elbise giydirilmekte ve zorunlu ihtiyaçları için hiçbir ödenek verilmemektedir. Bu nedenle vazifeleri nedeniyle artan masraflarını karşılayabilmeleri için sivil memurların maaşlarında artışa gidilmesi gerekmektedir.

Geniş bir artalanı olan İzmir şehrinin civarında, dağınık şekilde de olsa gezilecek yerler, yazlık alanlar ve yabancıların ikamet ettiği bir çok mahalleler bulunmaktaydı. Söz konusu mahallerde ve İzmir dahilinde süvari devriyeleri düzenlemek ve bir komiser, bir muavin ile 30 nefer süvarinin istihdam edilmesi zaruri bir durum almıştı.²³¹

Güvenlik güçleri içindeki süvariler kendi hayvanlarını satın alabilecek durumda olanlardan seçilmekteydi. Ancak bunun kaldırılarak süvarilerin yalnız yetenek ve

²³¹ DH.EUM.THR. 103/15, (1329) 1913

bağlılıkları bilinenlerden seçilmesi önerilmekteydi. Süvari birlikleri için gerekli görülen 32 hayvanın hükümetçe satın alınması, bunun için takım başına 25'er liradan 800 lira ve bir senede telef olması düşünülen iki hayvan için 50 lira tahsisat verilmesi ve yem bedeli olarak da aylık 190 ile 200 kuruş civarında masrafın dahil edilmesi gerekli görülmekteydi.

Vilayette oldukça yetersiz bir durumda oldukları gözlenen 16 karakolun dışında kira yoluyla faaliyet gösteren 12 tane karakol bulunmaktaydı. Bunların dışında 22 karakol binasının yapılması gerekli görülmüştü. Güvenlik teşkilatı için ihtiyaç duyulan en önemli şeylerden bir diğeri uygun bir merkezi polis dairesiydi. Merkez vilayette toplanan yardımlardan 67398 kuruş 30 para harcanarak 88 hatlı bir telefon tesis edilerek bütün polis merkezleri, itfaiye ve diğer resmi daireler birbirlerine bağlanmıştı. Bundan dolayı gerekli görülen karakolların da inşası halinde, telefon hattı temini için uygun miktarda ödenek ayrılması söz konusu olacaktı.²³²

Diğer taraftan şehir ve kasabalar ile diğer merkez karakollarında tutuklu bulunan mahkumların ait oldukları yerlere nakilleri için 2 adet mahkum arabası ve bu arabalar için 3 çift hayvanın satın alınması uygun görülmüştü. Ayrıca gerek teftişler gerekse diğer vazifeler için daima bir yerlere gitmeleri gereken müdür, doktor ve müfettişlere özel 2 araba ve 3 çift hayvanın tedarik edilmesi düşünülmüştü.²³³

Güvenlik teşkilatı adına, ışıklandırma, ısıtma, kırtasiye ve yazışma evrakı, yem bedeli, ilaçlar, yol harcı, döşemeler, kira, sandal, motor ödenekleri ve diğer ufak tefek işler için ayrılan ödenek, ihtiyaçları temin etmekten uzaktı. Örneğin, ışıklandırma ödeneğinin cüzi olması nedeniyle çoğu karakol hanelerde lambaların sabaha kadar aydınlatılması mümkün olamamaktaydı. Karanlıkta kalmamak için memurların ceplerinden para harcayarak gaz satın aldıkları görülmekteydi. Söz konusu karakolların iki okka kömürle ısınmaları da mümkün olmadığından bu konuyla ve diğerleriyle ilgili olarak ek bir ödeneğin tahsis edilmesi gerekmektedir.

²³² DH.EUM.THR. 103/15, (1329) 1913

²³³ DH.EUM.THR. 103/15, (1329) 1913

Özellikle teşkilatın yürütülmesi açısından gerekli olan evrak ve defterler için çok fazla bir meblağ gerekmede iken yapılan yardımlar ile işler idare edilmeye çalışılmaktaydı. Ancak, defter ve evrakın yenilenmesine gerekli olduğundan mevcut tahsisat miktarına “900.800” kuruş zam yapılarak ödeneğin 1.251.080 kuruşa ulaştırılmasıyla bu yüzden çekilen zorluklar sona erdirilebilirdi.

Aşağıdaki tabloda 1913 yılında Aydın Vilayeti Polis Müdüriyeti’nin harcama kalemleri ile ilgili ayrıntılı bir döküm yer almaktadır.

Hal-i Hazır Tahsisatı	İlavesi İcab Eden	Yekun	
	50000	50000	İnşaat ve tamirat
27465	30000	57465	İcare
15620	23100	38720	Tenvir ve teshin
10600	19400	30000	Kırtasiye ve evrak-ı matbu‘a
5300	14700	20000	Mefruşat
40000	60000	100000	Sandal, motor, istimbot
202600	463200	665800	Melbusât
	80100	80000	Çeh, esliha
13800	50300	64100	Yem bedeli hayvan tazminatı
6400	13600	20000	Edviye
	15000	15000	Telefon mesarifat-ı tesisiye ve tamiriyesi
	30000	30000	Sevk
	17500	30000	Harcırah
12500	14000	30000	Müteferrika
16000	20000	20000	Mükafat-ı nakdiye
350285	550545	900800	Yekun

Çepeçevre 20 mil deniz kıyısından ibaret olan İzmir havzası sahilinin 4/3 kısmı yerleşime açılmış bulunmaktaydı. Bu kıyı şeridindeki inzibatın sağlamlaştırılması ve kaçakçılığın yasaklanması gerektiğinden biri kuzey diğeri güney sahilini aralıksız gözetlemek için iki motorbota ihtiyaç vardı. Ayrıca kale açıklarında ve Urla’ya kadar olan sahil şeridinde hızlı gidip gelebilecek, fırtınalara karşı koyabilecek büyüklükte bir istimbotun mevcudiyetine ihtiyaç vardı. İzmir limanının önemi nedeniyle bu gibi araçlara ihtiyaç duyulduğu, Babıaliye bir çok kez anlatılmış ancak girişimler sonuçsuz kalmıştı. Yine bu tedbirlerin ihmaline izin verilmemeliydi. Bu nedenle limanın set ile sınırlandırılan alanı içinde iş gören ve hareket halinde olan 3 sandal ile bunlar için

istihdam edilen 10 sandalcının 40 bin kuruştan ibaret olan tahsisatının ayrılması gerekiyordu. Bunun dışında 2 motorbot ve bir istimbot için gerekli makinist ve mürettebatının da dikkate alınarak söz konusu ödeneğin yeterli meblağa ulaştırılması ve İzmir dışında, kıyı şeridindeki önemli mevkilerden Urla limanında iki, Çeşme’de iki, Kuşadası’nda bir, Foça’da bir, Bodrum’da bir Gölgelik’te bir olmak üzere toplam 8 sandalın daha tedarik edilmesi gerekmektedir.²³⁴

3.1.3.2. Menteşe Polis Teşkilatı’nın Oluşturulması

Menteşe Sancağı’nın ayrı bir liva haline getirilmesi, livadaki kurumların esaslı bir düzenlemeye tabi tutulmasını gerekli kılmıştı. Bu nedenle, bu konuda mahallerin ve istihdam edileceklerin durumlarına dair, polis komiserliğince bir muhtıra düzenlenmişti. Bu muhtıra sadece livada kurulması düşünülen polis teşkilatına yönelik yapılması düşünülen şeylerle ilgili değil, aynı zamanda livadaki hane, dükkan, mağazalar ile livanın nüfusu hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır.

Menteşe Sancağı, teşkilatın oluşturulduğu tarihe kadar güvenlik açısından olanaksızlıklar içindeydi. Sahil şeridinde bulunmaları nedeniyle önemleri bir kat daha artan bazı kazalarda ard arda yapılan başvurulara rağmen, bir polis neferinin bile bulundurulamadığı anlaşıyor. Oysa liva sahil şeridinin adalara oldukça yakın olması bu durumu zorunlu kılmaktaydı.

Öte yandan, merkez livada polis dairesi olarak kullanılan bina karanlık bir odadan ibaret idi. Polis dairesinin fiziki açıdan uygun olmaması polis komiserlerinin kahvelerde, orda burada dolaşmalarına, görev esnasında amirle memurun daima birbirleriyle temas içinde bulunmaları ise keyfiliğin oluşmasına neden olmaktaydı. Bu durum, gece nöbeti görevlerinin yerine getirilmemesi gibi durumların yaşanmasına kadar vardırılmıştı.²³⁵

²³⁴ DH.EUM.THR. 103/15, (1329) 1913

²³⁵ DH.EUM.MH. 73/45, 1332

Bu dönemde, Muğla merkez kazasında 3000 hane 630 bin dükkan bulunmaktaydı. Nüfusun çoğunluğu ise Müslüman ve Rumlardan oluşmaktaydı. Hatta Müslüman ve Rum nüfusundan başka yerleşmiş durumda olan neredeyse hiç kimse yoktu. 4172 erkek ve 4490 kadın olmak üzere toplam 8662 Müslüman nüfus vardı. Bunlara 530'u erkek ve 530'u kadın olarak Rum nüfus eklendiğinde toplamda 9722'ü bulunmaktaydı. Şehrin kenar taraflarında kalan Rum mahallesi'nde Hükümet Konağı, onun karşısında iki otel ve içinde muhtelif yerlerinde 9 hanenin bulunduğu bir çarşı vardı. Çarşının üst tarafında ise, Müslüman Mahallesi bulunmaktaydı.

Polisin her an ve zaman gözetlerken dikkatli davranması gereken mahalle ve haneler bunlardan ibaret iken merkez livanın hiçbir tarafında karakol bulunmamaktaydı. Diğer taraftan, şehrin düz olmayan zeminine bağlı olarak güneyden batıya doğru akan iki dere, Rum ve Müslüman Mahalleleri'nin her birini iki kısma ayırmaktaydı.²³⁶

Şehirde Polis idaresi, Hükümet Konağı havlusunda posta ve telgrafhanenin alt katında bulunmaktaydı ve sokağa bakan 2 penceresi ve hükümet havlusuna çıkan bir kapısıyla 4 kişinin içinde kalıp, yatabileceği bir bölüm dışında, sağlık kontrollerinin yapıldığı dikdörtgen şeklinde bir göz odadan oluşmaktaydı. Polis idaresinin bulunduğu söz konusu alanın çok dar olması bir kademeli komiser muavini ile 6 nefer polisten ibaret olan kadrodaki memurların daime birbirleriyle temasta olmalarından dolayı amir ve memur arasında ahabplık ve laubaliğin oluşmasına neden olmaktaydı. Bu nedenle, hükümet avlusunun uygun bir yerinde komiser, muavin ve gerektiği kadar polis memurunu içine alabilecek genişlikte, aynı zamanda onların yatıp kalkabilecekleri bir binanın inşası gerekli görülmüştü.

Öte yandan, her ay takdim edilen suç istatistiklerinin gösterdiği üzere bir sene zarfında Muğla'da 350 kadar suç işlenmiş bulunmaktaydı. Bunların çoğunu ise, ustura ve bıçak ile meydana gelen yaralama olayları oluşturmaktaydı. Hal böyle iken kasabanın emniyetinin 6 nefer polis memuruyla sağlanması mümkün olamazdı. Bu nedenle, 2 karakol hane daha tesis edildiği takdirde her bir karakol haneye 3'er kişiden

²³⁶ DH.EUM.MH. 73/45, 1332

daha 6 polis ile diğer işlerin yerine getirilebilmesi için 4 polisin eklenmesi söz konusu olacaktı. Bunlar merkezde akşamcı ve sabahçı iki devriye karakollarda ise, birer devriye halinde bağlı oldukları daire adına asayiş temin etmeye çalışacaklardı.

Yine mutasarrıf ile Jandarma Kumandanın makamı Polis ve Belediye daireleri arasında bulunduğundan çekilen telefon hattı karakollara da bağlandığı takdirde bölgenin güvenliği bir kat daha artacaktı. Livaya bağlı sahil kasabaları, Mekri, Marmaris, Köyceğiz, Bodrum kazalarının merkez livaya uzaklık mesafesi, büyüklükleri ve genel nüfusları hakkında bilgi vermek gerekirse; Mekri Kazası 311 hane, 67 dükkan ve mağaza ile 779 kişilik bir nüfusu içermekteydi. Kazanın merkez livaya 36 saat mesafesi olduğu bilinmektedir. Marmaris Kazası'nın ise Mekri'ye göre, gerek yerleşim yeri sayısı gerekse nüfus açısından daha büyük olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim, bu kazadaki hane sayısı 511 iken 120 dükkan ve mağaza ile 2305 kişilik bir nüfusu vardı. Merkeze bir günlük mesafede bulunan Bodrum Kazası'nın durumuna bakıldığında, 1850 hanelik yerleşik alanında, 4781 Müslüman, 3401 Hristiyan, 194 Museviyi kapsayan bir nüfus yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Bodrum Kazası'nda sayısı 150'yi bulan dükkan, mağaza ve kahvehanenin olduğu da tesbit edilmiştir. Mekri, Marmaris ve Bodrum kazalarının her an ve zaman yabancı gemilerin gelip gittiği işlek mekanlar olduğu düşünüldüğünde, idari ve siyasi olarak artan önemleri daha iyi anlaşılabilir. Bu nedenle, Mekri'ye bir komiser muavini ile 2 polisin, Marmaris'e ve Bodrum'a ise bir muavin ile iki polisin atanması uygun görülmüştü. Son olarak, merkez livaya yarım günlük bir uzaklıkta bulunan Köyceğiz'den bahsedilebilir. Nüfusunun, 1013'ünün Müslüman, 342'sinin Hristiyan ve 124'ünün Musevi olduğunu bildiğimiz kaza içinde yine aynı şekilde bir muavin ve 2 polis memurunun atanması uygun bulunmuştu. Ayrıca ihtiyati olarak merkeze 6 saat uzaklıktaki Güllük İskeleyi'ne 2 polisin tayin edilmesi gerekli görülmüştü.²³⁷

²³⁷ DH.EUM.MH. 73/45, 1332

Mevkilerine göre Menteşe Sancağı'nda istihdam edilmesi düşünülen polis memurlarının görevlendirilecekleri yerleri gösteren tablo:²³⁸

Yekun	Komiser-i sani	Komiser memuru	Polis memuru	Mevakii
12	1	1	10	Mekri mıntıkası
2	0	0	3	Cıvarhane Karakolu
2	0	0	3	Saki yaşı
3	0	1	2	Mekri kazası
3	0	1	2	Köyceğiz
3	0	1	2	Marmaris
3	0	1	2	Bodrum
3	0	1	2	Milas
2	0	0	2	Milas kazasına merbut Güllük İskeleyi
35	1	6	28	Yekun
24	1	5	18	Mücedden tayin ve ilavesi icab edenler
11	0	1	10	Elyevm merkezde ve kazalarda mevcut olup tenzil edilen – beyanı: muavin memur Merkez livada 1 6 Mekri kazası 0 2 Bodrum kazası 0 1 Güllük iskeleyi 0 1 Total: 11

²³⁸ DH.EUM.MH. 73/45, 1332

3.1.3.3. Aydın Vilayeti'nde Polis Müdüriyeti'ne Yapılan Atamalar

Ahenk Gazetesi'nin 27 Haziran 1908 tarihli bir haberinden söz konusu tarih itibariyle Polis Müdüriyeti'nin başında Mahzar Bey Efendi'nin bulunduğunu anlıyoruz.²³⁹ Yine aynı gazetenin 11 Aralık 1908 tarihinde yayınlanan başka bir haberinde Mahzar Bey'in görevine devam edebilmesi adına İzmir halkı tarafından imza toplandığını öğreniyoruz. Ancak, daha sonra Mahzar Bey'in görevinden alındığı, boş kalan Polis Müdüriyeti makamına Mehmet Lütfi Bey'in tayin edilmesinden anlaşılmaktadır.²⁴⁰ Vilayet Polis Müdürü Mehmet Bey'in gayretli bir kişi olmasına rağmen, İzmir gibi önemli bir merkezin asayiş ile ilgili işlerini iyi bir şekilde yürütebilecek tecrübeden yoksun olması, bir süre sonra kendisinin daha küçük bir vilayet polis müdüriyetine nakl edilerek yerine daha faal ve tecrübeli birinin tayin edilmesi doğrultusunda talepte bulunulmasına neden olacaktır.²⁴¹

İzmir polis neferlerinin bir çoğunda itaatsizliğin son derece artmış olması bunların ciddi bir şekilde itaat altına alınmalarını gerektirmişti. Bu nedenle, Vilayet polis Müdürü Mehmet Bey'in açığa alınarak müfettiş ya da Cezayir Bahr-i Sefid, Konya Vilayetleri gibi daha küçük vilayet polis müdüriyetlerinde görevlendirilmesine karar verilmiştir. 28 Ocak 1911 tarihinde yerine Emniyet-i Umumiye Müfettişlerinden eski Bursa Polis Müdürü'nün tayin edilmesi bu düşüncenin gerçekleştirildiğini gösterir.²⁴² Ancak Cemal Bey'in vilayete ulaşmasına değin müdüriyet işini vekaleten polis meclisi reisi İsmail Efendi'nin yürüttüğü anlaşıyor.²⁴³ 23 Şubat 1911 tarihinde vilayete ulaşan Cemal Bey, valiyi ziyaret ettikten sonra müdüriyet dairesindeki görevine başlayabilmiştir.²⁴⁴

Cemal Bey görevine başladıktan sonra öncelikle, Aydın Vilayeti'ndeki polis teşkilatında olmayan nizamı sağlamaya çalışmıştır. Polislerin tek tip kıyafetleri, idarede,

²³⁹ Ahenk, 27 Haziran 1908

²⁴⁰ Ahenk, 6 Mayıs 1909

²⁴¹ DH.MUİ 61-2/12, (1325) 1910

²⁴² DH.İD. 27/4, (1326) 1911

²⁴³ Ahenk, 15 Şubat 1911

²⁴⁴ Ahenk, 23 Şubat 1911

karakollarda görülen muntazam muameleler, özellikle bütün dairelerde, karakollarda bulunan telefonlar hep onun döneminde yapılan çalışmalardandı. Ancak, Cemal Bey'in görevden alınması tıpkı daha önceki Polis Müdürü Mehmed Bey'in ilk açığa çıkarıldığı gibi sebepsiz, sorgusuz ve sualsiz bir şekilde olmuştu. Dört seneden beri ardı arkası kesilmeyen memurların bu şekilde azilleri sadece Meşrutiyet rejimine değil, istibdat dönemindeki idareye bile yakışacak hareketlerden değildi. Bu tür muamelelerin uygulanma zamanının çoktan geçmiş olması gerekirken, 28 Ağustos 1912 tarihinde Aydın Vilayeti Polis Müdüriyeti'ne eski Polis Müdürü Yasin Beyzade Mehmed Bey'in tayin olunduğu görülür.²⁴⁵ Ancak Mehmed Bey'in vilayete gelişine değin müdürlüğe vekaleten Jandarma merkez kumandanı Nuri Bey bakmıştır. ²⁴⁶ Mehmed Bey'in tam olarak 30 Ekim 1912 tarihinde vazifesine başladığı anlaşılmaktadır.

Mehmed Bey, bu görevinde ancak Ocak 1913 tarihine kadar kalabilmiş, kendisinin yerine tekrar Üsküdar Polis Müdüriyeti'nde bulunan Cemal Bey getirilmiştir. Mehmed Bey'in Hicaz Polis Müdüriyeti'ne nakl edildiği görülürken Cemal Bey'in vilayete gelişine kadar bu işi vekaleten Hapishane Müdürü Ahmed Efendi üstlenmiştir.²⁴⁷ Bandırma - Soma yoluyla İzmir'e gelen Cemal Bey Şubat 1913'te görevine başlayabilmiştir.²⁴⁸ Öte yandan, 2 Mayıs 1914 tarihinde Çeşme Kazası Kaymakamı olan Hacim Bey'in birinci polis müdüriyeti maaşıyla boş kalan Aydın Polis Müdüriyeti'ne tayin edildiği bilinmektedir.²⁴⁹

3.1.3.4. Polis Memurlarının Karışıkları Olaylar

Aydın Vilayeti'nde bulunan polis ve jandarma memuru ve zabitleri arasında oluşan anlaşmazlıklara ve polis komiserlerinin çoğunun ahlaksız ve iktidarsız olduklarına dair gelen ihbar üzerine, bahsedilen durumun araştırılması için görevlendirilen Emniyet-i Umumiye müfettişlerinden Cemal Bey tarafından hazırlanan

²⁴⁵ Ahenk, 28 Ağustos, 1912

²⁴⁶ Ahenk, 29 Ağustos 1912

²⁴⁷ Ahenk, 31 Ocak 1913

²⁴⁸ Ahenk, 7 Şubat 1913

²⁴⁹ DH.EUM.MEM. 47/46, (1330) 1914

bir rapor Osmanlı güvenlik güçlerinin içinde bulunduğu zaafı açıkça ortaya koymaktadır.

Cemal Bey raporunda; okuma yazması olmamakla birlikte geçmişi hiç de iyi olmayan ve disiplinsiz davranışları ile tanınan ancak buna rağmen polis memuru yapılan İbrahim Cavid Efendi'den, Beyrut'ta bir fahişe ile olan ilişkisi nedeniyle kaydı önce silinen, sonra tekrar polis memuru yapılan İsmail Efendi'den, polis ve jandarma arasına fesad karıştırarak Vali Kamil Paşazade aracılığıyla rüşvet işlerine de bulaşan komiser Şehidli Hilmi Efendi'den de bahsetmektedir. Rapor ayrıca, Ödemiş Orman memuru iken işlediği bir suç nedeniyle 3 ay hapis cezası alan Kıbrıslı Mustafa Efendi ile bir takım yasadışı işlere karışan Komiser Karşıyakalı Ahmed, İstanbullu Cemil ve 3. komiser Fırıldakçı Ahmed Efendi gibi insanların polis memuru yapılmalarını eleştirmektedir.²⁵⁰

Toplumun emniyet ve asayişinin teminatı anlamına gelen polis memurlarının arasında rüşvet, fuhuş, serkeşlik gibi olaylara karışanların dışında sabıkalı olan şahısların bile teşkilatta yer edinmiş olması, Osmanlı güvenlik güçlerinin yapısında meydana gelen çürümeye işaret etmektedir. Güvenlik güçlerinin içinde bulunduğu yapısal çözülme ve düşkünlüğün ne boyutta olduğunu gösteren bir diğer durum ise, polis memurlarının eşkıyalık olaylarına karışmasıdır. Nitekim aynı raporda, Yemen'de firar ettikten sonra eşkıyalık yapmaya başlayan ve babaları Kuşçubaşı Mustafa'nın araya girmesiyle²⁵¹ II. Meşrutiyet'tin ilanından iki ay sonra üçüncü sınıf polis komiserliği göreviyle onurlandırılan Sami ve Eşref Efendilerin bu dönemde Çakırcalı başta olmak üzere bir takım Rum eşkıyalarla da ilişkiye girdikleri anlaşılmaktadır.²⁵²

Yasadışı işlere karışmış polis memurlarına dair örnekleri çoğaltmak mümkündür. Otuz seneyi aşkın bir zaman polislik yapmış olan Safranbolulu İsmail Hakkı Efendi'nin, rüşvet alması bunlardan biridir. İzmir Şeriyeye Mahkemesi katiplerinden Mustafa Rakım Efendi'nin oğlu Mehmed Cemil Efendi ise Kamil

²⁵⁰ DH. EUM. KADL. 3/7 27, (1326) 1910

²⁵¹ DH.İD. 27/4, (1326) 1911

²⁵² DH. EUM. KADL. 3/7 27, (1326) 1910

Paşa'nın rüşvet işlerini yürütüyordu. Ahmed Asım Efendi ile Teselyalı Hilmi Efendi ve İzmirli Ahmet Mithat Efendi de bu dönemde yasadışı işlere karışan polis memurlarındandı.²⁵³

Yasadışı işler yapmış bir takım kişilerin polis memuriyetiyle istihdam edilmelerine ilişkin olarak verilebilecek bir başka örnek ise, istibdad döneminde rüşvet almasıyla ünlenen ve II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte kaçarak gizlenen eski polis komiserlerinden Refail Çikural Efendi'dir. Refail Efendi, her nasılsa 1300 kuruş maaşla ve polis müffetişliği ünvanıyla yeniden polislik mesleğini kabul etmiş ancak bir süre İzmir'de bir çete oluşturmak suretiyle görevini tekrar kötüye kullanmıştır.²⁵⁴

Polis memurlarının kamu düzenini bozan mahkum kaçaklarına yardım ettikleri bile görülmekteydi. Pasaport deniz mıntıkasında yerleştirilmiş olan polislerin bir takım Osmanlı firarilerini dışarı kaçırmak ve dışardan Divan-ı Harbce uzaklaştırılan bazı şahısların İzmir'e gelişlerine yardım etmek gibi faaliyetlerde bulunarak bu şekilde vazifelerini kötüye kullandıkları Polis Müdürü Cemal Bey tarafından haber alınmıştı. Bunun üzerine, yapılan plan gereği şüpheli sandal polisleri, elbiselerini değiştirerek takma sakal ve bıyık kullanarak kendilerine asker kaçağı süsü veren polis memurları ile pazarlık ettirilerek suçüstü yakalanmıştır.²⁵⁵

Bir başka olay, cinayet suçuna adı karışan Polis memuru komiser Sadık Bey ile ilgilidir. Olay ikinci sayfa gazete haberleri gibi bir içerik taşımaktadır. Topluma örnek olması beklenen bir polis memurunun sebep olduğu gelişmelere bakıldığında, polis memurlarının seçimi konusunda ne kadar dikkatli olunması gerektiği bir kez daha anlam kazanmaktadır. Fasulya Sokağı'nda Stelya Nolira'nın kahvehanesinde oturup diğer birkaç kişi ile birlikte içki içerken kahvehane sahibinin başlattığı bir ağız tartışması diğerlerinin yatıştırması üzerine bertaraf edilmiş ise de olayın bu şekilde kalmadığı daha sonraki gelişmelerden anlaşılıyor. Nitekim akşam üstü saat beş buçuk civarında Uğla çarşısında kahvehane sahibi Stelyano ile karşılaşan komiser Sadık arasında yeniden nüks

²⁵³ DH.İD. 27/4 , (1326) 1911

²⁵⁴ Ahenk, 4 Şubat 1913

²⁵⁵ Ahenk, 17 Haziran 1913

eden tartışma her ikisinin de rovalyelerini çekmesi sonucu büyümüş ve çatışma Stelyo'nun göğsünden yaralanmasıyla neticelenmişti. Ancak, olay burada sonlanmamış, esrar çekmiş gibi çılgın bir halde etrafa ateş eden Sadık Efendi, Andon Marabot ismindeki başka bir Rum'un yüzünden yaralanmasına neden olmuş, daha sonra Gazi Sokağı'na girerek ortadan kaybolmuştu. Yaralılar Rum Hastahanesi'ne götürülse de yarım saat kadar sonra Stelyo vefat etmişti. Kurşunun ağzından girerek iki çenesini kırdıktan sonra boğazında kaldığı anlaşılan Andon'dan ise ümit kesilmişti. Her ikisi de evli olan bu kişilerden Andon'un aynı zamanda birkaç çocuğu vardı.²⁵⁶

Polis memurlarının isimlerinin polislik mesleğiyle yakışmayan olaylara karıştığına dair alınan haberler, polis müdüriyetinden merkezlere zaman zaman uyarılarda bulunulmasına neden olmaktaydı. Nitekim bunlardan bir tanesinde çarşı ve pazarlarda göğüs düğmeleri açık bir biçimde gezenler, külhan beylerine özgü bir şekilde sivri kalıplı fes giyenler, resmi kıyafetleriyle renkli kundura giyenler, kahvehane ve diğer mahallerde oturanlar, içki içmek ve kumar oynamak gibi polisin haysiyet ve itibarına zarar verecek tutum içinde bulunanlar hakkında yapılan incelemeler sonrasında, kayıtlarının teşkilattan silinebileceği bildirilmekteydi.²⁵⁷

3.1.3.5. Polis Jandarma İlişkisi

Osmanlı Devleti'nde bazı vilayet ve sancak merkezleri ile onların çevre bölgelerinde zabıtiye memurlarının tüm ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kaldığı görülmekteydi. Bu nedenle, merkezdeki personelin ihtiyaç doğrultusunda dağıtılması yoluna gidilmekteydi. Böyle bir yola başvurulduğu takdirde bile çoğu kaza merkezine ancak bir polis tahsis edilebilmekteydi.

Bu bölgelerde zabitanın yetersiz kalması, zabıta ile birlikte polis memurlarının da vekaleten görevlendirilmesi sonucunu doğurmaktaydı. Ancak, polis - zabıta ikiliği, söz konusu bölgelerde zabitanın iyi idaresini sekteye uğratan bir unsur olarak

²⁵⁶ DH. EUM. KADL. 3/7 27, (1326) 1910

²⁵⁷ Ahenk, 12 Mayıs 1909

belirmektedir. Polisin bu bölgelerdeki mevcudiyetinin bir diğer sonucu, zabitanın emri altında iş görüyormuş gibi görünse de bir süre sonra onu geçerek onun yerini almaya başlamasıydı.

Öte yandan bu uygulamanın kazalarda birer polis memurunun görevlendirilmesi şeklinde yapılması düşüldüğünden faydalı olmayacağı açıktı. Ayrıca, polis kuvvetlerinin bu şekilde dağıtılması, vilayet ve sancak merkezleriyle bazı önemli kaza merkezlerinin şiddetle ihtiyaç duydukları güvenlik teminatını, küçük mahaller lehine azaltmaktaydı. Şehir ve kasaba merkezlerinde güvenlik ihtiyaçları istenildiği ölçüde karşılanamazken böyle bir yola başvurulması yeni bir uygulamaya gidilmesini beraberinde getirecekti. O da polis bulundurulmasına gerekli olmayan kaza merkezlerinde zabıta işlerinin jandarmaya terk edilmesiydi.²⁵⁸

Polis ve jandarma arasındaki anlaşmazlığın kaynağında yer alan diğer nedenler arasında, Meşrutiyetin ilanından sonra Jandarma ile beraber aynı karakollarda bulunan polislerin uygun mahaller bulunmadan çıkarılması meselesi vardı. Bunun dışında, polis müdüriyeti makamları arasında önceden gelme meselesinin ortaya atılması, polise ait vazifeye jandarma tarafından sürekli olarak müdahale edilmesi ile başlayan tartışmaların her vesile ile artarak birbirlerinin onur ve haysiyetlerini yaralayacak raddeye vardırımlarından söz edilebilir.

Polis İbrahim Efendi'nin tabur kumandanı Ekrem Efendi'nin yan taraftan geldiğini göremeyerek alışıldığı üzere O'na selam vermemesi nedeniyle her iki polisin birbirlerine karşı kabul edilmesi mümkün olmayan cümleler ve ağza alınmayacak kaba sözler sarf etmeleri ve Jandarma Mehmed onbaşının tanıdıklarından Şantöz Ontiya adındaki bir kadının, sarhoşluk ile etrafa saldıran erkek kardeşi sabıkalı Partin adındaki şahsı, polislerle karşı maiyetindeki 4 neferle hücum ederek ellerinden almak istemeleri gibi olaylar bu sorunların uzantısında görülen örnekleri teşkil etmekteydi.²⁵⁹

²⁵⁸ DH.MB.HPS. 145/13 (1328) 1910

²⁵⁹ DH. EUM. KADL. 3/7 27, (1326) 1910

3.1.3.6. Kazalarda Bulunan Polis Memurlarının Merkezlere Aktarılmasının Sakıncaları

1914 yılına gelindiğinde, vilayetin içerdği 3 liva 36 kazada, 3 ikinci sınıf komiserle 17 muavin ve 110 polis memuru bulunmaktaydı. Bunlardan ikinci sınıf komiserlerle 2 muavin, 38 polis memuru liva merkezlerinde 15 muavinle, 72 polis memuru da kaza merkezlerinde istihdam edilmiş durumdaydı.

Bazı kazalardaki polis memuru sayısı yeterli bir durumda iken yalnız bir polis memurunun görevlendirildiği kazalar da vardı. Kazaların çoğunda adli teşkilatın kurulamamış olması ise bu polislerin gündüzleri adli meselelerle, geceleri ise polislik işleriyle ilgilenmeleri sonucunu doğurmaktaydı.

Yalnız bir polis memurunun bulunduğu bu kazalardan polislerin alınarak merkezlere bağlanması halinde polise olan ihtiyacın bir dereceye kadar temin edilmesi mümkün olabilecekti. Ancak, bu defa kaza merkezlerinde bulunan jandarma zabıtları tarafından üstlenilen inceleme, araştırma ve takip gibi işlerin artması, sürekli tetikte olan ve çoğu zamanını köylerde geçirmek durumunda olan jandarmanın vazifesini hakkıyla yerine getirememesi sonucunu doğuracaktı. Bu uygulama yapılırken ticari açıdan önemli bir konumda olan ve sahil şeridinde bulunan kazaların hariç tutulması düşünülmüştü.

Sahil şeridinde jandarma kuvvetinin artırılması hem güvenliğin teminatı ve hem de kaçakçılığın önlenmesi açısından uygun bir tedbir olabilirdi. Kazalarda bir tek polis bırakılmaması, bu mahallerin güvenliğini zor durumda bırakabileceği gibi buralardaki adli işleri yürüten polis memurlarının da görevlerine son verilmesi, jandarmanın sorumluluğunun artması nedeniyle adli işlerin karmakarışık bir hal alması sonucunu doğurabilirdi.²⁶⁰

²⁶⁰ DH.EUM.MTK. 58/2, (1330) 1914

3.1.3.7. Polislerin Silahları Hakkında

Vilayet polis komiser ve ferdlerinin taşıdıkları revolverler, şahısların üzerine zabt edilirdi. Bu silahların çeşitleri fazla olmakla birlikte, çoğunun adi ve kullanılmayacak kadar eski olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle zaman zaman Dersaadet'den komiser ve polisler için kullanılmaya elverişli silahların gönderilmesi talebinde bulunulduğuna dair örnekler mevcuttur. 20 Mayıs 1909 tarihinde komiser ve polislerin tek düzen halinde bulunabilmeleri için kullanılmaya elverişli 384 revolver, komiser muavinlerine mahsus olmak üzere 74 adet kılıç, diğerleri için palaska ve 310 meçinin hızlı bir şekilde gönderilmesi talebinde bulunulmuştu.²⁶¹ Yine, 31 Ağustos 1909 tarihinde polis tensikati sonrasında, polislerin tek düzen olması lazım gelen resmi kıyafetlerinde ceketlerin renk ve biçiminden başka değişen bir durum olmadığı anlaşıyor. Meç ve kılıçların üçüncü kez istenmesi İstanbul'dan söz konusu talepler ile ilgili olarak olumlu bir yanıt gelmediğini gösteriyor.²⁶²

3.1.3.8 Polis Dairesince Alınması Düşünülen Binalar

İzmir Hükümet Konağı, mevcut memurları içine alabilecek durumda iken pek çok dairenin adliye ve maliye memurlarına tahsis olunması, kullanılan alanların daralmasına ve zorlukların yaşanmasına yol açmıştı. Bu durumdan kendilerine ait birkaç odanın işgal edilmesi nedeniyle Hükümet Dairesi içinde bulunan polis müdüriyet ve memurları da olumsuz bir şekilde etkilenmişti. Buna bir çare olarak Hükümet Konağı'nın karşısında bulunan ve Kışla akarından (gelir getiren mülk) iken daha sonra emlak-ı emiriyeye devir olunan kıraathane ve otelin polis müdüriyet ve dairesi adına tahsis edilmesi çözümü düşünülmüştü. Böylelikle hem Polis müdüriyetinin şanına yakışır bir yer temin edilmiş olacak, hem de memur miktarının artmasına bağlı olarak görülen darlık ve zorluklar bertaraf edilecekti.²⁶³

²⁶¹ Ahenk, 20 Mayıs 1909

²⁶² Ahenk, 31 Ağustos 1909

²⁶³ DH.EUM.THR. 74/38 (1327) 1912

Bu konuda Maliye Nezaret-i Celilesi'ne yapılan müracaat sonucunda, Hükümet Konağı karşısındaki kiraathane ve otelin emlak ve arazi yasasının bütçe kanunuyla kayıtlı olduğu, başka bir tarafa bedelsiz bırakılmasının uygun olamayacağı, bu nedenle söz konusu binaların Polis dairesi tarafından ödenecek bir bedel karşılığında kiralanması veya terkinin mümkün olabileceği cevabı verilmişti.

Ancak bahsedilen kiraathane ve otel 5 sene müddetle kiralanmış olup, kiracının 3 sene daha oturmağa hakkı vardı. Hal böyleyken kira süresinin sona ermesinden önce boşaltılması istenirse binayı kiralayan kişi tazminat talebinde bulunabilirdi. Söz konusu tazminatın maliye tarafından ödenmesi mecburiyeti olmadığı için iade edilecek olan daire tarafından verilmesi zorunluluğu doğuyordu. Bu nedenle bahsi geçen binaların kiralanması ya da satın alınması için kiracıya verilecek olan tahsisatın temin edilmesi gerektiği bildirilmişti.²⁶⁴ Hükümet Konağı karşısında kiralanması düşünülen binaların durumu bu şekilde belirtilirken, binanın daha sonra Polis müdüriyeti adına tahsis edilip edilmediğine dair her hangi bir bulguya ulaşamamıştır.

3.2. JANDARMA

3.2.1 Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında beyliğin tohumlarının atıldığı coğrafyanın içinde bulunduğu siyasi parçalanmışlık, bu tohumun hayat bulmasını güçleştirici yönde etkilerken, aynı siyasi yapının devletin kurucu güçleri tarafından çok iyi bir şekilde kullanılması tohumun çatlayarak var olabilme yetisini göstermesini kolaylaştırmıştır.

Osmanlı kurucuları bu siyasi yapı içinde kendisini tehdit edebilecek unsurlara karşı gerekli tedbirleri aldığı gibi tehdit oluşturan çevre odakların güvenlik teşkilatlarından örnek alarak kendi emniyetlerini sağlamlaştırmayı da başaramışlardır. Osmanlı Beyliği'nin topraklarının zamanla genişlemesi, eski Türk toplumlarından

²⁶⁴ DH.EUM.THR. 74/38, (1327) 1912

alınan örneklerle nüvesi oluşturulduğu görülen güvenlik teşkilatında yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Önceleri askerlere ek bir görev olarak verilen güvenliğin sağlanmasına yönelik görevler, sadece bu işten sorumlu olan kişilere daha geniş bir yapılanma içerisinde devredilmeye başlanmıştır. Ancak, bu durum güvenlik teşkilatı içerisinde bir çok makam ve sorumlunun bulunduğu çok başlı, bütünlükten uzak karmaşık bir yapıyı da beraberinde getirmiştir. Güvenlik teşkilatında çağdaş kolluk kuvvetlerinin teşkili konusunda ciddi ve kalıcı adımların atılması için 19. yüzyılı beklemek gerekecektir. Bu noktada, 1877-78 Rus Harbinden sonra Balkan coğrafyasına yeni bir düzen getiren Berlin Antlaşması ve onun uzantısı olarak filizlenen Makedonya sorunun halledilmesi için Batılı Devletlerin de önerileriyle yapılan ıslahat çalışmalarının jandarma teşkilatının ayrı bir birim haline gelmesinde önemli bir katkısı olduğu söylenebilir. Nitekim Sadrazam Said Paşa'nın da katkılarıyla 12 Eylül 1879 tarihli bir emirname ile zaptiye alaylarının “jandarma” olarak yeniden yapılandırılmasına ve il jandarma işleriyle uğraşmak üzere Seraskerlikte bir Jandarma Dairesi'nin kurulmasına karar verilmişti.²⁶⁵

Süreç içerisinde yeniden yapılandırma çalışmalarıyla güçlendirilen teşkilat, II. Meşrutiyet döneminde de bir takım düzenlemelere tabi tutulmuştur. Jandarma teşkilatının yeniden yapılandırılması ile başlatılan çalışmalar kapsamında 1908 yılından itibaren 11 İtalyan, 10 Fransız ve 6 İngiliz jandarma subayı getirilmiştir. Bu subayların büyük bir kısmı İstanbul Jandarma İdaresi'nde, diğerleri İstanbul, Selanik, İzmir, Trabzon, Beyrut ve Bağdat Mıntika Müfettişliklerinde görevlendirilmiştir.

1908 yılında Meşrutiyet ilan edildiğinde, jandarma birlikleri 30 alayla beş bağımsız taburdan ibaretti. Bu birliklerde görev yapan jandarma personelinin toplam mevcudu 2.371 subay ile 39.268 astsubay ve erden oluşmaktaydı. Teşkilatın kullandığı hayvan sayısı ise 75.395 idi. Teşkilatın durumu bu çerçevede iken yapılan düzenlemelerden beklenildiği gibi sonuç alınamaması, “*seyyar jandarma taburları*”nın

²⁶⁵ Aydın Gülşen, Jandarma Teşkilatının Tarihi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2002, s. 40-41, Mehmet Hacısalıhoğlu, Jön Türkler ve Makedonya Sorunu(1890-1918), İstanbul, Şubat 2008, s. 44, Gül Tokay, Makedonya Sorunu, Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908), İstanbul, 1995, s.117

oluşturulması düşüncesini doğurmuştur. Bu amaçla, 27 Eylül 1909 tarihinde Rumeli’de ve 4 Ekim 1909 tarihinde de diğer illerde eşkıyalık ve bozgunculuğun önlenmesi ve suç işlemeye kalkışanlara gereken işlemin yapılması hakkında bazı geçici kanunların çıkartıldığı görülmektedir. Bu kanunlara göre jandarma kuvvetleri ile ele geçirilmesi mümkün olmayan suçluların takip ve yakalanması görevi *seyyar jandarma taburları* kuruluncaya kadar nizamiye birliklerinden seçilen kıtalar tarafından yerine getirilmiştir.

Hükümet, 1909 yılında Harbiye Nezareti’ne bağlı, Jandarma Daire-i Merkeziyesi yerine, yine Harbiye Nezareti’ne bağlı olarak, “*Umum Jandarma Kumandanlığı*”nı kurarak bu teşkilatın başına Ferik Hilmi Paşa’yı getirmiştir. Umum Jandarma Kumandanlığı fiilen 1909 yılında kurulduğu halde, teşkilatın kadro ve görevlerini düzenleyen nizamname, ancak 1913 yılında yayımlanabilmiştir.

Bu konuda bir başka gelişme ise, 1912 yılında Jandarmanın yeniden yapılandırılması ile ilgili işlemlerin daha etkin bir şekilde yürütülmesi ve denetlenmesi amacıyla Jandarma Umum Müfettişliği’ne bağlı Jandarma Mıntika Müfettişlikleri’nin oluşturulmasıdır. Jandarma Mıntika Müfettişlikleri İstanbul başta olmak üzere, Selanik, Trabzon, İzmir, Beyrut ve Bağdat’ı kapsayarak 6 mıntıkada iş görmek üzere oluşturulmuştu.²⁶⁶

Jandarma teşkilatındaki işlerin hangi seyirde gittiğini takip etmek ve denetlemekle sorumlu olan ve Umum Jandarma Müfettişi’nin başkanlığının altında iş gören bir başka birim ise Tensik Heyetidir. 16 Mart 1913 tarihli nizamnamesine göre konumu belirlenen Tensik Heyeti’nin jandarmaya ait nizamname ve talimatname tasarılarını hazırlamak, hazırlanacak olan proje, kanun ve nizamnameler hakkında düşünce ve görüşünü bildirmek, jandarma kadrolarının düzenlenmesi ve değiştirilmesi usulünü belirlemek, jandarma teftiş heyeti aracılığıyla jandarma ıslahatının yapılışını denetlemek, tesbit edilen eksiklikler ve alınan tedbirleri Umum Jandarma Kumandanlığı’na bildirmek gibi görevleri vardı.

²⁶⁶ Aydın Gülşen, *agt.*, S. 52-55

Meşrutiyet döneminde jandarma alay ve taburlarının sayısında esaslı bir değişiklik yapılmadığı bilinmekle beraber, 1912 yılında meydana gelen Balkan Savaşları böyle bir çalışmayı gerekli kılmıştı. Balkan Savaşları sonucunda kaybedilen Rumeli topraklarındaki jandarma alaylarına ait ödeneklerden geri kalanının kullanılmasına izin verildiği gibi Rumeli'deki birliklerden gelecek olan jandarmaların sınıflandırılarak Anadolu'daki alay ve taburlara gönderilmeleri için bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyonun nezareti altında jandarma erleri Anadolu'daki alay ve taburlarında boş olan kadrolara yerleştirilmiştir. Selanik'te de başına Yarbay Fulon'un getirildiği bir başka komisyon oluşturularak bu komisyon vasıtasıyla birinci sınıfa dahil olan askerlerin tesbit edilerek Anadolu'ya gönderilmeleri sağlanmıştır. Tüm bu çalışmaların sonucunda, 1912 yılının sonunda çeşitli vilayetlerde 22 jandarma Alayı ve 10 müstakil jandarma taburunda bulundurulan er ve erbaş sayısı 32.441 iken, 1913 yılı Şubat ayında, Anadolu'daki jandarma alay ve taburlarında 4150 piyade ve 500 süvari sınıfından olmak üzere 4650 kişilik bir kadro arttırımına gidilmesiyle personel sayısının 37.127'ye ulaştırıldığı görülmektedir.²⁶⁷

3.2.2. Aydın Vilayeti'nde Jandarma Teşkilatının Durumuna Dair Bazı Gözlemler

II. Meşrutiyet ilan edildiğinde, Aydın Vilayeti'nin güvenliği vilayet merkezinde örgütlenen polis yanında, 6 tabur, 20 yaya bölük, 6 süvari bölüğünden oluşan bir jandarma Alayı ile sağlanmaya çalışılıyordu.²⁶⁸

II. Meşrutiyetin ilanından sonra imparatorluğun genelinde varlığı gözlenen huzur ve sükunet kısa sürmüş, güvenliği tehdit eden unsurlar bir süredir sessiz kaldıkları odaklardan çıkarak eski faaliyetlerine geri dönmüşlerdi. Bu durum Aydın Vilayeti'nde takip kumandanlığına Mehmet Sadık Bey'in getirilmesine yol açtı (Mart 1909). 1909 yılının Ocak ayında Aydın Vilayeti'yle ilgili Meclis-i Mebusan'da yapılan tartışmada güvenliğin sağlanamaması valinin yaşlı ve yetersiz olmasına bağlanmış ve Rauf Paşa

²⁶⁷ Aydın Gülşen, *agt.*, S.52- 60

²⁶⁸ Engin Berber, *age.*, s. 10

görevden alınarak yerine Galip Bey getirilmişti. Ancak, Galip Bey'in valiliği çok kısa sürmüş yerine Mehmet Ferit Paşa atanmıştı. Mehmet Ferit Paşa'nın valiliği sırasında Takib Kumandanlığı'na Kara Sait Paşa atanmıştı (31 Mart 1909). Kara Sait Paşa bu görevde ancak üç ay kalabilmiştir. Kara Sait Paşa'nın bölgede asayişin sağlanması konusunda etkin olamaması, O'nun 2 Temmuz 1909 tarihinde görevinden alınarak Selanik'e tayin edilmesine neden olmuştur. Vilayette bu kadar kısa bir süre içinde, vali ya da kuvvet komutanlıklarına atanan kişilerde sık sık değişikliğe gidilmesinin nedeni, devletin vilayetteki asayişsizlik sorununu, güvenliği sağlamakla sorumlu olarak gördüğü bu kişilerin yetersiz olmalarına bağlamasıydı.²⁶⁹

Devlet güvenliği sağlamak adına çetelerin başına ödül koyuyor, eşkıyayı en iyi eşkıya bilir düşüncesiyle eski çetelerden birkaç tanesini sorunun kaynağı olarak gördüğü diğer çetelerin takibiyle görevlendiriyordu. Yine Rumeli'de uygulamaya konulmuş olan Men-i Şekavet Kanunu'nun Aydın Vilayeti'nde uygulanmasına karar veriliyor, divan-ı harbler kuruluyor, ancak vilayette eşkıyalık sorunu başta olmak üzere güvenliği tehdit eden unsurlara karşı yeterli başarı elde edilemiyordu.²⁷⁰

Bununla birlikte, Harbiye Nezareti'nin Aydın Vilayeti'nde eşkıyalık sorunun çözümü için Kara Sait Paşa'nın görevlendirilmesini düşünmesi, Sait Paşa'nın bu görevi kabul ederek 10 Kasım 1909'da İzmir'e dönmesini sağlamıştı. Ancak, vazifesi sırasında, Çakırcalı Çetesi'nin nerede olduğunun bir türlü tesbit edilemediğine dair Köylü Gazetesi'ne vermiş olduğu bir röportajdan sonra başarısız olduğunu kabul ederek görevinden istifa ettiği görülmektedir. Sait Paşa'nın görevi bırakmasıyla takip kumandanlığına eski Zaptiye Nazırı, Ferik Ali Paşa atanmıştır (10 Şubat 1910).

Bitlis Valisi iken yörenin en meşhur isyancılarıyla uğraşıp başarı kazanmış biri olarak tanınan Ferik Ali Paşa'nın komutanlığı esnasında Vilayette asayiş sağlamaya yönelik olarak yapılan Men-i Şekavet Kanunu'ndan sorunların çözümü konusunda beklenildiği gibi bir sonuç alınamaması, 21 Eylül 1910 tarihinde, Aydın Vilayeti'nde

²⁶⁹ Sabri Yetkin, age., s. 123-127

²⁷⁰ Sabri Yetkin, age., s. 130-136

İdare-i Örfiye'nin ilan edilmesi sonucunu doğurdu. İdare-i Örfiye'nin ilan edilmesi üzerine Eşkîya Takip Kumandanı Ali Paşa'nın yeni önlemleri görüşmek üzere İstanbul'a giderek Harbiye Nezareti'nde çalışmalarda bulunduğu sırada bölgede takibin şiddetlendirilmesi için hükümetten asker ve kaynak ayrılması konusunda talepte bulunmuştu. Ancak bu istemlerinin karşılanamayacağını bildirilmesi üzerine, Ali Paşa'nın görevinden istifa ettiği görülmektedir. Ali Paşa'nın istifa etmesiyle boşala bu göreve muavin ve İstilaat Komisyonu başkanlığına 21 Kasım 1910'da Selanik divan-ı harb reisi Miralay Nasuhi Paşa atanmıştır. Ancak Ferik Ali Paşa'nın daha sonra tekrar göreve getirildiği anlaşılmaktadır. ²⁷¹

Öte yandan, vilayetteki güvenliği sağlama konusunda jandarma teşkilatının yetersiz olduğunun düşünülmesi nedeniyle, 28 Mart 1911 tarihinde, Aydın Vilayeti Jandarma Alayı'nın yeniden düzenlenmesi yoluna gidildiği bilinmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere, bu düzenlemeye göre, Jandarma alayı, İzmir merkez olmak üzere Ödemiş, Aydın, Manisa ve Muğla'nın dahil olduğu altı taburdan oluşacaktı. Bu yeni yapılanma içinde 2530 piyade, 305 süvari olmak üzere toplam 2835 jandarma görev yapacaktı.

Bu arada, 26 Nisan'da Ferik Ali Paşa kuvve-i takibiye kumandanlığından alınarak yerine İzmir Nizamiye Fırkası Kumandanı Miralay Şevki Bey atanmıştır. (30 Nisan 1911) ²⁷²

3.3. KARAKOLLAR

Eski Türklerde bakma, gözetleme anlamına gelen “*karamak*” kelimesi ile muhafız, nöbetçi anlamını taşıyan “*avul*” kelimesinin birleşmesi ile oluşan “*kara-vul*” kelimesinin Arap alfabesinin kullanılmasıyla “*kara gol*” şeklinde yazılmaya başlandığı ve nihayetinde günümüzdeki kullanım şekli olan karakol söylemine dönüştüğü

²⁷¹ Sabri Yetkin, age., 141-152

²⁷² Sabri Yetkin, age., s. 157-159

anlaşılmaktadır.²⁷³ Kelime Şemseddin Sami'nin Kamus-ı Türkisi'nde "Muhafaza-i asayiş için gece gezen asker bölüğü, nöbetçi asker, ordunun muhafazası için münasip noktalarda durdurulan asker" şeklinde tanımlanmaktadır.²⁷⁴ Nejat Diyarbakirli tarafından geçmişte, Orta Asya'da, özellikle Baykal Gölü'nün ve Moğalistan'ın batısı ile Doğu Türkistan'da yaşayan Türkler ve bugün Kazak Türkleri arasında kullanılan "*Karaul*" (gözetleme yeri), "*karaulcu*" (gözetleyici) ve "*karauullamak*" (gözetlemek) gibi kelimelerle ilişkilendirilmektedir. Ayrıca bu yapıların bozkırda özellikle hudut bölgelerinde düşmanın geleceği istikameti takip etmek üzere inşa edilen yapılar olduğuna dair bir notta düşülmektedir.²⁷⁵ Bunu dışında, Dede Korkut, Şehname Tercemesi ve Evliya Çelebi Seyahatnamesi gibi eserlerde geçen *Karavul*, *Karavul Eri*, *Gözcü*, *Nöbetçi Er*, *Kaşif Kolu*, *Piştâr* kelimelerinin de karakol kelimesiyle ilgili olduğu ifade edilebilir.²⁷⁶

Osmanlı Devleti'nde, 19. yüzyıla kadar, doğrudan güvenlik mensupları için yapılmış belli bir plana sahip yapıların olmadığı bilinmekle birlikte, toplumun asayiş ve güvenliğinden sorumlu olan görevlilerin bağlı oldukları ocak ve teşkilatlara ait binalarda ikamet ettikleri görülmektedir. Bu binaların yanı sıra, İstanbul'da "*kulluk*"²⁷⁷ taşrada "*yasakçı*" olarak geçen²⁷⁸ küçük ölçekli yapıların varlığı da bilinmektedir.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasıyla doğan boşluk Asakir-i Mansure Ordusu tarafından doldurulmaya çalışılırken, güvenlik görevlilerinin önce çeşitli yerlerdeki kışlalarda ikamet etmeye devam ettikleri ve bir süre sonra karakol denilen binaların yapımına başlandığı bilinmektedir. 19. yüzyılda polis teşkilatının ayrı bir kurum olarak ortaya çıkışının ise söz konusu teşkilatın personeli için bu binalarının inşasını elzem bir durum haline getirdiği anlaşılmaktadır.²⁷⁹

²⁷³ Zafer Tunç, *agm.*, s. 430

²⁷⁴ İbrahim Yılmazçelik – İdris Karabörk, *agm.*, s. 6

²⁷⁵ Necla Arslan, İstanbul Karakolları -II. Mahmut ve Abdülmecit Dönemi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yılı belirsiz., s. 17

²⁷⁶ İbrahim Yılmazçelik – İdris Karabörk, *agm.*, s. 6

²⁷⁷ Necla Arslan Sevin, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Başkentinde Polis Teşkilatı ve Karakol Binaları", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 15, Ankara, 2002, s. 397

²⁷⁸ Zafer Tunç, *agm.*, s. 430

²⁷⁹ Necla Arslan, *agm.*, s. 397-398

Diğer taraftan başlangıçta, Şehreminiği ve Hassa Mimar Ocağı vasıtasıyla yürütüldüğü görülen imar faaliyetlerinin, her iki birimin görev ve eylemlerinin zaman zaman karışmasından dolayı 1831 yılında bu işlerin daha düzenli bir örgütün çatısı altında yapılması düşüncesinden hareketle “Ebniye-i Hassa Müdürlüğü”nün kurulmasına yol açtığı görülmektedir.²⁸⁰ Bu kurumun oluşturulmasının yanı sıra, 1831-1832 yıllarında Mecelle-i Umur-u Belediye’de yayınlanan bir belgeyle karakol binalarının inşa edilmesi işinin daha düzenli bir şekilde yürütölmeye başlandığı anlaşılmaktadır.

Kışlalarda ikamet eden güvenlik görevlilerinin dışında, kışlalara uzak bölgelerde, inşa edilmiş olan ahşap karakol binalarının varlığı bilinmektedir. Necla Arslan Sevil tarafından “ ahşap konut mimarisinin iddiasız yapıları”²⁸¹ olarak değeriendirilen bu binaların bir kısmı mevcut ahşap konutların karakola dönüştürölmesiyle yapılabildiğı gibi, subasman seviyesinde ya da alt katları moloz taş duvar, üstü ise yine ahşap olan kulübeye benzer, özensiz binalar olarak inşa edilebilmekteydi. Aynur Çiftçi daha çok mahalle içlerinde ya da yoğun yerleşim yerlerinden uzak alanlarda yapıldığından bahsettiğı ahşap karakolların, halkın güvenliğini sağlamak üzere geçici süre hizmet verdiklerini belirtmekte ve bu yapıların dönemin mimari üslubunu yansıtmadıklarını eklemektedir. Ahşap karakolların diğeri bir özelliğı ise, hiçbir zaman resmi açıdan önemli bir yapının yanı başına inşa edilmemiş olmalarıdır.

Son dönem Osmanlı mimarisinde yapı grubu olarak önemli bir yer tutan ve zamanla ahşap karakolların yerini aldığı görölen kargir karakolların, 1831-1832 yıllarında Mecelle-i Umur-u Belediye’de yayınlandığından bahsettiğimiz bir belgeye göre yapılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Belgede bundan böyle inşa edilecek karakollarda kargir malzeme kullanılması buyrulmaktaydı. Karakolların daha çok kare veya dikdörtgen planda, yerleşim yerine göre yayık, bitişik nizamda bazen köşe

²⁸⁰ Aynur Çiftçi, Son Dönem İstanbul Karakolları, Anadolu Yakası ve Büyükdere Topçu Karakolu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1996, s. 111-112

²⁸¹ Necla Arslan, agm., s. 397

parselde, genelde tek veya iki katlı, nadir olarak da üç katlı yapıldığı görülmektedir. Kargir karakollar yerleşimde prestijli ve resmi açıdan önemli yerlerde yapıldıkları gibi mahalle içerisinde küçük sade yapılar olarak da inşa edilmişlerdir.²⁸²

Osmanlı Devleti'nde gerek Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması gerekse yapılan yeni düzenlemeler ile karakol binalarının inşası işine II. Mahmut döneminden itibaren ağırlık verildiği söylenebilir. Bu dönemde İstanbul'un çeşitli yerlerinde bulunan kulluklar ve bostancı ocaklarından uygun olanların karakola dönüştürülerek değerlendirildikleri görülmekle birlikte bunların yıkılarak yerlerine yenilerinin yapılması yoluna da gidildiği bilinmektedir.²⁸³

Osmanlı Devleti'nde karakolların inşa edilirken daha çok, sosyal açıdan hareketli ve önemli noktalar olarak nitelendirilebilecek olan, cami, mescid, kilise, havra, türbe, mezarlık gibi dini yapılar; çeşme, sebil, hamam, çarşı gibi halkın günlük yaşantısı içerisinde yeri olan yapı ve alanlar ile saray, okul, gümrük binaları gibi resmi yapıların yakınlarında inşa edilmiş oldukları görülmektedir. Karakolların bu yapılardan birinin ya da bir kaçının bir arada bulunduğu mahallerin yakınına inşa edilerek günlük yaşantının odaklaştığı alanlar arasında bir kompleks oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Karakolların en çok çeşme yapılarıyla yakın bir ilişkisi olduğu gözlenmiş olup, çeşmelerin karşısında, yakınında ya da bitişiğinde konumlandırıldıklarına, hatta ender olmakla birlikte çeşmenin karakol binasıyla birlikte tasarlanarak inşa edildiğine dair örnekler de vardır. Çeşmelerden sonra karakolların, çok sayıda insanın toplandığı ve iletişim kurduğu alanlar olmaları nedeniyle cami, mescid, kilise, havra, türbe, mezarlık gibi dini yapıların yakınına yapıldığı gözlenmektedir. Farklı dinlerden pek çok insanın bir arada yaşadığı Osmanlı toplumunun kozmopolit yapısı, birkaç ibadethanenin bir araya geldiği mahallerin yakınına inşa edilen karakol örneklerini de gerekli kılmıştır.²⁸⁴

²⁸² Aynur Çiftçi, *agt.*, s. 117-118

²⁸³ Necla Arslan, *agm.*, s. 397

²⁸⁴ Aynur Çiftçi, *agt.*, s. 108-109

Karakolların devlet tarafından yaptırılan ve resmi niteliği olan bazı yapılarla da yakın ilişkisi olduğu tesbit edilmiştir. Özellikle, saray yapıları, askeri yapılar, okullar, iskeleler, gümrük binaları, hastaneler, fabrikalar gibi yapıların yakınlarına karakol inşa edildiği gözlenmiştir. Saray yapılarının devletin başındaki kişi ve saray efradı tarafından kullanılıyor olması bölgenin birinci dereceden korunmasını ve güvenliğinin sağlanmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda, saray yapılarının hemen yakınına, mahalle karakolu niteliğinden farklı, dönemin mimari üslubunu belirgin bir şekilde yansıtan büyük karakollar inşa edilmeye başlanmıştır. Sarayların dışında köşk, kasr ve yalı gibi devlet erkanı tarafından kullanılan yapıların etrafında da karakolun varlığına rastlanmaktadır. Yine iskelelerin yanı başında ya da karşısında karakol yapılarak yoğun hareketliliğin yaşandığı noktaların güvenliği sağlanmak istenmiştir. Yapılan bu karakollarla özellikle iskelelerdeki yolcu giriş ve çıkışlarının gözlenmesi ile şüpheli kişilerin tesbit edilmesi amaçlanmış; böylece istenmeyen olaylar engellenmeye çalışılmıştır. Gümrük binaları, baruthane ve fabrikaların bulunduğu yerlerde de aynı amaçlarla karakol binalarının inşa edildiğini söylemek mümkündür. Ticari faaliyetlerin yürütüldüğü çarşı, han ya da diğer ticari nitelikli binaların etrafını denetlemeye yönelik olarak yapılan karakollar dışında halkın günlük yaşamında rağbet ettiği mesirelerin yakınlarında da karakol binalarının yapıldığı bilinmektedir.²⁸⁵

Karakolların büyüklüğü ve görev alacak personel sayısının semtin nüfusuna, cadde, sokak ve meydanların durumuna, imalathane, dükkan ve diğer binaların sayısına, semtte yaşayan bekar ve yabancılara göre değiştiği görülmektedir. Tek ya da iki katlı ve nezarethane olarak kullanılan bir bodrum katı üzerinde yükseldiğinden bahsedilen karakolların simetrik olarak cephelerinin en önemli özelliği, iki yana rampa düzeniyle yerleştirilmiş merdivenlerle ulaşılan sütunlu, yüksek girişlerdir. Karakolların planlanmasında arsanın durumu, topografik özellikleri, yola göre konumu ve yapılara özgü koşulların etkili olduğu anlaşılmıştır.

Sultan Abdülmecit döneminde de karakol yapımı artarak sürmüştür, II.Mahmut dönemi karakol binaları bu dönemde yapılan binalar için bir prototip oluşturmuştur.

²⁸⁵ Aynur Çiftçi, *agt.*, s.110-111

Neo-klasik üsluba göre kargir malzemeyle bodrum üzerine tek ya da iki katlı olarak inşa edilen karakolların II.Mahmut dönemi yapılarından en belirgin farkı üçgen alınlığın yerini korkuluklu terasın almasıdır. Karakol sayısının 232'ye ulaştığı bilinen Sultan Abdülaziz dönemi, karakol yapımının en yoğun olduğu dönem olmakla beraber, 1882 yılında çıkartılan Ebniye Kanunu, II.Abdülhamit döneminde de bu konuya önem verildiğini göstermektedir. Abdülhamit dönemi ve sonrasında karakolların Eklektik ve Neoklasik üslupta inşa edildiği görülmektedir.²⁸⁶

3.3.1. İzmir ve Çevresinde Tespit Edilen Polis Karakolları:

Aydın Vilayeti'nin merkez vilayeti olan İzmir'de 1913 yılında 16 karakol bulunduğu tesbit edilmiştir.²⁸⁷ İlk olarak varlığı bilinen Servili Mescit, Pasaport, Fasulya, Namazgah, Çalığçıbaşı, Göztepe, Peştemalcılarbaşı, İkiçeşmelik, Keçeciler, Aziziye, Dolaplıkuyu, Hamidiye karakollarına daha sonra Keçeciler, Aziziye, Kemeraltı, Kemer ve Çorakkapı Karakolları gibi yenileri eklenmiştir.²⁸⁸ Bunların dışında Mecidiye Hanı'nın polis süvari karakolu olarak kullanıldığı görülmektedir.²⁸⁹

Bütün bunlarla birlikte kira yoluyla faaliyet gösteren 10 adet karakolun varlığına da işaret etmek gerekir. Kiralanan karakollar arasında, Göztepe Polis İdaresi dairesinin dışında, Tepecik, Karşıyaka, Çalığçıbaşı, Çayırlihahçe, Buca, Karantina, Çorakkapı ve Sarayköy Karakolları ve Süvari ahırının olduğu tesbit edilmiştir.²⁹⁰

Özellikle, Rum mahallelerinde karakol olarak kullanılmak üzere bir daire kiralanmaya kalkıldığında, Rumların kira bedellerini çok yüksek tutarak polis idaresini zor durumda bıraktığı görülmekteydi. Kira ile tutulan bu karakolların sayısının Marmaris ve Ödemiş'te kiralanan dairelerle 12'ye çıktığı, polis dairesinin o dönemde kiralamış olduğu tüm bu karakollar için 25846 kuruş 18 santim kira bedeli ödendiği

²⁸⁶ Necla Arslan, *agm.*, s. 397

²⁸⁷ DH.EUM.THR. 103/15, 28 Nisan 1913 – 15 Nisan 1329

²⁸⁸ Sabri Sürgevil, 1914-1918 Yılları Arasında İttihat ve Terakki Fırkası'nın İzmir Politikası, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İzmir 1984, s. 43

²⁸⁹ Ahenk, 6 Eylül 1912

²⁹⁰ DH.EUM.MH. 35/61, Tarihsiz

bilinmektedir. Diğer liva ve kaza merkezlerinde ise polis dairelerinin genellikle hükümet kumandanlıklarının bodrum katlarında, karanlık ve oturulması mümkün olmayan bir takım odalar ve koğuşlardan oluştuğu anlaşılmaktadır.²⁹¹

Bunların dışında 1917 yılında ayrı bir liva haline getirilen Menteşe’de oluşturulan polis teşkilatıyla ilgili başka bir belgeden Mekri, Köyceğiz, Marmaris, Bodrum, Milas kazalarında istihdam edilmesi düşünülen polis memurları hakkında bilgi verilmesi bu kazalarda karakol bulunduğunu düşündürmektedir. Ayrıca Civarhane ve Saki Yaşı karakollarının isimleri ayrı olarak verilirken Milas Kazası’na bağlı Güllük İskelesi’nde de karakol olduğu anlaşılmaktadır.²⁹²

Karakolların fiziki durumuna baktığımızda ise, belgelere göre, sağlık açısından oturulmayacak bir halde oldukları, çoğunun döşemelerinin dahi bulunmadığı, karakollara ayrılan ödenek yetersizliğinden dolayı ıskılandırma ve ısınma konularında sıkıntıların yaşandığı, bazen bu ihtiyaçların karşılanması adına memurların kendi ceplerinden para harcadıkları görülmekteydi.²⁹³

3.3.2. İzmir ve Çevresinde Tesbit Edilen Jandarma Karakolları

3.3.2.1. Gülbahçe Karakolu:

Urla Kazası’na bağlı olan Gülbahçe Köyü Urla Limanı’nın ağzında yer almaktaydı. Bu nedenle önemli bir konuma sahip olan Gülbahçe Köyü’nde bir karakol yapılması düşünülmüştü. Karakolun yapılması için çıkılan ihale sonucu binanın Urla Kazası Kaymakamlığınca 5300 kuruşa Yani Mağoni sorumluluğunda yapılmasına karar verilmiştir. Bu konunun Aydın Vilayeti tarafından bildirilmesinden sonra istihkam ve inşaat dairesince binanın inşası için gerekli olan meblağın uygun olduğunun belirtilmesi üzerine, karakolun yapılmasına izin verilmiştir. Karakolun inşasının, binanın yapılacağı yerde bulunan idare meclisi azasından ve jandarma zabitanı arasından seçilen bir

²⁹¹ DH.EUM.MH. 73/45, (1332) 1916

²⁹² DH.EUM.MH. 73/45, (1332) 1916

²⁹³ DH.EUM.THR. 103/15, (1329) 1913

komisyon tarafından yürütülmesi yoluna gidilmiştir. İnşaatı için gerekli olan paranın 1897 senesi umum jandarma bütçesinden karşılanmasına karar verilen karakolun²⁹⁴ 20 Haziran 1901 tarihinden itibaren yapımına başlandığı anlaşılmaktadır.²⁹⁵

3.3.2.2. Hacılar ve Kavakiçi Limanları'ndaki Karakollar

1893 yılında Eski Foça tarafında bulunan Hacılar Limanı'nda 28500 kuruş harcanarak yeni bir bölüm karakolun inşası için gerekli iznin verildiğine dair karar, Aydın Vilayeti'ne bildirilmişti. Vilayetçe gönderilen bir belgeden söz konusu karakolun inşasının daha sonra tamamlanmış olduğu anlaşıyor.

İnşa edilen bu karakol Eski Foça'nın İzmir yönünde konuşlandırılmış bulunmaktaydı. Diğer taraftan bu karakola bir saat mesafede bulunan Kavakiçi limanının oldukça işlek bir liman olduğu, özellikle kış mevsiminde bir çok vapurun su almak gibi nedenlerden dolayı buraya gelip limanda bekletildiği bilinmekteydi. Bu nedenle söz konusu limanın koruma altına alınmasına yönelik olarak burada bir karakol yapılması uygun görülmüştü.

Karakolun inşası için Hacılar Limanı'ndaki karakolun yapılması sırasında tasarruf edilen 15.417 kuruşun kullanılması düşünülmüştü. Ancak, Maliye Nezareti'nin söz konusu paranın başka bir yere aktarılmış olduğunu belirtmesi üzerine, gerekli ödeneğin 1897 yılına ait olan bütçeden karşılanması düşünülmüştür. Karakolun inşasının 30 Haziran 1897 tarihinde başlatılmış olduğu anlaşılmaktadır.²⁹⁶

3.3.2.3. Narlıdere Karakolu

Aydın Vilayeti'nde Hamidiye Yolu üzerinde bulunan Narlıdere Karakolu'nun 22 Eylül 1897 tarihinde harab bir durumda olması nedeniyle yeniden inşasına karar verildiği anlaşılmaktadır. Bunun için gümüş 20000 kuruş harcanması gerektiği

²⁹⁴ İ.AS 1329. Ra. 3/2, (1313) 1897

²⁹⁵ İ.AS.1319.Ra. 3/2, 3 (1319) 1901

²⁹⁶ İ.AS.1315.S.14/8, (1313) 1897

hesaplanmış olsa da ihaleye çıkıldığında bu parayı verecek kimsenin bulunamadığı görülmektedir. Bunun üzerine, durumun genel jandarma dairesine bildirilmesinden sonra söz konusu bedel, istihkam ve inşaat dairesi tarafından 11.514 kuruş 20 paraya indirilmiştir. Söz konusu meblanın uygun görülmesi üzerine karakolun inşası için gerekli onay verilmiş ve Narlıdere bölgesinden seçilen kişilerden karakolun yapım aşamasını yürütecek olan bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonun nezaretinde karakolun inşası için gerekli olan paranın jandarmanın 1897 yılı bütçesinden karşılanması yoluna gidilirken, söz konusu karakolun 9 Ekim 1897 yılında inşa edilmeye başlandığı görülmektedir.²⁹⁷

3.3.2.4. Yoran ve Katrina İskelesi'ndeki Karakollar

10 Haziran 1902 tarihinde Aydın Sancağı'na bağlı olan Söke Kazası'nın Yoran ve Katrina İskelelerinde 25.960 kuruş 40 santim olarak hesaplanan inşaat bedeli üzerinden 2 karakolun yapılmasına karar verildiği anlaşılmaktadır. Söke'de bu konuyla ilgili bilgi sahibi olan kişilerden seçilerek oluşturulan komisyonun nezaretinde başlatılan inşaat işinin yapılabilmesi için jandarmanın 1902 senesi bütçesinden yararlanılması yoluna gidilmiştir.²⁹⁸ Bu karakolların yapılmasına 2 Temmuz 1902 tarihinde başlanıldığı anlaşılmaktadır.²⁹⁹

3.3.2.5. Aydın Vilayeti Sahil Şeridinde İnşa Edilecek Olan Karakollar

Aydın Vilayeti sahil şeridinde kaçakçılığın önüne geçerek kıyı bölgelerin güvenliğini sağlamak amacıyla önemli olduğu düşünülen noktalarda 4 adet karakolun inşasına karar verildiği görülmektedir. Esasında, bu karakolların inşası için gerekli olan karar, 13 Temmuz 1906 tarihinde çıkartılmış bulunmaktaydı.

Söz konusu dört karakolun ikisinin Kuşadası'nın Çanlı İskelesiyle Dib Burun denilen yerlerde diğer ikisinin ise Söke'nin Karniye ve Buran(?) İskelelerinde inşa

²⁹⁷ İ.AS. 1315.S.14/8, (1313) 1897

²⁹⁸ İ.AS. 1320.Ra.26/14, (1318) 1902

²⁹⁹ İ.AS. 1320. Ra.26 /14, (1318) 1902

ettirilmesi düşünölmüştü. Kuşadası'nda yapılacak olanların inşaat bedeli 69084 kuruş olarak hesaplanırken yapılan ihale sonucu bu karakolların inşaatını üstelenecek her hangi birinin çıkmadığı anlaşıyor. Aynı şekilde Söke Kazası'ndaki karakolların kasabaya uzak noktalarda yapılacak olmasından dolayı bu karakolların da yapımını üstelenecek birilerinin bulunamadığı görölmektedir. Bunun üzerine, karakolların yapılacağı yerlerde bulunan ve binaların yapımı hakkında bilgi sahibi olanlar ile belediye mühendisleri arasından seçilen kişilerden bir komisyon oluşturulması yoluna gidilmiştir. Bahsedilen karakolların inşasının bu komisyonun nezareti altında yürütölmesine 5 Haziran 1907 tarihinde karar verilmiştir. Karakolların inşaat bedelleri umum jandarmanın 1907 senesi bütçesinden karşılanacaktı.³⁰⁰ Söz konusu karakolların yapımına ise 10 Temmuz 1907 tarihinde başlanmış olduğı anlaşılmaktadır.³⁰¹

3.3.2.6. Urla İskelesi Karakolu

16 Ekim 1907 tarihinde Aydın Vilayeti'nden merkez vilayete bağılı Urla Kazası iskelesinde bulunan jandarma karakoluna ilave olarak 2 oda ile bir sofanın yapılmasına karar verildiğı anlaşıyor. Bunun için gerekli olan 9 bin kuruş para bedelinin umum jandarmanın 1907 yılına ait bütçesinden karşılanması yoluna gidilirken bahsedilen ek bölümlerin inşasının oluşturulacak olan komisyonun nezareti altında yapılmasına karar verilmiştir. Bu bölümlerin inşasına ise 30 Ekim 1907 tarihinde başlandığı bilinmektedir.³⁰²

3.3.2.7. Söke Tavşanburnu Karakolu

Aydın Vilayeti'nin Söke Kazası'nın Tavşanburnu mevkiinde 14778 gurus 71 santim harcanarak karma bir komisyon nezaretinde yeni bir karakolun inşasına 8 Haziran 1901 tarihinde karar verildiğı görölmektedir. Ancak inşa olunacak olan karakol için ihaleye çıkıldığında, bunun sorumluluğunu üstlenecek herhangi biri çıkmadığı anlaşıyor. Bu nedenle inşaat bedeli 1902 yılı bütçesinden karşılanacak olan karakolun

³⁰⁰ İ.AS. 1325. Ca. 29/41, (1323) 1907

³⁰¹ DH.TMIK.S. 69/22, (1323) 1907

³⁰² İ.AS.1325.N.23/11, (1323) 1907

yapılmasına karma bir komisyonun nezaretinde 31 Mayıs 1902 tarihinde başlanabilmektedir.³⁰³

3.3.2.8. İzmir’de Yapılmasına Karar Verilen Altı Baraka

İzmir’de inşası gerekli görülen 6 bölüm barakanın İdare Meclisi ve Jandarma Meclisi azasından bina yapımı hakkında bilgi sahibi olanlarla belediye mühendisinden oluşan bir komisyon gözetiminde yapılmasına 27 Mayıs 1908 tarihinde karar verilmişti. Yapılan ihalede bu bedeli karşılayacak herhangi biri bulunamadığından barakaların inşası için gerekli olan 7073 kuruşun 1908 yılı bütçesinden karşılanmasına karar verilmiştir. Barakaların 9 Mayıs 1908 tarihinde inşa edilmeye başlandığı görülmektedir.³⁰⁴

3.3.2.9. Karşıyaka Karakolu

5 Temmuz 1903 tarihinde İzmir’de harap halde olan jandarma karakolunun yıkıldıktan sonra bir zabıt ve bir polis odasıyla 10 piyade ve 6 süvari neferini içine alacak genişlikte, 2 koğuş ve 6 hayvanlık bir ahır ile bir yemekhanesi olacak biçimde yeniden inşa edilmesine karar verildiği tesbit edilmiştir. Karakolun inşası için gerekli olan 40761 kuruş ise 1903 senesi bütçesinden karşılanacaktı. Binan inşasına karma bir komisyonun nezareti altında 5 Ağustos 1903 tarihinde başlandığı anlaşılmaktadır.³⁰⁵

3.3.2.10. Kızılçullu Mevkiinde Vezir Köprüsü Yanına Yapılan Karakol

Kızılçullu mevkiinde Vezir Köprüsü yanına Buca Belediyesi tarafından 1909 yılının Temmuz ayında bir karakol inşa ettirildiği tesbit edilmiştir. Gerek Buca’dan gerekse Seydiköy’den gelen ihraç ve ithal mallarıyla çalınmış hayvanların ve yasaklanmış malların bu bölgeden geçirilmesi adeta zorunlu olduğundan köprünün

³⁰³ İ.AS. 7, (1317) 1901

³⁰⁴ İ.AS. numarasız, (1326) 1908

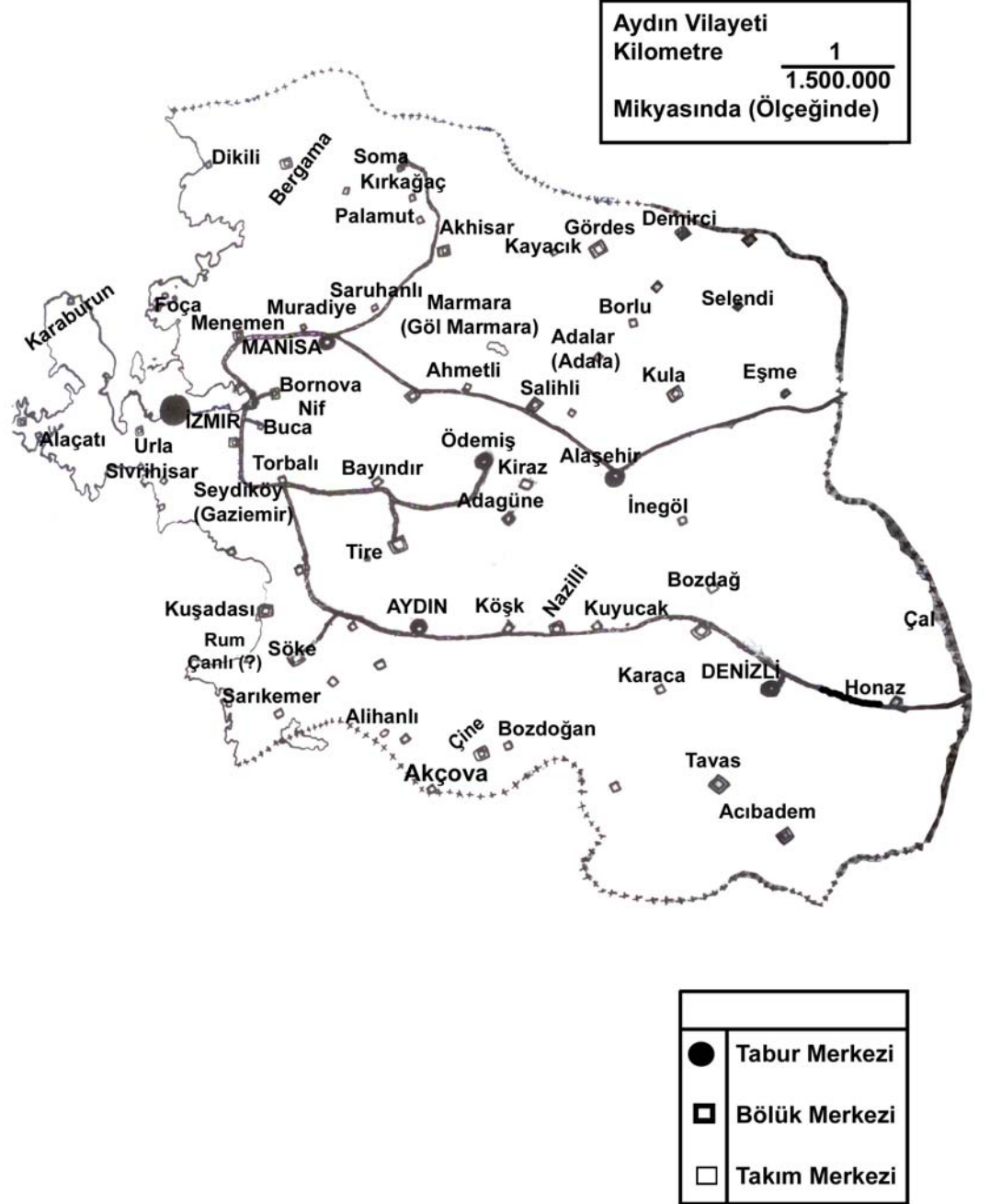
³⁰⁵ İ.AS. 10, (1319), 1903

yanına bir karakol binasının yapılması ile kaçakçılığın önü alınmış olacaktı. Karakolun bu amaçla yapıldığı anlaşılmaktadır.³⁰⁶

Aydın Vilayeti'nde jandarma teşkilatına ait karakollarla hakkında ulaşılan bilgiler bu çerçevedeyken diğer karakolların jandarma teşkilatının tabur, bölük ve takım merkezlerini gösteren bölgelerde konuşlandırılmış olması olasıdır.

³⁰⁶ Ahenk, 14 Temmuz 1909

Harita 1: XIX. yüzyıl sonu, XX. yüzyıl başlarında Aydın Vilayeti'ndeki tabur, bölük ve takım merkezleri



SONUÇ

19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel kurumlarında yaşanan çözülmenin en açık bir biçimde gözlendiği bir dönemi ifade etmekteydi. Aynı yüzyıla bir adım kala, merkantil politikalarla sağladıkları birikimi değerlendirerek ev üretimi ya da atölyelerde yapılan üretim yerine yavaş yavaş manufaktür üretime geçen, imalathanelerde ürettiklerini bilim ve düşünce alanındaki atılımların en pragmatik izdüşümlerinden olan buharlı gemiler ve tren yollarıyla, bu ürünlere talep gösteren ihtiyaç odaklarına ulaştırarak, olabildiğince yüksek seviyelerde kar elde etmeye çalışan Batılı Devletler, aynı sistemin dönüşümünü sağlayabilmek için gerekli olan kaynakların temini amacıyla yüzlerini az gelişmiş ülke coğrafyalarına dönmüşlerdir. Batılı Devletlerin daha fazla sermaye birikimini sağlamak adına girdikleri bu yarışta Avrupa'daki mevcut dengeyi bozmadan imalathanelerinin yaşam kaynağı olan metalleri temin edebilecekleri bölgeler arasında Osmanlı İmparatorluğu ve onun Batıyla temasa en açık bölgelerinden biri olan Aydın Vilayeti bulunmaktaydı.

İmparatorluğun en mühim ve zengin vilayetlerinden biri olan bölge önce Batılı tüccarları sonra sermayedarları kendisine çekmiş, sadece vilayetin değil, diğer bölge kaynaklarının da kapitalist sistemin temsilcileri olan bu gruplar tarafından merkez ülkelere taşınmasını sağlayan açık bir pazar konumuna gelmiştir. Öte yandan, bu duruma imparatorluğun çözülme gösteren kendi iç dinamikleri de eklenince, anılan dönemde, Aydın Vilayeti, yıkılışa doğru giden yolda, bu sürecin en iyi gözlendiği bölgelerden biri olmuş, eşkıyalık, kaçakçılık, adi suçlar gibi kamu düzenini bozan ve devlet aygıtının varlığını tehdit eden güvenlik sorunlarıyla adeta merkezi otoritenin silindiği bir coğrafya görünümü arz etmiştir.

Vilayette kendi otoritesini tesis etmeye çalışan devlet, 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar güvenliği sağlama işini mahalle, imam, muhtar, lonca teşkilatı, vali gibi yerel idari aracı gruplarla "kolektif bir sorumluluk" anlayışı içinde hareket etmiş, bu anlayışın işlemediği noktalarda askeri müdahalelerle sorunların üstesinden gelmeye çalışmıştır. Öte yandan toplumsal güvenliğin bu şekilde sağlanamayacağının anlaşıldığı

noktada, aracı grupların tavsiyesi, modern güvenlik teşkilatının oluşturulması çalışmalarıyla eş zamanlı bir biçimde yürütülürken askeri teşkilattan ayrı değerlendirilmesi mümkün olmayan güvenlik güçleri, mülki teşkilata dahil edilmeye çalışılmıştır. Böylece, güvenlik güçlerinin devletin tekelinde birleştirilmesi siyaseti izlenmiştir.

Ancak İmparatorluğun güvenliği tehdit eden sorunlarla mücadele etme konusunda baş vurduğu yöntemler kalıcı çözümler üretmekten uzak kaldığı gibi güvenlik teşkilatının modernleştirilmesi adına atılan adımların devletin yapısında varlığı bilinen çözümlerin en fazla yaşandığı bir dönemde gerçekleştirilmesi, sınırlı teknik yeterlilik ve kaynaklardan dolayı kamu düzenini sağlayamayan devletin meşruiyetinin tartışılmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak Aydın Vilayeti'nde 1908 ile 1914 yılları arasında kamu düzenini tehdit eden güvenlik sorunları yüksek boyutlarda yaşanmaya başlamıştır. İmparatorluğun Batıya açık en önemli coğrafyalarından birinde merkezi iktidarın yereldeki güç odakları tarafından sürdürülen güvenlik politikaları çoğu kez başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Anılan dönemde, Aydın Vilayeti'ndeki örnekler, aslında ekonomisi 18. yüzyıl başından itibaren, bozulma süreci içerisine giren Osmanlı İmparatorluğu'nda gündelik hayat pratiklerinin ve kamusal yaşamın da bundan olumsuz bir şekilde etkilendiğine gösterilebilecek en özgün gelişmelerden birisini oluşturmaktadır. Toplumsal yapıda ortaya çıkan suç işleme oranlarının fazlalığı, suçun kendisine ait nedenlerin fazlalığıyla açıklanabilir. Suçu ortaya çıkaran sosyo- ekonomik koşullar bu dönemde suçun niteliğinde ve sayısının fazlalaşmasında, önemli değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Sosyo-ekonomik yapının bozulmasına paralel olarak kamu düzenini sağlamakla görevli birimlerin de bu süreçten olumsuz bir şekilde etkilendiğine dair gözlemler, 1908-1914 aralığında, özellikle Aydın Vilayeti'ndeki güvenlik görevlileri üzerinde de saptanmıştır.

Merkezi otoritenin zayıfladığı durumlarda, çevrede yer alan merkez kaç güçlerin kendilerini bir otorite gibi ikame etme davranışları, 1908-1914 yılları arasında Aydın

Vilayeti'nde güvenlik konusuyla ilgili gözlemlenen bir diğ er olgudur. Uzun s uren savaşlarda sürekli asker ve vergi kaynağı olarak görülen üretken güçlerinin büyük bir bölümünü, savaşlarda yitiren, vilayetteki halk ve özellikle kırsal kesimdeki göçebe Y r k aşiretler, bu durum karşısında, adalet sağılama mekanizması olarak bu merkez kaç güçleri görmüşler ve bu süreç içerisinde onların doğıal müttefiki haline gelmişlerdir.

1914'e gelindiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir oldu bittiyle I. Dünya Savaşı'na girişi, Aydın Vilayeti'ndeki güvenlik sorunlarını ilan edilen örf-i idareye rağımen, azaltmamış, savaş yılları içerisinde de güvenlik sorunuyla bağılantılı pek çok olay, yaşanmıştır.

KAYNAKÇA

I-ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

Dahiliye Nezareti Evrakı

DH. MUİ. 2-4/5, DH. MUİ. 2-7/15, DH.MUİ. 2-3/64, DH.İD. 37-1/10, DH. MUİ. 2-4/5, DH.MU. 2-3/64, DH.MUİ. 2-7/13, DH.MUİ 26-2/10, DH.EUM.EMN. 80/37, DH.EUM.3.Şb. 1/10, DH.EUM.MTK. 35/8, DH.EUM.EMN. 16/37, DH.EUM.EMN, Mart ayı, numarasız, DH.EUM.EMN. 57/13, DH.EUM.EMN. 58/26, DH.EUM.EMN. 54/3, DH.EUM.EMN. 19/12, DH.EUM.MTK. 30/2, DH.EUM.MTK. 34/9, DH.EUM.MTK. 30/16, DH.EUM.THR. 103/15, DH.EUM.MH. 73/45, DH.MUİ 61-2/12, DH.İD. 27/4, DH.EUM.MEM. 47/46, DH. EUM. KADL. 3/7 27, DH.MB.HPS. 145/13, DH.EUM.MTK. 58/2, DH.EUM.THR. 74/38, DH.EUM.MH. 35/61, DH.EUM.MH. 73/45, DH.MUİ 48/56.

İrade Tasnifi

İ.AS 1329. Ra. 3/2, İ.AS.1319.Ra. 3/2, 3, İ.AS.1315.S.14/8, İ.AS. 1315.S.14/8, İ.AS. 1320.Ra.26/14.

Yıldız Tasnifi

Y.EE.KP.86-32/3115, Y.EE. 86/31, Y.EE.KP. 86-32/3129, YPRK.ASK. 247/170, İ.AS. 1325. Ca. 29/41, DH.TMIK.S. 69/22, İ.AS.1325.N.23/11.

II- GAZETELER

Ahenk Gazetesi

II-RESMÎ YAYINLAR

Aydın Vilayeti Salnameleri (1287, 1298, 1307, 1314)

Son Teşkilatı Mülkiyede Köylerimizin Adları, Hilal Matbaası, İstanbul, 1928

IV SÖZLÜKLER

SAMİ, Şemseddin, *Kamu-sı Türki*

DEMİRAY Kemal, *Temel Türkçe Sözlük*, İstanbul 1982

Develioğlu Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2003

V- MAKALELER

AKGÜNDÜZ Ahmet, “Osmanlı İmparatorluğu ve Dış Göçler, 1783-1922”, *Doğu Asya ve Modernite, Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı: 80, 1999.

AKPINAR Mehmet, “Reji Uygulamalarına Bir Tepki: Tütün Kaçakçılığı”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XIV., Ankara, 2002.

BİLGİÇ Veysel K., KARAKAYA Muhittin, “Türk Polis Teşkilatının Tarihi Gelişimi”, *Polis Bilimleri Dergisi*, C: 4, S: 1-2, 2002

BİRİNCİ Ali, “31 Mart Va’kası’nın Bir Yorumu”, *Türkler Ansiklopedisi*, C: 13, Ankara, 2002.

CEZAR Yavuz, “Tanzimat’a Doğru Osmanlı Maliyesi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı Tarihi*, C: 4, İstanbul 1985.

DOĞAN Mehmet, “Serseriler(Mazenne-i Sui Eşhas), Toplumun Potansiyel Suçluları(Kabadayılar, Külhanbeyleri, Kopuklar)”, *Polis Dergisi*, Sayı: 33, Ekim-Kasım - Aralık 2002.

GÖKDEMİR Oktay, “XIX. Yüzyıl Sonunda İzmir ve Çevresinde Tütün Kaçakçılığı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C: 1, Sayı: 3 Yıl: 1993.

GİNİO Eyal, “XVIII. yüzyıl Selanik’inde Yoksul Kadınlar”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 89, 2001.

HALLAÇOĞLU Ahmet, Balkan Savaşları (1912-1913), *Türkler Ansiklopedisi*, C: 13, Ankara, 2002.

KODAMAN Bayram, “II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)”, *Türkler Ansiklopedisi*, C: 13, Ankara, 2002.

KOYLU Zafer, “Trablusgarb Savaşı Sırasında 12 Ada’nın İşgali”, *Türkler Ansiklopedisi*, C: 13, Ankara, 2002.

KÜÇÜK Cevdet, “Osmanlılarda “Millet Sistemi” ve Tanzimat, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C: 4, İstanbul, 1985.

KUYAKSİL Ali, “155. Yılda Polis Teşkilatının Tarihçesi, Kolluk Kavramı ve Günümüzde Emniyet Teşkilatı”, *Polis Dergisi 155. Yıl Özel Sayısı*, Yıl: 6, S: 22, Ocak-Şubat – Mart 2000.

QUATAERT Donald, “19. yy.’da Osmanlı İmparatorluğu’nda Demiryolları”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, C: 6, İstanbul, 1985.

SEVİN Necla Arslan, “XIX. Yüzyıl Osmanlı Başkentinde Polis Teşkilatı ve Karakol Binaları”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 15, Ankara, 2002.

SHMUELEVITZ Aryeh, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kadınların Sosyo-Ekonomik Statüsü, XIX. Yüzyıl Başlarında Yafa Kadınlarının Durumu”, *Türkler Ansiklopedisi*, C: 14, Ankara, 2002.

ŞAHİN Eyüp, “Osmanlı Polis Teşkilatı: İdari Yapılanması, Eğitimi ve Milli Mücadeleye Etkin Katılımı”, *Polis Dergisi*, Yıl:6, Sayı: 24, (Temmuz- Ağustos- Eylül) 2000.

ŞAHİN Eyüp, “1913 tarihli Polis Nizamnamesine Göre Polisin Seçimi, Atanması ve Rütbeler Arasında Yükselme İlkerli”, *Polis Dergisi*, Sayı: 43 Ocak- Şubat- Mart 2005.

ŞILGIN Hale, “Trablusgarb Savaşı”, *Türkler Ansiklopedisi*, C: 13, Ankara, 2002.

ORTAYLI İlber, “Balkanlarda Milliyetçilik”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C: 4, İstanbul, 1985

PEHLİVANLI Hamit, “Osmanlılarda İstihbaratçılık”, *Türkler Ansiklopedisi*, C: 13, Ankara, 2002.

THOBİE Jacques, “Osmanlı Devleti’nde Yabancı Sermaye”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, C: 3, İstanbul, 1985.

THOBİE Jaques, “Osmanlı Bankası”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı Tarihi*, C: 3, İstanbul 1985.

TOPRAK Zafer, “Osmanlı’nın Son Döneminde Hırsızlar, Dolandırıcılar, Yankesiciler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C: 5, İstanbul, 1985.

TOPRAK Zafer, “Tanzimat’ta sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C: 5, İstanbul, 1985.

TOROS Taha, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Azınlıklar”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C: 4, İstanbul, 1985.

TÜRKMEN Zekeriya, “Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler(1821 – 1869)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, 2002.

YAĞAR Hasan, “Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci”, *Türkler Ansiklopedisi*, C: 13, Ankara, 2002.

YILMAZÇELİK İbrahim-KARABÖRK İdris, “Türk Emniyet Teşkilatının Kuruluş ve Gelişmesi(1845-1920), *Polis Dergisi*, Sayı: 43 (160. Yıl Özel Sayısı), Ocak-Şubat-Mart 2005.

VI. İNCELEME ESER VE KİTAPLAR

ARSLAN Necla, *İstanbul Karakolları -II. Mahmut ve Abdülmecit Dönemi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Yılı belirsiz)

AVCI Ali Haydar, *Zeybeklik ve Zebeklik Tarihi*, İstanbul, 2004.

AVCI Ali Haydar, *Atçalı Kel Mehmet İsyanı, Aydın İhtilali (1829-1830)*, İstanbul, 2004

BERBER Engin, *Bir İzmir Kabusu: Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar*, İzmir, Mart 2002.

BLUHM Detlef, *Colombus'tan Davidoff'a Tütün ve Kültür*, Ankara, Eylül 2001.

BUBER Sami, *XVII. Yüzyılda Akdeniz ve Ege Sahillerinde Yapılan Kaçakçılık*, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1981.

CORTİ Egeon Cesar Conti, *Tütün Keyfi, (Tütün İçmenin menşei Mücadele Zaferi)*, Çev: Cemal Çağlar, İstanbul, 1946.

ÇALIŞKAN Dilber, *Osmanlı Döneminde Tütün ve Yasaklanması, Men-i Duhan*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yeniçağ Tarih Kürsüsü, İstanbul, 1979.

ÇİFTÇİ Aynur, *Son Dönem İstanbul Karakolları, Anadolu Yakası ve Büyükdere Topçu Karakolu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1996.

DURAL, Halil, *Bize Derler Çakırca, 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler*, Yayına Hazırlayan: Sabri Yetkin, İstanbul, Mart 2005.

ELDEM Vedat, GOFFMAN Daniel –MASTERS Bruce, *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti, Halep, İzmir ve İstanbul*, İstanbul, Eylül 2003

ERGUT Ferdan, *Modern Devlet ve Polis, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

ERKSON H. Nezihi, *Türkiye Tütünleri*, İstanbul, 1954.

GEORGEON François, “1908 Jön Türk Devrimi Sonrasında İstanbul’da Ortaya Çıkan Bir Kaç Vaka”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza, 18.-19. Yüzyıllar*, Derleyen: Noemi Levy, Alexandre Toumarkine, Aralık 2007.

GRISWOLD William, J., *Anadolu’da Büyük İsyan (1591-1611)*, İstanbul, Mart 2000.

GÖKDEMİR, Oktay, *Aydın Vilayeti’nde Tütün Rejisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Doktora Tezi), Dan: Prof. Dr. Sabri Sürgevil, İzmir 1994.

GÜLŞEN Aydın, *Jandarma Teşkilatının Tarihi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2002

HACISALİHOĞLU Mehmet, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu(1890-1918)*, İstanbul, 2008.

HOBSBAWN Eric, *Sosyal İsyanlar*, Çev: Necati Doğru, İstanbul, Ağustos 1995.

İNAN Huricihan İslamoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Köylü*, İstanbul, 1991.

MACLİFE A. L., *Osmanlı’nın Son Yılları, 1908-1923*, İstanbul, Haziran 2003.

KHOURY Dina Rizk, “Terlikler Kapıda Mı, Kapalı Kapılar Ardında Mı: Ev İçinde ve Kamusal Mekânda Musullu Kadınlar”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Editör: Madeline C. Zilfi, İstanbul, 2000

ÖZ Mehmet, *Osmanlı’da “Çözülme” ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul, Mart 1997.

ÖZGÜR Özlem, *100 Soruda Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi*, İstanbul, Ekim 1972.

PAMUK Şevket, *Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1514)*, 1. Baskı, İstanbul, 2005.

QUARTAERT Donald, *Osmanlı İmparatorluğu, 1700-1922*, 4. Baskı, İstanbul 2005.

SCİVELBUSCH Wolfgang, *Keyif Verici Maddelerin Tarihi Cennet, Tat ve Mantık*, Ankara, Ekim 2000.

SÜRGEVİL Sabri, *1914-1918 Yılları Arasında İttihat ve Terakki Fırkası'nın İzmir Politikası*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İzmir 1984.

ŞAHİN Eyüp, *1907'den 2000'e Polis Okulları*, Ankara 2001.

TOKAY Gül, *Makedonya Sorunu, Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, İstanbul, 1995.

YAPUCU Olcay Pullukçuoğlu, *Aydın Sancağı, 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari, Kültürel Durum)*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Doktora Tezi, İzmir, 2006.

YARAMAN Ayşegül, *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*, İstanbul, Kasım 2001.

YARESİMOS Stefanos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Bizans'tan Tanzimat'a*, C:1, İstanbul, Aralık 2000.

YETKİN Sabri, *Ege'de Eşkıyalar*, İstanbul, Ağustos 2003.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında İzmir’de doğdum. İlköğretim ve lise öğrenimlerimi İzmir’de tamamladım. 2002 yılında Ege Üniversitesi Tarih bölümünden mezun oldum. 2003-2005 yılları arasında aynı üniversitede Tezsiz Yüksek Lisans Programını bitirerek pedagojik formasyon eğitimi aldım. Bu arada, 2 yıl özel bir dershanede, 2 yıl da Milli Eğitim’e bağlı okullarda tarih öğretmenliği yaptım. 2005 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Anabilim Dalı’nda Tezli Yüksek Lisans Programına kabul edildim. 2006 yılından bu yana Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktayım.

19.08.2006

Bahar ARSLAN

TÜRKÇE ABSTRACT(en fazla 250 sözcük):

(TÜBİTAK/TURDOK'UN Abstract Hazırlama Kılavuzunu Kullanınız).

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE AYDIN VİLAYETİ'NDE GÜVENLİK

BAHAR ARSLAN

Geleneksel kurumlardaki çözülmenin ve dünya kapitalist sistemiyle tek yönlü bir biçimde bütünleşme sürecinin eş zamanlı yaşandığı II. Meşrutiyet Dönemi'nde, Aydın Vilayeti'nde, güvenlik sorununu ele alan bu çalışmada, eşkıyalık, kaçakçılık, adi suçlar gibi güvenliği tehdit eden belli başlı sorunlar ile bu sorunlara çözüm bulmaya çalışan merkezi otoritenin, meşruiyetini ne ölçüde koruyabildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda, tezin ilk bölümünde, 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başlarında Aydın Vilayeti'nde güvenliği etkileyen iç ve dış siyasal gelişmeler, ikinci bölümde ise, güvenlik olgusuna ilişkin sorunlar ele alınmıştır. Son olarak üçüncü bölümde, Aydın Vilayeti'ndeki güvenlik kurumları ile bu kurumların yapısal sorunları üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

SECURITY IN AYDIN PROVINCE IN THE SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD

Second Constitutional Monarchy regime taht has occured at the same time with the integrity process of the unilaterity capitalism system of the world and the disintegrations of traditional associations; in Aydın province, in these studies discussed security problems; it has been tried to find out how to protect the legitimate of the common problems that insult the security like smuggling, bandit, bad council and control authority trying tı find the solutions of these problems.

Therefore, in the first part of the thesis, toward the end of the nineteen century and at the beginning of the twentieth century, the local and abroad political devolopments taht effect securty; in the second part the problems that effect security phenomena are disscussed. Finnally in the third part of the thesis, in Aydın province, the security departments and their structural problems have been evaluated.